

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

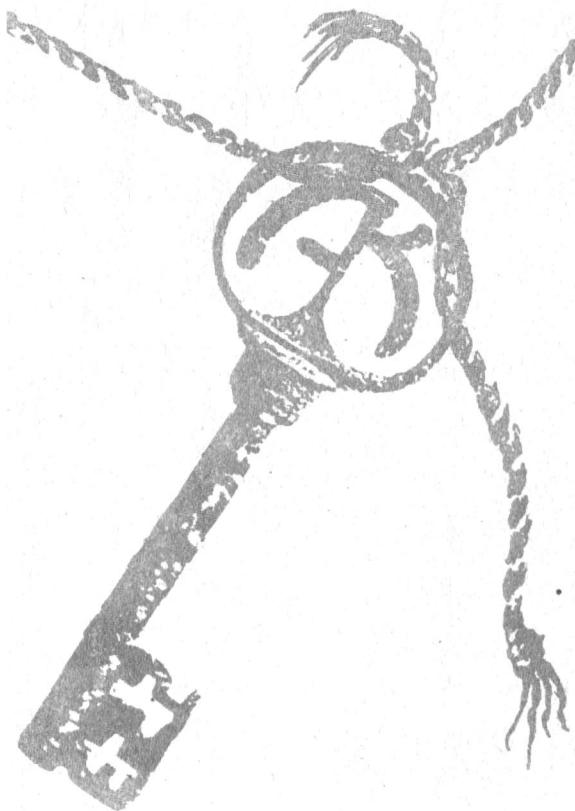
RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ANAHTAR KİTAPLAR YAYINEVİ

Gedikpaşa Camii Sokak, No: 57 Kat:2 34490 Çemberlitaş - İSTANBUL
Tel: 516 17 46 Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ANDRE GIDE

SSCB'DEN DÖNÜŞ

Retour de l'URSS

Gezi Notları

Retour de l'URSS

©

André Gide / Gallimard - 1936

Anahtar Kitaplar - 1992

•

Sahibi ve Yayın Yönetmeni: Mehmet Atay

•

Kapak Düzeni: Feyyaz Yaman

•

Kapak Filmi: Ebru Grafik

Kapak Baskı: Çetin Ofset

İç Baskı: Erdoğan Ofset

•

ISBN 975 - 7787 - 02 - 7

ANDRE GIDE

SSCB'DEN DÖNÜŞ

Fransızca'dan Çeviren: Ender Bedisel

İÇİNDEKİLER

Yayıncının Notu	9
-----------------------	---

BİRİNCİ KİTAP

SSCB'DEN DÖNÜŞ	15
Önsöz	17
Birinci Kitabın Notları	56
EK BÖLÜM – 1	61
1. SÖYLEV – Maksim Gorki'nin Cenaze Töreninde Konuşma	63
2. SÖYLEV – Moskovalı Öğrencilere	66
3. SÖYLEV – Leningrad Edebiyatçılarına	68
4. Din Karşısı Mücadele	70
5. OSTROVSKİ	73
6. Bir Kolhoz	75
7. Bolchevo	77
8. Kimsesiz Çocuklar	78

İKİNCİ KİTAP

"SSCB'NDEN DÖNÜŞ" ÜSTÜNE DÜZELTMELER	81
EK BÖLÜM – 2	123
● Yol Arkadaşları	125
● Yolculuk Notlarından	133
● Mektuplar ve Tanıklıklar	141

- Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) diye bir devlet yok artık. İnsanlık, Yirminci Yüzyılın ilk çeyreğinde kuruluş ve yükselişine tanık olmuştu; yüzyılın sonunda çöküşü ve dağılışını tartışıyor •

7-8 Kasım (eski takvime göre 25-26 Ekim) 1917'de *alınan*, uzunca süren kanlı bir "İç Savaş" la (1918-1920) *kurulan* SSCB iktidarı, kansız barışçı bir geçişle dağıldı. Sosyalizm tarihinde ilk işçi iktidarı sayılan *Paris Komünü yetmiş bir gün* (18 Mart-28 Mayıs 1871) dayanmıştı, "*Sovyet İktidarı*" *yetmiş bir yıl* ayakta kaldı.

Başka bir deyişle, Marksizm'in "Sovyet uygulaması" sona erdi. Ya da marksist devrimin nasıl olmayacağı anlaşıldı.

Bu "son"a nasıl geldi SSCB? Yetmiş bir yıllık süreçte hangi yanlışlar "Devrim" i bu noktaya getirdi? Devrim'in ilk yıllarında yokluk, kıtlık doğal karşılanabilecek bir olguydu. Ya son yıllarında ortaya çıkan aynı sorunlar için ne demeli? Yokluklar, kuyruklar, geri teknoloji, akıl almaz bir bürokrasi nasıl açıklanmalı? Bolşevik hareketin bir asırlık "birikiminin ürünü" Komünist Parti yöneticilerinin liberal-milliyetçi tutumlarına ne demeli?

Kuşkusuz bir günde gelinmedi bu "son"a. "*Bugün*"e yol açan "*dün*" neler olmuştu?

Sanırsız Stalin'in kişiliğinde simgeleşen tasfiyeci yönetimin, Parti'nin her kesiminde yolaştığı *kıynun* bu gelişmede büyük payı var. Bu kıynun yalnız Bolşevik Parti'de değil Komintern'e bağlı öteki partilerde de korkunç erozyona yolaştığı bir gerçek.

Kendisi için hiçbir şey istemeden göğü fethetmek isteyen, çeliğe su veren bir Devrim kuşağı yitip gitti. Oysa insan, hele komünist insan kolay yetişmiyordu. Boşluk dolmuyordu. Süreç içinde Parti ağır bürokratik çarkın döndüğü asker-sivil bir istihbarat örgütüne dönüştü.

Yapılan korkunç haksızlıkların "Tek sosyalist ülkeyi ayakta tutma" uğruna hasıraltı edildiği bugün artık daha iyi biliniyor. Elbette o günlerde de bilenler vardı. Daha Devrim, onuncu yılını yaşarken ortaya çıkan bu durum militan, sempatican ve aydınlar arasında değişik tepkilere, düşüncülüklerine yol açtı. İstifa edenler, protesto edenler, intihar edenler ve biat edenler oldu.

Ünlü Fransız yazar André Gide'de (1869–1951) düş kırıklığına uğrayan ve protesto edenler arasındaydı. "İnsanlığın yazgısı, ruhlarımızda SSCB'nin yazgısına bağlıdır. Onu savunacağız" diye söyleyen adam gördükleri karşısında şaşkına döndü. Dönemin bir çok komünist ya da sempatizan aydınının tersine, yazma yürekliliğini gösterdi. Kitabının önsözünde kendisinin de belirttiği gibi olacakları da biliyordu. Ve de öyle oldu. Vay sen tek sosyalist devlete nasıl laf edersin" eleştirileriyle karşılaştı.

İşte bu kitap o dönemin bir belgeselidir. *Bugün* 'e yol açan *Dün* 'ün tanıklığıdır.

Elinizdeki yapıt yayınlandığı dönemde iki kitap halindeydi. İlki 1936'da *SSCB'den Dönüş* olarak yayınlandı. Gezi izlenimlerini ve, ek bölümde de orada yaptığı konuşmaları içeriyordu. Kitap çıktığı an büyük gürültülere neden oldu. Yazar bunun üzerine yapılan olumlu olumsuz eleştirileri de eklediği "*SSCB'den Dönüş*" *Üstüne Düzeltmeler* adıyla 1937'de ikinci kitapçığı yayınladı. Yayınevimiz birbirini bütünleyen iki kitapçığı birlikte sunuyor:

Amacımız bugün yaşanan sürecin geçmişine ışık tutan belgelerin Türkiye'nin insanların da bilinmesidir. Daha dün kadar "resmî sosyalist görüşün" dışında birşey bilmeyen kuşaklar gelişmeleri şaşkınlıkla izliyor. Oysa bu kitabın yazarı gibi düşünen ve söyleyen bir çok insan *hain* olarak ilan edildi kitlelerin gözünde. Aforoz edilip, bir kenara itildiler. Ve bundan yalnızca iktidar çarkını elinde tutan bürokratlar yararlandı.

Yayınevimiz bu konuda yeni kitaplar hazırlıyor. Olanaklar ölçüsünde önümüzdeki dönem sırasıyla yayınlamaya çalışacağız.

Mehmet Atay

**Onun'la beraber, O'nun yanında düşündüklerim
ve yaşadıklarımın yansımaları olarak bu sayfaları
Eugène Dabit'nin anısına ithaf ediyorum...**

Demeter'e yazılan Homeros İllâhisl, kızını araya araya dolaşmadık yer bırakmayan büyük tanrıçanın Keleos'un sarayına uğradığını anlatır. Kocakarı kılığına giren tanrıçayı sarayda kimse tanımamıştır. Kralın karısı kraliçe Metaneira, en küçük oğlu Demophon'u bakıp büyütmesi için tanrıçaya emanet etmiş. Bu küçük Demophon, daha sonraları insanlara tarla bakımını öğreten Triptolemos'a dönüşecekmiş.

Karanlık bastıktan ve sarayın bütün kapıları kapanıp herkes uykuya çekildikten sonra, Demeter, Demophon'u yumuşacık beşiğinden tutup alıyor ve çocuğu çırılçıplak soyarak dehşetli bir acımasızlıkla kızgın alevler içine yattırıyormuş. Ancak işin gerçeğine bakılırsa, Demophon'u tüm yeryüzü bağlarından arınıp temizlenerek tanrı olması için alevlere atıyormuş. Geleceğin insanlığı üzerine eğilmişçesine, sevinç ve mutluluk saçan küçük yavrunun üzerine eğilmiş büyük Demeter'i görür gibi oluyorum. Çocuk, kömürlerin kızışmışlığına dayanmaya çalışırken, bir yandan bu deneyle güçleniyor. Onun içinde, nereden geldiğini bilemediğim insanüstü, sarsılmaz, ve umulmadık zaferle dolu bir şeyler hazırlanıyor. Ah! Keşke Demeter bu yürekli eylemini mutlu sona kadar sürdürebilmiş olsaydı! Ama Metaneira sütnineyi çocuğu alevler içinde tutarken görünce, analık içgüdüleriyle dehşete kapılmış. Bunun üzerine Demeter kendinin tanrıça olduğunu söyleyerek efsaneyi anlatmış. Odadaki deneyin yarıda kesilmesine neden olan Metaneira böylece efsaneyi bozmuş. Tanrıçayı bir kenara iterek çocuğu alevlerin içinden kurtarmış. Deney tamamlansaymış çocuk tanrı olacaktı; oysa şimdi ölümlü olarak kalmış.

BİRİNCİ KİTAP
SOVYET SOSYALİST
CUMHURİYETLER BİRLİĞİ'NDEN
DÖNÜŞ

ÖNSÖZ

SSCB'ye duyduğum hayranlık ve aşkımı üç yıl önce ilân etmiştim. Öncesi olmayan bir girişim başlatılmıştı; yüreğimiz bu girişimle umut dolup taşıyor, dev boyutlu bir ilerleme, tüm insanlığı ardından sürükleyecek güçte bir atılım bekliyorduk. Bu yenilemeyi gözleriyle görebilmesi için insanın, ne olursa olsun yaşama zahmetine katlanmasına ve ona yardımcı olabilmesi için hayatını bile vermeye değer olduğunu düşünüyordum. Yüreğimizin içinde, ruhumuzda, insanlığın geleceğini pervasızca SSCB'nin parlak yazgısına bağlamıştık. Birçok kez yineledik bunu. Hâlâ söyleyebilmek isterdik.

Daha önce, oraya gidip görmeden önce, bu eğilimden sapma belirtisi gibi görünen, sıcaklığına görüşler bizi kaygılandırmaktan geri durmamışlardı.

1935 yılı Ekim'inde şöyle yazmıştım:

"SSCB'ye yapılan saldırıların edepsiz ve budalaca oluşu, savunmalarımızda diretmemize neden oluyordu. O çıtırtıkanlar, bizim kesinlikle durakladığımız yerde onaylamaya başlayacaklardı; çünkü onayladıkları şeyler, el altından yaptıkları uzlaşmalar, zaaf göstererek verdikleri ödünlerdi. Böylece başkalarına saldıracaklardı: "Ya görüyor musunuz?! İlk başta izlediği yönden ne kadar da uzaklaştı. Oysa bizim bakışımız hep aynı yöne dönüktür, hiç bir şekilde saptırılamaz, SSCB'nin gittiği yönden de başka yere çevrilemez." (N.R.F. Mart 1936.) (1)

Bununla beraber, kendi yargılarımda kuşkuya düştüğümü düşünerek ve en geniş soruşturmayı yapana kadar inanmakta direterek, Moskova'ya varışından dört gün sonra, Gorki'nin cenaze töreni dolayısıyla Kızıl Meydan'da yaptığım konuşmada şöyle haykırıyordum: "İnsanlığın yazgısı, ruhlarımızda SSCB'nin yazgısına bağlıdır. Onu savunacağız."

İnsanın hiç değişmeden kalma isteğinin, çoğu kez, içtenlikten uzaklaşma rizikosunu da beraberinde taşıdığını her zaman ileri sürmüştümdür.

İçtenlikli olmak önem kazanıyorsa, büyük çoğunluğun inancı bizimkiyle birleştiği zaman bunun mümkün olabileceğini kabul ediyorum.

Başlangıçta yanılıya düştiysem, yanılıgımı en kısa zamanda düzeltmek en iyisidir; çünkü yanılının doğuracağı sonuçlardan sorumluyum. Bu aşamada, onur meselesi yapmak söz konusu olamaz; kaldı ki buna o kadar aldırın biri değilim. Bence, kendimden daha önemli şeyler vardır; SSCB'den daha önemli olanlar vardır. O da insanlıktır, onun yazgısı, onun kültürüdür.

Ama başlangıçta yanılıya mı düşmüştüm? SSCB'deki evrimi izleyenler, aşağı yukarı bir yıldan beri değişenin ben mi, yoksa SSCB mi olduğunu bilirler. Demek istediğim SSCB'yi yönetenin kimliği.

Benden daha uzman olanlar, bu değişmenin belki de salt görünürde kalan ve bizim gözümüze aykırı gelen daha önceki bazı kararların uğursuz bir sonucu olduğunu ileri süreceklerdir.

SSCB oluşum halindedir. Bunu durmaksızın yinelemek önemlidir. Doğurmak üzere bir kadını andıran bu dev boyutlu ülkede, bir an olsun, yaşamının bile az bulunur yararı işte buradadır. İnsan, sanki geleceğin doğuşuna tanıklık etmektedir.

İyi ve kötü bir aradadır; daha doğrusu bir arada göze çarpan en iyi ve en kötüdür. En iyi, çoğu kez insanüstü bir çaba karşılığında elde edilmiştir. Ne var ki gösterilen çaba her zaman ve her yerde istediğini elde edememiştir. Şöyle de düşünülebilir; henüz etmemiştir. Bazen en kötü en iyiye eşlik etmekte, hatta aşmaktadır. Hani böyle bir sonuç beklendiği de söylenebilir. Sertliğin şaşırtıcı bir tonuyla en ışıltılıdan en karanlığa geçilmektedir. Hiç değişmeyeceği önceden saptanmış inançlara göre, ikisinden birine duyarlı olmak kaçınılmazdır; burayı gören insan, çoğu kez bu ikili tercihle karşılaşmaktadır. SSCB dostları, kötüyü görmeye çoğu kez razı olmamakta ya da ne olduğunu kabul etmemektedirler; öyle ki SSCB'ye ilişkin gerçek çoğu kez hoşnutsuzlukla dile getirilmekte, gerçek dışı olanlardan ise hayranlıkla söz edilmektedir.

Dediklerini onaylayabileceğim kişilere başvurmak her zaman yerindedir; en yalın biçimiyle inancım odur. Yalnız, övgü dolu sözlerle hayranlığımı dışavurmak beni yanılıya düşürür; SSCB'den söz ederken açık ve yapmacıksız olmakla, bu ülkenin bizim için temsil ettiği davaya daha

çok katkıda bulunacağımı düşünüyorum. Orada şimdiden gerçekleştiren mucizeler adına eleştirilerimi yükselteceğim; bu eleştiriler, SSCB'ye duyduğum hayranlık yüzündendir, hâlâ bekleдикlerimiz ve özellikle bize verdiği umutlar içindir.

SSCB'nin bize göre ne olduğunu kim açıklayacak? Herkesin düşlediği bir yer olmaktan öte, bir örnek, bir kılavuz mu? Düşünü kurdüğümüz, yeni yeni umutlanmaya cesaret ettiğimiz şey, irademizin, dayanma gücümüzün yöneldiği olay gerçekleşmişti orada. Ütopyanın gerçeğe dönüşmek üzere olduğu bir yer vardı demek. Dev boyutlarıyla gerçekleştirilenler daha şimdiden yüreğimizi istekle dolduruyordu. En zor olan şimdiden başanmış gibiydi ve biz acı çeken bütün halklar adına bu gerçekle gönüllü bir anlaşma yaparak, içimiz sevinç dolu serüvenlere hazırlanıyorduk.

Ancak bir yenilgi karşısında, nereye kadar bu gönüllü bağlantıyı hissedecektik? Ama soyut bir yenilgi düşüncesi de benimsenemezdi.

Sessizce verilen bazı sözler tutulmadysa, neyi kınamak gerekecekti? Başlangıçta verilen talimatları mı bundan sonraki tutmak lâzımdı? Sapmalar mı, kuralları çiğnenmesi mi, o denli haklı gösterilen düzenlemeler mi protesto edilecekti?

Ben, kişisel düşüncelerimi açıklıyorum; bunlar, SSCB'nin haklı gurur ve haz duyarak kendi sergilediği şeylere, bunun yanında görebildiklerime ilişkin düşünceler. SSCB'de gerçekleştirilenler genellikle hayranlık uyandırıcıdır. Mutluluğun gülümser yüzü daha şimdiden bütün yörelerde yansıyor. Kongo'da, sömürge valisinin arabasını terkederek, kendimi bilgilendirmek amacıyla kim olursa olsun herkesle doğrudan ilişki kurma yollarını aradığımda, beni onaylayanlar, SSCB'ye de buna benzer bir kuşku içinde giderek gözlerimin kamaşmasına izin vermediğim için sitem edecekler midir?

Hasım tarafın kitabımdan çıkaracağı görünürde kalan avantajları gizlemiyorum. Onlar için "düzen tutkusu tiranların zevkine göredir.(2)" İnançım tertemiz ve sarsılmaz kalmasaydı, bu kitabı yayımlamaktan, hatta yazmaktan beni alıkoyacaktı. Birincisi, değineceğim bütün yanlışları SSCB kesinlikle giderip başanya ulaşacaktır; ikincisi - ve bu daha önemlidir- bir ülkenin kendine özgü yanlışlara evrensel, uluslararası bir davanın gerçekliğini tehlikeye atmaya yetemeyecektir. Yalan, suskunluğun yalanı olsa da elverişli görünebilir ve yalanda ısrar etmekte işe yara-

yabilir. Ama dölşmanın eline böylece çok güzel bir oyuncak verilmiş olur. Gerçekliğin açtığı yara ısırap verici olmakla birlikte, salt tedavi amacıyla açılmıştır.

ANDRE GIDE

I

Şantiyeler, fabrikalar, dinlenme evleri, bahçeler, "kültür parklarında" bir emekçiler toplumuyla doğrudan temas ederek, derin sevinç dolu anları tadabilmişim. Bu yeni arkadaşlar arasında apansız bir kardeşlik oluştuğunu hissettim, yüreğimin genişlediğini, serpildiğini duydum. Bunun içindir ki orada çekilen fotoğraflar beni daha güleçyüzlü, daha gülümser gösteriyorlar; oysa Fransa'da genellikle böyle olmayı becerememişimdir. Kaç kez aşırı sevinçten gözlerim yaşarmıştır SSCB'de; bunlar sevginin, sevecenliğin gözyaşlarıdır. Sözgelisi Soçi'nin hemen dolaylarındaki Dombas'da, maden işçilerinin dinlenme evinde... Hayır hayır! Hiç yapmacıklık, bayağılık yoktu; bir akşam, habersiz, ansızın gitmiş, onların arasında çarçabuk huzur bulmuştum.

Ya Borjom yakınlarındaki çocuk kampına beklenmedik ziyaret... Hepsi alçakgönüllü, gösterişsiz, sağlıktan, mutluluktan ısıl ısıl; bütün çocuklar sanki sevinçlerini bana da iletme ister gibiydiler. Nasıl anlatmalı? Böylesine derin ve yalın bir heyecanı anlatmak için sözcükler yetersiz kalır... Sanki öteki insanlar bu çocuklardan farklı mıydı? Nasıl anlatayım? Gürcüstan'ın ozanları, aydınlar, öğrenciler, özellikle işçiler, hepsinin arasında öylesine duygulara kapıldım ki... Dillerini hiç anlamadığım için hep üzüntü duydum. Gülümseyişlerde, bakışlarda zaten o denli sevgi taşan ifadeler okunuyordu ki sözcüklerin daha fazla bir şey katıp katamayacağından kuşkuya düşmüştüm. Her yerde bir dost olarak tanıtılmışım; bunu üstüne basarak söylemek gerekir. Herkesin bakışları bu yüzden dostça karşılık veriyordu. Bir çeşit tanışma olmuştu bakışlar. Dostluğu fazlasıyla hak etmek istemişim; beni her şeyi anlatmaya iteleyeni de işte bu olmuştu.

Seve seve size gösterilenler, her zaman en güzel başarılarıdır; açıklamaya gerek yok, pek doğaldır. Ama bir çok kez başımızdan geçti; ha-

bersiz, köy okullarına, çocuk bahçelerine, kulüplere birden giriverdik. Oraları bize göstermeyi hiç düşünmemişlerdi, hiç kuşkusuz göreceklerimizden ayırdedici bir özellikleri de yoktu. Ancak benim en çok hayran kaldığım o yerler oldu. Çünkü gösteriş için kesinlikle hiç bir hazırlık yapılmamıştı.

Bütün öncü kamplarda gördüğüm çocuklar güzeldi, iyi beslenmiş (günde beş öğün yemek), iyi bakılmış, hatta üstüne titrenilmiş, neşe dolu çocuklardı. Bakışlar aydınlık, kendinden emindi. Gülüşleri hiç kötü niyetli, kötücül değildi. İnsan bir yabancı olarak, biraz onlara komik gelebilirdi. Bir an için olsun, hiç birinde alaycılığın en ufak bir izine dahi rastlamadım.

Aynı yaygın mutluluk ifadesini çoğu kez büyüklerde de bulmak mümkündü; onlar da güzel ve güçlüydüler. İş günü bitiminde, "kültür parklarından" bir araya geliyorlardı. Bu parklar, tartışmasız başarılı girişimlerdi. Özellikle Moskova'daki...

Sık sık gittim. Herkesin hoşca vakit geçirdiği bir yerdi. Dev boyutlu bir Lunapark'la kıyaslanabilir. Kapısından girer girmez, insan tamamen feleğini şaşırabiliyor. Erkekler, kadınlar, gençler... Her yerde ciddiyet ve kibarlık... En ufak kaba saba söz, açık açık şakalaşma işitemez; ne de rasgele bir kız-erkek oynaşması görebilirsiniz. Sevinç dolu coşkuyu içinize çekebilirsiniz. Oyunlar oynanmakta, danslar yapılmaktadır. Alışıldığı üzere, bir kadın veya erkek hareketleri yönetip düzenlemekte, her şey eksiksiz bir düzen içinde olup bitmektedir. Kocaman bir kalabalık el ele tutuşup halka biçiminde dans etmekte, bu danslara isteyen herkes katılabilmektedir. Ancak seyircilerin sayısı dansçılardan her zaman daha fazladır. Daha sonraki halk dansları şarkıları başlar; çoğu kez basit bir akordeon şarkılara eşlik etmektedir. Alan duvarla çevrili olmasına rağmen, girişin serbest olması dikkat çekicidir. Amatörler tarafından çeşitli akrobasi hareketleri yapılır. Bir antrenör, "tehlikeli taklaları" başında durup gözetir, öğütler verir, yol gösterir. Daha ötede spor aletleri, cimnastik araçları göze çarpar. Herkes sabırla sırasını bekler. Herkes idmana katılmaktadır. Voleybol oyununa çok genişçe bir alan ayrılmıştır. Oyunculardaki güzelliği, zerafeti, o insanların gürbüz yapısını doya doya seyretmekten kendimi alamamışımdır. Da uzaklarda masabaşı oyunları oynanmaktadır: Satranç, dama ve bazıları-

nı hiç bilmediğim, aşırı ölçüde beceriye dayanan bir sürü ufak tefek oyunlar... Bundan başka kuvvet, esneklik ve çeviklik gerektiren, hiç bir yerde rastlamadığım bir sürü oyun. Burada onları anlatmayı beceremeyeceğim şimdi. Ama öyle sanırım, aralarından birkaçı, kesinlikle bizim ülkemizde de pek tutulacak cinsten oyunlardı. İşte bu oyunlar sizi saatlerce oyalayabilirdi. Bazıları büyükler, geri kalanlar çocuklar içindi. Çok küçüklerin oyun yerleri de vardı; küçük evler, küçük trenler, küçük gemiler, küçük arabalar; küçüklerin boyuna göre irili ufaklı bir yığın oyuncaklar göze çarpıyordu. Masabaşı oyunların ilerisinde, genişçe bir ağaçlı yolda, tahta panolar üzerinde bilmece – bulmaca oyunları sergilenmişti. Ancak şu masabaşı oyunlar konusunda bir parantez açalım: Bu oyunlara öyle çok amatör meraklıdır ki bazen boş masa bulmak için uzun süre beklemek gerekir. Yinelemekte yarar görüyorum; bütün bu oyunlarda en ufak bir laübalilik hissedemezsiniz. Davranış ve tutumlarında yetkin bir kusursuzluğu yansıtan bu yoğun kalabalık dürüstlük, ağırbaşlılık ve kibarlığı solumaktadır. Son derece doğal davranan bu insanların hiç birinde can sıkıntısı göremezsiniz. Spor yapmaya gelen kalabalığın, çocuklar dahil, aşağı yukarı tümünü işçiler oluşturmuştur. Kimisi dinlenmekte, kimisi eğlenmekte, kimisi kendini eğitmektedir. Zira aynı parkın içinde konferans ve okuma salonları, sinemalar, kütüphaneler de bulunmaktadır. Moskova Irmağı'nın yanında yüzme havuzları vardır. Dev boyutlu parkın içinde, şurda burda, bir hocanın irticalen ders anlattığı küçük tahta kürsüler kurulmuştur. Bu kürsülerden hayat-bilgisi dersleri verilmekte, açıklamalı tablolar desteğinde coğrafya ve tarih anlatılmaktadır. Hatta fizyoloji ile uygulamalı hekimlik bilimini de dev anatomi levhaları eşliğinde öğrenebilirsiniz. Anlatılanlar büyük bir ciddiyetle dinlenir. Daha önce de söylemişim; buralarda en ufak bir laübalilikle karşılaşmamışımdır.(3)

İşte çok daha güzel görünüm: Açık havada küçük bir tiyatro. Herkes açık salon; ağzına kadar dolu, bir tek boş yer yok. Beş yüz kadar dinleyici, dinsel âyin sessizliği içinde bir oyuncuyu dinlemektedir. Oyuncu Puşkin'in Yevgeni Onyegin'inden bir parça okumaktadır.

Park'ın bir köşesinde, girişe yakın yerde, paraşütçüler bölümü. Paraşütçülük çok zevkle yapılan bir spor. İki dakikada bir, kırk metre yüksekliğinde bir kuleden atılan paraşüt biraz sert biçimde inerek, bir amatörü daha yere bırakıyor. Haydi! Kimi cesaret edecek? Herkes te-

lâşlı; sırasını bekliyor; kuyruğa giriyor. Çayır tiyatrosunu nasıl anlat-sam! Öyle ki bazı gösteriler için yaklaşık yirmi bir kişi toplanıyor.

Moskova kültür parkı en geniş ve çeşitli gösteriler bakımından en donanımlı olanı; ama Leningrad'daki en güzeli. Bu günlerde, SSCB'de her kent kendi kültür parkına sahip, hepsinin çocuk bahçeleri var.

Çok doğaldır ki fabrikaları da dolaştım. Onların iyi işleyişini genel refaha ve coşkuya bağlıdır; bunu biliyor ve yineliyorum. Ama onlardan söz ederken bir uzman gibi konuşamıyacağım. Teknik konuyu başkala-rın yüklenecektir; ben göklere çıkarılmaları bakımından bilgi aktarıyo-rum. Yalnızca psikolojik sorunlar benim yetkim içindedir; özellikle ve aşağı yukarı bir tek onların üzerinde durmak istiyorum. Dolaylı yoldan toplumsal sorunlara değinirsem, genellikle psikolojik yönde ele almış olacağım.

Yaş ilerledikçe, etrafa bakarken daha az ilgi duyduğumu hissediyorum; çevre ne kadar güzel olursa olsun. Ama insanlar gitgide daha çok ilgimi çekiyor. SSCB'de halk hayran olunacak denli güzel. Yalnız gördüklerimden söz ediyorum tabi. Gürcistan, Ukrayna, Abhazya, Kakhetie ve daha başka yerlerde, Leningrad'da Kırım'daki insanlar; bana göre hepsi güzel.

Kızıl Meydan'da Moskova Gençlik Şenliklerine katıldım. Kremlin'in ön yüzüne bakan yapılar kendi suratsızlıklarını şerit flamalar ve yeşilliklerle gizlemişlerdi. Herşey olağanüstü, tümüyle zevk doluydu. Bunu söylemekte acele ediyorum, çünkü her zaman aynı şeyi söyleyemeyeceğim. Kuzey, güney, batı ve doğudan gelen hayranlık verici bir gençlik gösteri yapıyordu. Gösteri saatlerce sürdü. Böylesine göz kamaştırıcı bir şenliği hayalimden bile geçirmemiştım. Bu kusursuz varlıkların tüm gençliğin arasından özel olarak seçilmiş, çalışmış ve hazırlanmış oldukları anlaşılıyordu. Bundan doğal birşey olamazdı. Onları yetiştirme gücünü gösteren bir ülkeye ve o ülke rejimine gelinde hayranlık beslemeyin?

Kızıl Meydan'ı, Gorki'nin cenaze töreninde, birkaç gün önce görmüştüm. Aynı halkı o zaman da izledim; ancak aynı halk o törende tümüyle farklıydı ve daha çok Çarlık Rusya'sı insanlarını andırıyordu. Büyük Söğüt Salonu'nun içindeki katedralin önünden uzun sıralar halinde, bitmek tükenmek bilmeden ard arda geçiyorlardı. Ama bunlar, o

Sovyet halklarını temsil eden en güzel, en güçlü, en coşkulu insanlar değildi. Acılı, her cinsten bir kalabalıktı. İçlerinde kadınlar, özellikle çocuklar, tek tük ihtiyarlar göze çarpıyordu. Aşağı yukarı hepsi kötü giyimli, kimileri çok yoksul izlenimi veren kişilerdi. Suskun, içkarartıcı dalgın bir geçit gösterisi. Sanki tarihin içinden geliyorlardı. Kusursuz bir düzen içindeydiler. Az önce sözünü ettiğim o şenlik gösterisinden çok daha uzun sürmüştü. Uzun süre bakakalmıştım. Bütün bu insanlar için Gorki ne ifade ediyordu? Bir hoca mı? Yoldaş mı? Kardeş mi? Bilemem... Herşeyden önce ölmüş biriydi. Bütün yüzlerde, hatta en genç yaşta çocukların yüzünde bile bir tür hüznün dolu şaşkınlık okunuyordu; ama ısıldayan sevginin gücü de belli oluyordu. Burada demek istediğim fiziksel güzellik değil; bu zavallı insanların büyük çoğunluğu önümden geçerken, benim içimde, güzelliğin ötesinde hayranlık dolu bir duygu uyaniyordu. Birçoğunu bağırma basmayı ne kadar isterdim!

Dünyanın hiç bir yerinde – SSCB’de olduğu gibi – herkesle ve önüne gelen insanla birdenbire, derinliğine, kolayca, sıcak bir ilişki kurulmıyor. Hemen şiddetli dostluk bağları kendiliğinden örülüyor; bazan bir bakış yetiyor. Evet, bunu hiç bir yerde düşünemiyorum, hiç bir yerde insanlık duygusu SSCB’de olduğu kadar güçlü, derinliğine hissedilebilsin. Dil farklılığına rağmen, hiç bir yerde, buradaki gibi kardeşlik ve dostluk bağları duymadım; yeryüzünün en güzel yerlerini bu bağlar uğruna değişirim.

Güzel yerlerden söz edeceğim tabii. Ama ilkönce bir "Komsomol" (4) grubuyla kurduğum ilişkiyi anlatacağım.

Bizi Moskova’dan Orconikidze’ye (eski Vladikavkaz) götüren tren-deydik. Yol uzundu. Sovyet Yazarlar Birliği adına Michel Koltzov, çok konforlu özel bir vagonu bize ayırmıştı. Beklenmedik şekilde biz altı kişi, oraya bir güzel yerleşmiştik: Jef Last, Guilloux, Herbart, Schiffrin, Dabit ve ben; bir de tercümanımız, sadık yoldaş Bola. Vagondaki kuşetli kompartümanlar yanında yemek servisi yapılan bir salon vardı. Bundan âlâsı olamazdı. Ancak canımızı sıkan şey, trenin geri kalan kısmıyla bağlantımızın olmamasıydı. İlk istasyonlarda, aşağı indiğimizde, coşkulu bir topluluğun komşu vagonu doldurduğunu farketmiştik. Tatile çıkan bir Komsomol grubuydu. Kazbek dağına tırmanma umuduyla Kafkasya’ya gidiyorlardı. Vagonları ayıran kapıların açılmasını sağladıktan hemen sonra sevimli komşularımızla buluşmuş olduk. Paris’ten

gelirken yanımda bir dolu küçük beceri oyunları getirmiştim; bu oyunlar SSCB’de bilinenlerden çok farklıydı. Dillerine yabancı olduğum bu insanlarla ilişki kurmamda işime yaramışlardı.

Elden ele dolaştılar. Genç kız ve genç erkekler onları denediler; oyunlarda öne sürülen tüm zorlukları ardı arkasına çözdüler. Bize gülümseyerek: "Bir Komsomol asla yenilmez" diyorlardı. Vagonları oldukça dardı; o gün aksi gibi sıcak olmuştu; balık istifi gibi birbirinin üstüne yığılmışlar, havasızlıktan bunalmışlardı. Görünüşleri çok sevimliydi.

Şunu eklemek zorundayım ki aralarında pek çoğu için bir yabancı sayılmazdım. İçlerinden bazıları kitaplarımı okumuşlardı. Genellikle *Kongo’ya Yolculuk* kitabım söz konusuydu. Gorki’nin cenaze töreni dolayısıyla Kızıl Meydan’da yaptığım konuşmanın ardından bütün gazetelerde fotoğrafım çıkmıştı. Bu yüzden hemen tanınmışlardı ve onlarla ilgilendiğim için bana karşı aşırı ölçüde duyarlık gösteriyorlardı. Ancak benim ilgim dostluklarına karşılık vermenin ötesine geçmemişti. Az sonra büyük bir tartışma başladı. Jef Last, Rusça’yı bir hayli iyi anlıyor ve konuşuyordu. Verdiğim küçük oyunların gençlerin pek hoşuna gittiğini bize açıkladı ve André Gide’in de bu oyunlardan hoşlanıp hoşlanmadığını merak ettiklerini ilettili. Jef Last, bu küçük eğlencenin Gide’in kafasını dinlendirdiğini onlara anlattı. Bunu merak etmelerinin nedeni gerçek bir Komsomol gibi davranmak istedikleri içinmiş; çünkü gerçek bir Komsomol, hizmet vermeye her zaman hazır olmalı ve bu hizmeti yararlı olup olmamasına göre değerlendirmeliymiş. Oh! Kahkahalarla kesilen ve hiç bilgiçlik taslamayan bu tartışma da zaten bir oyundu. Vagonları biraz havasız olduğundan aralarından on genci bizim vagona davet ettik. Böylece akşam, şarkılar ve salonun elverdiği kadarıyla yapılan halk danslarıyla uzayıp gitti. İşte bu akşam benim ve yol arkadaşlarım için gezimizin en güzel anılarından biri olarak kalacaktır. Herhangi bir ülkede böylesine apansız, doğal bir dostluk bağı kurulabilir mi? Başka bir ülkedeki gençlik bu kadar cana yakın mıdır? (5) Bundan kuşkuluyuz.

Çevreye daha az ilgi duyduğumu söylemiştim... Böyle olmakla birlikte, Kafkasya’nın olağanüstü ormanlarını, Kakhetic’nin girişinde, Batum dolaylarındaki ormanları, özellikle Borjom’un yukarısında Bakuriani ormanını uzun uzun anlatmak isterdim. Onlardan daha güzelini gör-

medim ve daha güzelini hayalimden bile geçirmedi. Hiç bir baltalık orman burdakiler kadar büyük ağaçların gövdelerini gizleyemez. Gizemli ağaçsız düzlüklerle aralanan, gün bitmeden kararan ormanlar... Sanki küçük Poucet (6) ormanda kaybolmuştur. Bizi bir dağ gölüne götüren olağanüstü güzel bir ormandan geçiyorduk; şimdiye kadar hiç bir yabancıyı buraları görmediği bize söylenmiş, onurlandırılmıştı. Ancak buraya hayran kalmam için bunu bile söylemeye gerek yoktu. Dağ gölünün ağaçsız kıyılarında, yılın dokuz ayı karla kaplı tuhaf, küçük bir köy (Tabatzkouri) vardı. O köyü anlatırken nasıl haz duyacaktım. Ah! Basit bir turist gibi neden gelmemiştim buraya! Keşke yığınla yeni bitkiler keşfederek kendinden geçen bir doğabilimci olarak gelseydim... O zaman bahçemde yetişen "Kafkas uyuzotunu" yüksek yaylalarda, öz toprağında tanımış olacaktım... Ama SSCB'ye aramaya geldiğim şeyler bunlar değildi. Benim için önemli olan insandı, insanlardı; onların neler yapabildiği, onlarla neler yapıldığıydı. Beni kendine çeken toplumsal sorunlar ormanıydı. Bu orman öylesine sık çalılıkla kaplıydı ki yolumu kaybediyordum. SSCB'de, gene sorunlar ormanında, sık çalılıklar arasındayım; her yandan çekiyorlar, sıkıştırıyorlar, her yandan sarıyorlar.

II

Yeni yapılan mahalleri az görmüştüm Leningrad'da. Beni bu kentte kendine hayran bırakan yer Saint-Petesburg'tu. Daha güzel kent görmedim; taş, maden (7) ve suyun beraberliğindeki uyum başka hiç bir yerde bu kadar güzel olamazdı. Sanki Puşkin ya da Baudelaire'in düşlediği bir yerdi. Bazan da De Chirico'nun yağlıboyalarını anımsatıyordu. Anıtlar kusursuz biçimde orantılıydılar; orantılar, bir Mozart senfonisindeki temalar gibiydiler. "Orada, her yerde düzen ve güzellik" (8) İnsan ruhu, iç rahatlığı ve coşkuyla kımıldıyor.

Akıllara durgunluk veren Ermitaj müzesinden söz etmek cesaretini pek kendimde bulamıyorum; onun hakkında söyleyebileceğim herşey bana yetersiz gözükecektir. Gene de, oradan geçerken, o zihinsel didinmeyi övmek isterim; o zihinsel didinme ki bir tablonun etrafında kümelenen ve bizi aydınlatan her şeyi iletmış: Aynı üstadın elinden çıkma hazırlık çalışmaları, ilk taslaklar, krokiler... Bu olay, bir yapıtın ağır ağır ortaya çıkışını sergiliyor.

Leningrad'dan dönerken, Moskova'da göze batan çirkinlik daha çarpıcı. Ezerek insanın üstüne çöküyor. Bazı özellikleri dışında, en modern olanlar dahil, bütün yapıların hepsi çirkin; hepsi birbiriyle tutarsızlık içinde. Moskova'nın aydan aya değiştiğini iyi biliyorum. Oluşum halinde bir kent. Herşey bu oluşumu doğruluyor; kentin her yerinde evrimin soluğunu alıyorsunuz. Ama korkarım, başlangıç kötü başlamış. Bir yer yontuluyor, bir yerde çukur açılıyor, başka bir yer temelinden yıkılıyor, yok ediliyor, tekrar yapılıyor ve bütün bunlar rastlantı sonucu gibi... Moskova, çirkinliğine rağmen, bütün bu olan bitenin arasında ilgi çekiciliğini koruyor, yaşamını büyük çapta sürdürüyor. Yapılara bakmayı bir yana bırakalım; beni ilgilendiren insanlar.

Yaz ayları boyunca, neredeyse herkes beyazlar içindedir. Herkes birbirine benzer. İnsanlar hiç bir yerde, toplumsal eşitleşmenin sonucuna Moskova'da olduğu kadar duyarlı değildir. Her üyesinin aynı ihtiyaç-

ları varmış gibi görünen sınıfsız bir toplum. Biraz abartıyorum belki; ama gerçek payı var. İnsanların giyim kuşamında olağanüstü bir benzerlik göze çarpıyor. Kuşkusuz bilinçlerde de aynı benzerlik var, yalnız gözle görülebilse... Bu ise herkesin şen görünmesini ve şen olmasını sağlıyor. (Her şeyden uzun zaman öylesine yoksun kalmışlar ki azıcık "varlıklı" olmak onları mutlu kılıyor. İnsanın komşusu daha varlıklı olmadığı zaman, kimsenin malında gözü olmaz.) Ne var ki iyice araştırılırsa farklılıklar su yüzüne çıkıyor. Birey, ilk bakışta toplumda erimiş gibidir; o denli cılız bir farklılık göstermektedir ki sanki insanlardan söz ederken –bir bütünden söz edermişçesine– tekil anlamıyla insan demek daha doğru olacaktır.

Bu kalabalığın içine dalıyorum şimdi; insanlığın içinde yüzmeye başlıyorum.

Şuradaki insanlar, şu mağazanın önündekiler ne yapıyorlar? Kuyruğa girmişler. Kuyruk öbür caddeye kadar uzamış. İki yüz, üç yüz kişi kadar, çok sakin, sabırlı, bekliyorlar. Vakit daha erken, mağazanın kapıları açılmamış. Kırk beş dakika sonra aynı yerden geçiyorum. Aynı kalabalık hâlâ orada. Şaşkınlığa düşüyorum. Erkenden gelmek ne işe yarıyor? Bundan kazançlı mı çıkıyorlar?

– Nasıl, kazançlı mı dedim?...Ancak ilk gelenler istediklerini alabilmiştir.

Bana anlatılana göre gazeteler bir hayli bilmem ne malının geldiğini haber vermişler... Yanılmıyorsam o gün minderler söz konusuydu. Belki dört yüz ya da beş yüz mal var ki bunlara sekiz yüz, bin, hatta bin beş yüz kadar alıcı bulunmaktadır. İhtiyaçlar öylesine büyük, halk öylesine kalabalıktır ki talep hâlâ uzunca bir süre arzı aşacağı benzenmektedir, hem de büyük oranlarda. İhtiyaçların karşılanmasında başarı sağlanamamıştır.

Birkaç saat sonra, mağazaya girdim. Kocaman bir yer. İçerisi inanılmaz derecede kalabalık. Satıcıların şaşkına dönmelerine zaten hiç gerek yok, zira çevrelerinde en küçük bir sabırsızlık belirtisi görünmemekte; herkes sırasını beklemektedir. Kimisi oturmuş, kimisi ayakta, kimisinin kucağında bir çocuk; ellerinde hiç bir sıra numarası olmamasına rağmen en küçük bir kargaşa yok. Gerekirse bütün gün orada geçecektir. Dışarıdan gelen biri için mağazanın içi solunamaz gibi görünmektedir. İçeri girince ona da alışılmaktadır. Tevekkül gösterilmekte-

dir diye yazacaktım ama, Rus insanı mütevekkil olmanın da ötesinde-
dir. Sanki beklemekten zevk duymakta, sizi de zevkle bekletmektedir.

Bir yandan kalabalığı yararak, bir yandan kalabalıkta sürüklenerek mağazayı aşağıdan yukarı, bir baştan bir başa dolaştım. Mallar, az bölümü dışında, genellikle sevimsizdi. Hatta alıcıların iştahını kaçırmak için kumaş, eşya vb.'nin elden geldiğince albenisiz biçime sokulduğuna insanın inanası geliyordu; öyle ki asla maymun iştahlık değil; çok intiyaçtan satın alınacaklardı. Birkaç "anı eşyası" götürmek istemiştım dostlara; hepsi berbattı. Bana söylendiğine göre, her şeye rağmen birkaç aydan beri kalitenin iyileştirilmesi yönünde büyük bir çaba başlatılmıştı. Sonuçta, iyi araştırma yapılarak, bunun için zorunlu zamanı feda ederek malların kalitesinin iyileştirilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştı. Ancak kaliteye dikkat etmek için herşeyden önce mal çokluğunun yeterli olması gerekir ve uzun süre yeterli olacağı benzemiyor. Bu konuda başarı kazanılmış, ama her şey daha yeni başlamış. Kaldı ki SSCB halkları kendilerine sunulan yeniliklerin hepsini kapışır gibiler, hatta biz Batılı'ların gözüne çirkin görünen şeyleri bile. Üretimin artırılması, umud ederim, en iyinin devamlılığını, ayıklanmasını ve seçkinleşmesini sağlayacak ve düşük kaliteli ürünlerin gittikçe artan ölçüde tasfiyesini doğuracaktır.

Kalitenin iyileştirilmesin yönündeki çabalar özellikle besin maddeleri üzerinde toplanmaktadır. Ne ki bu alanda yapılacak daha çok şey var. Biz, bazı yiyeceklerin düşük kalitesini görüp üzüldüğün, SSCB'ye dördüncü kez gelen ve bundan önceki gezisi iki yıl öncesine dayanan Jef Last, tam tersine yeni gerçekleştirilen olağanüstü gelişmelere baka baka hayranlığını belirtmekten geri kalmıyordu. Özellikle sebze ve meyveler –bazı güzelleri dışında– ya çok kötü, ya da şöyle böyle iyi sayılırlardı. Ülkenin her yanında olduğu gibi burada da lezzet yerini sıradanlığa, yani sıradan bolluğa bırakmıştı. Sözelimi şaşırtıcı bollukta kavun göze çarpıyordu, ama ne kokusu, ne tadı vardı kavunların. İran atasözünün tam yeri; o küstahlığı İngilizce duymuştım ve İngilizce belirtiyorum: "Women for duty, boys for pleasure, melons for delight" (9) Buraya göre eğri duran bir söz. Şarap genellikle güzel. Özellikle Tzinandali ve Kakhetic'nin nefis üzümlerinden yapılanlar aklımdan çıkmıyor. Bira şöyle böyle. Leningrad'da bazı balıklar nefis, ama uzak yerlere gönderilemeyecek kadar dayanıksız.

Piyasaya gereğinden fazla sunulan mallara zorunlu olmadıkça ilgi duyulmayacaktır. Maymun iştahlığı tatmin için bolluk yaratılmamasının ya da bolluk için henüz erken olmasının nedeni birçok insanın hâlâ karnının doymaması.

Beğeni, ancak kıyaslamaya izin verilirse gelişebilir. Burada seçeneğe aramaya izin verilmemişti. "Bay X daha iyi giyiniyor." mantığı söz konusu olamazdı. Size sunulanı yeğlemekten başka seçeneğiniz yoktu. Ya alırsınız, ya almazsınız. Devletin hem üretici, hem alıcı, hem satıcı olduğu anda, kalitenin gelişmesi, toplumun, gelişmesi önde geldiğinden geri kalır.

O zaman, kapitalizm karşıtı olmama rağmen, bizdeki büyük sanayiden küçük esnafa kadar sıralanan insanlar gibi düşünüyorum; zira onlar tedirginliğe kapılıp, halkın beğenisini okşayacak örnekler bulmaya çalışırlar. Bir rakibin ayağını kaydırıp yerini alabilmek için hangi etkiyleyici kurnazlığı bulmalı! Fransa'dakiler bunun çaresini araştırırlar. Oysa Devlet bütün bunlara kulak asmayacaktır, çünkü Devlet'in (SSCB'de) rakibi yoktur. Ya kalite ne olacak?

Bize şöyle dediler:

– Kalite bu kadar önemli mi? Nasıl olsa rekabet yok.

İşte halkın beğeni yoksunluğu ve her şeyde göze batan kalite düşüklüğü SSCB'de gayet basit olarak böyle açıklanıyor. Halkın beğenisi olsa da tatmin edemeyecektir. Hayır önemli olan rekabet değil, toplumda gitgide geliştirilen ve geleceğe damgasını vuran ihtiyaç. Ne varki Fransa'da herşey daha hızlı gelişecek kuşkusuz. Çünkü ihtiyaç zaten varlığını kanıtlamıştır.

Ancak bir şey daha var: Her Sovyet Devleti'nde yaşayan halkların alışkanlıkları vardı; onlara ne oldu? Büyük bir eşitlikçi eğilim uzunca bir süre bunu hesaba katmaktan kaçındı. Şimdi bu bölgesel alışkanlıklar yeniden göz önünde tutulmaya başlanıyor, korunmaya çalışılıyor, yeniden canlandırılıyor; onların yeri doldurulmayacak kadar değerli oldukları şimdilerde anlaşılmışa benziyor. Zekice bir yönetim, sözgelimi kumaşlara ilişkin eski modelleri yeniden geliştirip topluma mal edebilir. Şu günlerde piyasaya sürülen ürünlerden yansıyan budalaca burjuva ve küçükburjuva zihniyetten daha başkası yok mudur? Moskova mağazalarının vitrinlerinde sergilenen şeyler insanın canını sıkıyor. Oysa es-

kiden ince basma kumaşlar ne kadar güzeldi. İşte o halkların alışkanlığı, sanatıydı; yaratılan ürünler zanaatçılar sınıfının işiydi.

Tekrar Moskova halkına dönüyorum. Her şeyden önce, insana çarpıcı gelen, kişilerdeki şaşırtıcı uyuşukluk. Tembellik demek kuşkusuz aşırı kaçacaktı... İnsanları silkeleyip uyandırmak için (eskiden bu iş için knut (10) kullanılırdı.) "Stahanovculuğun" (11) bulunması olağanüstü bir başarı olmuş. Aksini düşünürsek, tüm işçilerin çalıştığı bir ülkede stahanovculuk bir anlam taşımayacaktı. Gelgelelim insanlar başıboş bırakıldıkları zaman, çoğunluğu işi gevşetiyor. Buna rağmen yapılan her şey harika sayılabilir. Bunlar yöneticilerin hangi çabaları pahasına oluyor? Anlamak güç. Bu çabanın olağanüstü önemini kavramak için, her şeyden önce Rus halkının doğasında bulunan "verim" azlığını doğru değerlendirebilmek gerekiyor. Ziyaret ettiğimiz fabrikalardan birinin işleyişi şaşılacak derecede güzeldi. İçerden çıt çıkmıyordu; makinaları hiç anlamadığım halde hayran kaldım. Hiç artırıyetsiz şunu belirtmek isterim: İşçilerin yemekhanesi, dinlenme yerleri, lojmanlar, yani işçiler yararına verilen her hizmet, eğlenmeleri, eğitimleri için yapılan her şeyi gördükten sonra kendimden geçtim. Fabrikada bir stahanovcu ile tanıştırmışlardı. Duvara asılı kocaman bir portresini görmüştüm. Verilen bilgiye göre sekiz günlük işi beş saat içinde yapmayı başarmıştı. Peki beş günlük işi daha önce sekiz saatte mi tamamlıyordu? Pek anlayamamıştım. Beş saatlik işi bitirmek için önceleri sekiz gün uğraşıp uğraşmadığını rastgele sordum. Ama sorum pek anlaşılmamıştı herhalde ve cevap vermemeyi yeğlemişlerdi.

Orada bir olayı anlattım: SSCB'ye gelen Fransız madenciler grubu bir maden ocağını ziyaret eder. Dostluk belirtisi olarak Sovyet maden işçilerinin yerini almayı önerirler. Az sonra işe giriştiklerinde hiç farkına varmadan ve yorgunluktan canları çıkmadan stahanovculuğu uygularlardı.

Bunun üzerine düşünmeye başladılar; Fransız mizacıyla; yani bizim işçilerin eğitim, bilinç düzeyleri, çalışma gayreti Sovyet rejiminde olsa, başarıya ulaşacaklar mıydı?

Bütün bunlara, zemindeki sıkıcı ortama, ayrıca stahanovculara, çöşkulu, işini sevinçle yapan, başarıyla tamamlayan bütün bir gençliği eklemek yerinde olacaktır.

Toplumdaki durgunluk Stalin'in çözüm bekleyen en ciddi, en önemli sorunlarından biri olarak gözüküyor ve kanımca hâlâ çözüm bekliyor. İşte şok işçiler (udarnikler) (12) bu yüzden meydana çıkmıştır. Stahanovculuğun, ücretlerdeki eşitsizliğin doğuş nedeni de bu olaydır.

Suhumi dolaylarında, örnek gösterilen bir kolhozu geziyoruz. Altı yaşında bir tarım işletmesi. İlk başlarda güç belâ faaliyet gösterdikten sonra, bugün en verimli işletmelerden biri haline gelmiş. Her şeyde mutluluk soluklanıyor. Kolhoz çok geniş bir alana yayılmış. İklimin de yardımıyla işletmede yetiştirilen ürünler bol bol. Ahşap yapılardan oluşan kolhoz konutları yerden yüksekçe ayaklıklar üzerine oturtulmuş; görünüşleri hem gözelici, hem sevimli. Çevreleri bir hayli büyükçe bahçelerle çevrilmiş, bahçeler çeşitli meyve ağaçları, sebzeler, çiçeklerle bezenmiş. Geçen yıl olağanüstü kârlar gerçekleştirilmiş; bu kârlar, kolhoz üyelerine önemli tasarruflar sağlamış. Böylece bir işgününde eldi edilen kâr oranı onaltı buçuk rubleye sıçramış. Peki bu rakam nasıl saptanmış? Aynı kapitalist tarım işletmesinde olduğu gibi hasaplanarak; yani ortakların her birine düşün pay artışlarının hissedarlara dağıtılması yoluyla. Ancak gerçek olan şu: Artık SSCB'de, bir azınlık yararına çoğunluğun sömürülmesi olayı yok. Bu, akıl almaz bir ayrıcalık. "Bizde hissedarlar yok artık; Devlet'e (13) hiç bir vergi ödemeden (kolhozda çalışan işçiler) kendi aralarında kârları paylaşırlar." Biz gezi ekibine böyle dediler. Eğer yoksul olan ve iki yakasını bir araya getiremeyen başka kolhozlar yoksa, bu sonuç mükemmel. Çünkü yanlış anlamadıysam, her kolhozun kendi özerkliği varmış ve aralarında hiç bir dayanışma söz konusu olamazmış. Belki de yanlış anladım ve yarılıyorum. Yanılgaya düşmüş olmayı dilerim. (14)

Bu çok verimli kolhozdaki pek çok konutu dolaştım. (15) İçerden dışa yansıyan hüznün verici ve tuhaf izlenimi anlatmak isterim. Tümüyle kişileşikleştirme. Hepsinde aynı berbat eşyalar, aynı Stalin portresi ve kesinlikle başka şey yok; ne özel eşya, ne en ufak bir kişisel anı. Her konuttan herkes birbirinin yerine geçebilir. Öyle görünüyor ki birbirinin yerine taşınan kolhoz sakinleri hiç taşındıklarının farkına bile varmayacaklar. (16) Mutluluk böylece daha kolayca elde edilmiş olacak elbette! Bana anlatılana göre kolhoz üyesi her şeyden ortaklaşa zevk alıyormuş. Odası, yalnızca içinde uyku uyunan bir konuttan ibaretmiş. Yaşamının en yararlı zamanı dernekte, kültür parkında, herkesin bir ara-

araya geldiği yerlerde geğermiş. Bundan daha âlâsı olabilir mi? Herkesin mutluluğu ancak her insanı bireysizleştirerek sağlanabilir. Herkesin mutluluğu her bireyin zararına elde edilebilir ancak. Mutlu olmak için kurallara uyun.

III

SSCB’de, ne olursa olsun her konuda tek bakış açısından düşünülmesi önceden ve kesin olarak benimsenmiştir. Zaten insanların düşünme tarzı aynı yönde öylesine biçimlendirilmiştir ki bu konformizm onlara doğal ve kolay gelmekte, bunun ayırımına bile varılmamaktadır. Öyle ki bunun içinde riyâkarlık olduğunu bile sanmıyorum. Devrimi yapan gerçekten bu insanlar mıdır? Hayır; bunlar o devrimden yararlananlar. Pravda gazetesi bu insanlara neyin bilinmesi, neyin düşünülmesi ve neye inanılması lâzım geldiğini öğretmektedir her sabah. Öğretilenlerin dışına çıkmaya gerek yoktur!

Bir Rus insanıyla ne zaman konuşsanız, sanki hepsiyle konuşmuş gibi oluyorsunuz. Hayır, bu herhangi bir parolaya kesin itaatlerinden ileri gelmiyor, yani herşey öylesine düzenlenmiş ki kıyaslama olanağı bulunmasın. Bu tür düşünme tarzının çok küçük yaştan başlamış olduğunu bir düşünün... İşte sen, bir yabancı olarak buraya geldiğin zaman neredeyse herşeye rıza gösteren insanlar görünce şaşırmanın nedeni burada yatıyor; hatta bazı ufak tefek mutluluklar karşısında daha da çok şaşırmanın nedeni buradadır.

Sen, uzayan kuyrukları görünce, saatlerce kuyrukta beklemekten yaktınıyorsun. Fakat o insanlar beklemeyi son derece doğal karşılıyorlar. Ekmek, sebzeler, meyveler senin gözüne kötü görünüyor. Başkası yok. Şu kumaşları, sana sunulan şu eşyaları çirkin buluyorsun. Başka seçenek yok. Her türlü karşılaştırma olanağı tümüyle yok olmuştur. Onca acı dolu geçmiş günler geride kaldıktan sonra, sana sunulanaından sevinç duyarak memnun olacaksın. Burada önemli olan, insanları başka yerde yaşayan tüm insanlardan daha çok mutlu olduklarına inandırmak ve daha fazla bekleyerek yeterince mutlu olunacağını düşündürmek. Dış dünya (bununla sınır ötenisin kastediyorum) ile bütün bağlantı özenle engellenerek bu başarılamaz. Neye rağmen? Eşit yaşam koşullarına, hatta daha düşük koşullara rağmen, Rus işçisi kendini mutlu sa-

yıyor; üstelik Fransa'daki işçiden çok çok daha mutlu olduğuna inanıyor. Onun mutluluk harcı umuttan, güvenden, dış dünyadan habersiz bir kapalı kutu olmaktan oluşuyor.

Buradaki sorunlar öylesine birbirinin içine girmiş, birbirinin üstüne binmiş ki bu düşünceleri bir sistem dahilinde ileri sürmek bana son derece zor geliyor. Ben teknik bir uzman değilim; ekonomik sorunların ilgimi çekmesi de psikolojik yankılarından kaynaklanıyor. Kapalı kutunun delinmesi gerektiğini, sınırların saydamlaştırılmasının neden önemli olduğunu psikolojik bakımdan oldukça iyi açıklıyorum. Yeni bir düzenlemeye kadar ve işler iyice yoluna girmedikçe, SSCB insanlarının mutluluğunun bu şekilde sürmesi önem taşıyacaktır.

SSCB'de eğitim ve kültür alanlarında yapılan atılımları hayranlıkla karşılıyoruz. Ancak bu eğitim, işlerin şu andaki durumundan sevinç duymaktan başka bir şeyin kafaya sokulmasını öğretmiyor ve şöyle düşünmeye zorluyor: *O! U.R.S.S... Ave! Spes unica!* (17) Bu kültür, bütünüyle aynı yöne çevrilmiş; yan tutmayan tek uygulaması yok, aynı noktaya yığılmış. Eleştirel düşünce (marksizme rağmen) aşağı yukarı tümüyle yığılma düşmüş. "Özeleştir" konusunda büyük yaygara çıkarıldığını iyi biliyorum. Özeleştir yöntemi ben de eskiden hayranlık duyardım ve içtenlikle, ciddiyetle uygulandığı zaman olağanüstü sonuçlar verebileceğini düşünürdüm. Ancak bu eleştirinin birtakım bozuklukları ihbar etmenin ya da birtakım uyarıların (yemekhanedeki çorbanın kötü pişmesi veya derneğin okuma salonunun iyi temizlenmemesi gibi) ötesinde bir anlam taşımadığını çabucak anlamak zorunda kalmıştım. Yani bu eleştiri, yapılan bir şeyin Parti resmî görüşüne uygun olup olmamasından oluşuyordu. Tartışılan resmî görüşün kendisi değildi. Tartışılan konu, herhangi bir çalışmanın, herhangi bir hareketin ya da teorinin o kutsal görüşe uygun olup olmadığıydı. Bunun dışına çıkmaya yelteneenin vay haline! (18) O çerçevenin içinde kaldıkça istediğin kadar eleştir. Ama dışına çıkmaya izin yoktur. Tarihte bunun örnekleri var.

İnsan kültürünü bu düşünce tarzı kadar hiç bir şey tehlikeye sokamaz. Daha ilerde bu konuyla ilgili açıklamalar getireceğim.

Sovyet insanı, bayancı ülkeler konusunda şaşılacak kadar bilgisiz kalmıştır. Daha da ötesi, bu ülkelerde, bütün her şeyin, SSCB'den daha kötü durumda olduğuna da inandırılmıştır... Gözbağcılık ustaca iş-

lenmiştir. Zira her birey için, hatta şöyle böyle memnun olanlar için, rejimden (çok büyük kötülüklerden koruduğundan) hoşnut olmaları önem taşımaktadır.

Bunun sonucu, belirli bir *büyüklik kompleksidir*. Birkaç örnek vereyim:

Her öğrencinin bir yabancı dil öğrenmesi benimsenmiştir. Fransızca'dan tamamen vazgeçilmiştir. İngilizce, özellikle Almanca ön plandadır. Ancak bu dilleri konuşurken işittiklerime şaşırdım; öyle kötü konuşuyorlar ki... Bizde ikinci yılını tamamlayan bir öğrenci daha iyi bilir.

Soru yönelttiklerimizden birisi şu açıklamayı (Rusça konuştu ve Jef Last bize çevirdi) verdi:

– Birkaç yıl öncesine kadar Almanya ve ABD bazı konularda hâlâ bizi eğitebilirlerdi. Ama şimdi, yabancılardan öğrenecek bir şey kalmadı artık. Bundan sonra onların dilini konuşmak neye yarar? (19)

Aslında, diğer ülkelerde olan biteni merak etmekle birlikte, genellikle yabancıların kendileri hakkında ne düşündüklerinin merakındalardır. Onlara göre en önemli sorun, kendilerini yeterince takdir edip etmediğimiz. Çekindikleri de yetenekleri konusunda yetersiz bilgilerle donatılmış olabileceğimiz. Bizden diledikleri onları bilgilendirmek değil; takdirlerimizi toplamak.

Şu çocuk bahçesinde, çevremde küçük, sevimli kız çocukları dolanıp duruyor. Çocuk bahçesinde de herşey övünmek için; gençliğe yalnız bu öğretiliyor. Beni soru yağmuruna tutuyorlar. Öğrenmek istedikleri, Fransa'da da çocuk bahçeleri olup olmadığı değil; ama SSCB'deki çocukların öylesine güzel bahçeleri olduğunu bizim Fransa'da iyi bilip bilmediğimiz.

Sorulan sorular çoğu kez insanı öyle hayrete düşürüyor ki buraya iletirken duraksıyorum. Lâfları uydurduğum sanılacak:

– Paris'in de metrosu var dediğim zaman bıyık altından gülümsüyorlar. Yalnız tramvaylarımız, otobüslerimiz mi olacaktı?... Biri, Fransa'da bizim de okullarımız olup olmadığını soruyor. Üstelik bunu soran çocuklar değil; iyi eğitilmiş işçilerden biri. Daha az eğitilmiş bir başkası omuzlarını silkiyor, doğru Fransızların da okulları var ama çocukları dövüyorlar, diyor ve bu bilgiyi emin bir kaynaktan edindiğini söylüyor. Şurası gayet açık ki bizdeki (Fransa'da) işçiler son derece mutsuz, ma-

dem ki daha "devrimi" gerçekleştiremedik. Onlara göre SSCB dışında her yer karanlık. Utanmaz – arlanmaz birkaç kapitalist bir yana, dünyanın geri kalan bölümü karanlıklar içinde çırpınmaktadır.

Bilgili ve bir hayli "nazik" (Artek kampına yalnız çok başarılı olanlar kabul ediliyor) genç kızlar, Rus filmlerinden söz açtığım zaman çok şaşıyorlar. Çapayev ile Biz Kronstadt'lılar filmlerinin Paris'te büyük ilgi topladığını anlatıyorum. Bütün Rus filmlerinin Fransa'da yasaklandığını sanıyorlarmış. Üstelik bunu onlara söyleyenler hocaları; bunun sonucunda, genç kızların kuşkulandıkları şeyin benim sözlerim olduğunu çok iyi anlıyorum. Şu Fransızlar öyle palavraça ki!

Bir 'deniz subayları derneğini ziyaretimizde, bir zırhlının (tamamı SSCB'de yapılmış) güvertesine çıktığımızda, gördüklerimi takdirle karşılamam beklenirken, şunları cesaretle söylemeyi göze alıyorum: Korkarım Fransa'da yapılanlardan SSCB'de, ne de SSCB'de yapılanlardan Fransa'da yeterince bilgi alınmıyor. Buna karşılık, açıkça onaylamayan bir homurdanma yükseliyor: "*Pravda* her şey hakkında yeterince bilgi verir" Ansızın topluluktan sıyrılan coşkulu biri haykırıyor: "SSCB'de, yeni, güzel ve büyük olan herşeyi anlatmak için yeryüzündeki kâğıtlar yetmez."

Örnek gösterilen Artek kampı, örnek çocuklar, harika çocuklar, ödül alanlar için bir cennet. Bu nedenle daha alçakgönüllü, daha az aristokratik diğer pekçok kamplara yeğ tutuyorum. İyi anladıysam, Almanya'dan gelip Sovyetler Birliği'nde çoktan beri eğitilen on üç yaşında bir çocuk parkta bana yol gösterirken, bir yandan güzellikleri değerlendiriyor. Ezberlemiş:

– Şuraya bakın, daha hiç bir şey bitmiş değil... Her şey sürekli... Merdivene bakın; SSCB'de herşey böyle. Dün bir hiçti, yarın herşey. Şuradaki işçileri görüyor musunuz, nasıl çalışıyorlar! SSCB'nin her yerinde buna benzer kamplar, okullar var. Elbette hepsi aynı güzellikte değil, ama Artek kampının yeryüzünde bir benzeri daha yok. Stalin, özellikle bu kampla ilgileniyor. Buraya gelen tüm çocuklar üstün niteliklidir.

"Birazdan on üç yaşında bir çocuk dinleyeceksiniz; yakında dünyanın en iyi kemancısı olacak. Yeteneği, ülkemizde yakın zamandan beri öyle takdir ediliyor ki kendisinin tarihsel bir keman armağan edilmiştir;

eskiden çok ünlü olan bir yapımcısının enstrümanına sahip şimdi. (20)

"Sonra şuraya, şu duvara bakın! On günde inşa edildi, dersem inanır mısınız?"

Çocuğun coşkusu öyle içten gözüküyordu ki, dayanak duvarı çok acele yapıldığı için daha şimdiden çatladığına dikkatini çekmekten sakınmışım. Gururunu okşayan şeylerden başkasını göremiyor, görmeye razı olmuyordu. Bindiğimiz yolcu vapurunda devam etti:

- Bu gelişmeye çocuklar bile hayret ediyorlar! (21)

Bu çocuk sözleri (zorla benimsetilmiş, belki de ezberletilmiş sözler) bana çok ilginç geldiğinden aynı akşam notlarıma almışım. Hepsi ni burada iletmış oluyorum.

Yalnız bunlar değil; Artek'ten başka anılar da getirdim tabii. Şurası doğru, olağanüstü bir çocuk kampı. Çok güzel bir kırsal alan içine usulca kurulmuş. Birbiri ardına dizilmiş taraçalı yapılar deniz kıyısıyla kavuşuyor. Çocukların intiyacı olan, akla gelen herşey düşünülmüş; onların rahatı, sağlığı, spor yapabilme olanakları, eğlenceleri, oyunları göz önüne alınarak hazırlanmış. Bütün çocuklar sağlık ve mutluluk içinde. Akşama kadar kalamayacağımızı söylediğimiz zaman hepsi düş kırıklığına uğramıştı. Geleneksel kamp ateşini hazırlamışlar, bizim onurumuza bahçedeki ağaçları şerit flamalarla süslemişlerdi. Akşam yapılacak danslar, şarkılar, çeşitli eğlencelerin saat beşten önce yapılmasını rica etmişim. Dönüş yolumuz uzundu. Akşam olmadan Sivastopol'a dönmekte diretmişim. İyi ki diretmişim, aynı akşam, benimle kampa gelen Eugène Dabit hastalanmıştı. Ancak kamptayken hiç bir belirti yoktu, çocukların sahneledikleri oyunlarla bir hayli eğlenmişti. Özellikle küçük Tacikistan'ının dansından çok etkilenmişti. Çocuğun adı Tamar'dı sanırım. Moskova duvarlarını saran dev afişlerde Stalin'in kucakladığı çocuğun tıpkısıydı. O dansın sevimliliğini, o çocuğun tatlılığını seyretmeyen anlayamaz. "Sizinle birlikte geçirdiğim en güzel anılardan biri" diyordu Dabit. Mutluluk dolu son günü olmuştu. (22)

Soçi oteli en hoş görünümlü otellerden biriydi; bahçeleri alabildiğine süslü, kumsalı çok sevimliydi. Kumsaldan denize girenler, bu plajın Fransa'dakilerle hiç kayaslanabilir yanı olmadığını itiraf ettiler. Bir nezaken kuralı olarak, Fransa'da bunlardan çok çok daha iyi plajlar bulunduğunu söylememek için kendimizi tuttuk.

Takdirle karşılanacak olay, bu yarım lüksün, bu konforun halkın hizmetine verilmiş olmasıydı. Ne var ki buraya oturmaya gelenlerin yenden hortlayan ayrıcalıklılardan olmaması önemliydi. Genellikle en yetenekli olanlara, kurallara uymak ve "resmî görüşe" bağlı olmak koşuluyla kolaylıklar gösterilmişti. Kolaylıklardan yalnızca bunlar yararlanıyordu.

Soçi'de hayranlık uyandırıcı bir olay da kentin çevrisine çok uyumlu biçimde yerleştirilen bir dizi dinlenme evi ve senatoryunun bulunmasıydı. Üstelik bütün tesislerin emekçilere yönelik olması çok güzeldi. Gelgelelim, kentteki yeni tiyatronun yapımında çok az ücretle çalıştırılarak ağıla sokulur gibi pis çadırlarda barındırılan işçileri görmek ne de olsa insana ıstırap veriyordu.

Soçi'deki en güzel olay Ostrovski'yi görmüş olmaktı. (Ek Bölüm'e bkz.)

Az önce yukarıda Soçi otelini övdüğüme göre, Suhumi yakınında bulunan Sinop oteli için ne desem azdır. Benzerlerinden çok üstün nitelikli, deniz banyolu, yabancı otellerin en konforlarını, en güzelleri, en iyileri ile kıyaslanabilecek özellikleri taşıyan bir tesis. Dillere destan bahçesi eski Çarlık Rejimi'nden kalma, ama otel binası baştan aşağı yeni yapılmış, dış ve iç görünüm ustalıklı düzenlenmiş. Bütün odaların banyo ve tıraş odası var. İçerisi ince bir zevkle döşenmiş. Otel mutfakları nefis; SSCB'de lezzetine vardığımız en güzel yemekleri yapan mutfaklardan biri... Sinop oteli insanın şu yeryüzünde mutluluğa çok yaklaştığı yerlerden sayılabilir.

Otelin yanında, yiyecek içecek ihtiyacını sağlamak amacıyla bir sovhos kurulmuş. Sovhoda hepsi örnek sayılacak ahır, tavla ve domuz ahırını, özellikle son sistem, dev boyutlu kümesi hayranlıkla gözliyorum. Tavukların ayaklarına numaralandırılmış halkalar takılmış; yumurtlama yerleri özenle hazırlanmış. Yumurtlamaya gelen tavuğun kendi özel kutusu var, oraya kapatılıyor, yumurta yaptıktan sonra serbest bırakılıyor. Gelgelelim otelde yediğimiz yumurtaların lezzetli olmamasını –bu kadar özen gösterilmesine rağmen– bir türlü anlayamamıştım. Hemen şunu ekleyeyim: Bu özel bölümlere girebilmek, ayakları sterilize bir halıya sildikten sonra mümkün oluyor. Ya büyük başhayvanlar! Onlara yaklaşmak için böyle bir sorun yok!

Sovhozu bölen bir dereyi aştığımız zaman, sıra sıra kümes gibi konutlar göze çarpıyor. İçerisi dört kişilik; iki metre boyunda, iki buçuk metre genişliğinde bir oda. Odanın kirası, aylık kişi başına iki ruble. Yemek, sovhozun lokantasında yeniyor, yemek de iki ruble karşılığında. Ancak aylık ücreti altmış beş ruble olan insanlar için lüks sayılmalıdır. Hele bedava verilen ekmek ve balıktan memnun olmaları lâzım.

Ücretlerdeki eşitsizliği kınamıyorum; zorunlu olduğuna inanıyorum. Ama toplumsal sınıf farklılıklarını önlemenin yolları vardır. Bu farklılıkların azalacağı yerde çoğalmasından korkarım. Pek yakında karnı tok, bir çeşit işçi burjuvazisinin palazlanmasından kaygı duyuyorum. Hele bizdeki küçük burjuvaziye benzeyen tutucu bir sınıfın belirmesi büyük tehlike!

Bu tehlikeyi haber veren belirtileri her yerde görmekteyim. (23) Gevşeklik, sefahat düşkünlüğü, başkasını umursamazlık gibi burjuva içgüdüleri devrime rağmen pek çok insanın içinde pusudadır. Ne yazık bundan hiç kuşkunuz olmasın! Zira insanın reformu yalnız dış müdahaleyle gerçekleşmiyor. Bugünkü SSCB’de bu burjuva içgüdülerini görmekten kaygılanıyorum. Dolaylı biçimde okşanan bu içgüdüler, bizim gibi ülkelerden kaygı verici onaylar alan yeni yeni kararlarla destek görmektedir. Sosyal hücre olarak ailenin diriltilmesi, mirasçılık, para kazanma hırsı, özel mülkiyetin yeniden canlandırılması, işbirliği yaparak ve paylaşarak yaşama tutkusuna, yoldaşlık geleneğine baskın çıkmıştır. Kuşkusuz tümü değil, ama çoğunluk böyledir. Toplum katmanlarında daha şimdiden sınıfların türediği, bir çeşit aristokrasi belirdiği görülmektedir. Kişisel değer ve saygınlık aristokrasisinden söz etmiyorum burada. Kurulu düzene uyan düşünceden, konformizmden ve daha ilerdeki kuşaklara para aristokrasisi biçiminde buluşacak aristokrasiden söz ediyorum.

Kaygılarım acaba abartılı mı? Dilerim öyle olsun. Kaldı ki SSCB, apansız dönüşümleri gerçekleştirebilecek güçte olduğunu kanıtlamıştır. Bugünkü burjuvalaşmaya bir son vermek amacıyla, zorunlu görünen sert önlemleri, yöneticiyerin onaylayarak yürürlüğe koymasından çok çekiniyorum. Zira bunlar NEP politikasına son veren önlemler kadar katı olabilirler.

"İyi durumda" olanların ya da kendini "iyi durumda" hissedenlerin

daha aşağıda olanları (hizmetçiler (24) vasıfsız işçiler, gündelikçi kadın ve erkekler, kısaca yoksullar demek istiyorum.) horgörmelerini, hele bu insanlara karşı kayıtsız kalmalarını görünce hayretlere düşmek elde değil. SSCB’de artık sınıflar yok; burası doğru. Ama yoksullar var; hem de çok, pek çok. Gene de buraya gelirken, artık böyle insanlar görmeyeceğimi umud ediyordum. Hatta daha doğrusu, böyle insanları hiç görmek istemediğimden SSCB’ye gelmiştim.

Ne insanseverliğin, ne en basit merhamet (25) duygusunun artık söktüğünü bütün bunlara ekleyiniz. Bütün bu görevler devletin yükümlülüğündedir. Her şeyi yüklenmiştir ve şurası bellidir ki başkasının yardıma koşmasına artık gerek yoktur. Bütün yoldaşlık girişimlerine rağmen, insan ilişkilerinde dışavuran birtakım soğuk davranışların kaynağı işte buradadır. Tabii burada eşitler arasındaki ilişkiler söz konusu değil. Ama az önce sözünü ettiğim gibi, kendinden "aşağı olanalara" sıra gelince *üstünlük kompleksi* büyük çapta rol oynamaktadır.

Bu küçük burjuva ruh hali, korkarım ki gelişme eğilimindedir ve buna göre tam anlamıyla karşı – devrimci bir eğilimdir.

Gelgelelim bugünkü SSCB’de "karşı – devrimci" denilince bütün bunlar anlaşılmıyor. Hatta, neredeyse tam tersi anlaşıyor.

Bugün "karşı – devrimcilik" diye nitelenen ruh hali, eski Çarlık Rusya’sının şatolarını çevreleyen kokuşmuş su hendeklerini aşarak o yapıları yerle bir eden o devrimci mayaydı; o aynı devrimci ruh haliydi. Yüreklerin taşkın insan sevgisiyle hiç olmazsa mutlak bir adalet arayışıyla dolmasını düşünebilmek ne kadar sevindirici olurdu. Ama bir kez devrim olup bittikten, zafere ulaştıktan ve her şey durulduktan sonra, bütün bunlar artık sorun olmaktan çıkmıştı. İlk günlerde, ilk devrimcileri coşturan o duygular yolda kalabalık eden, can sıkıcı, işe yaramaz şeylerdi artık. Ben, bu duyguları bir köprü kemerinin inşasında yararlanan payandalara benzetiyorum; kilit taşı yerine oturtulduktan sonra payandalar yerinden sökülür. Şimdi devrim zafere ulaşmış, dalgalanma durulmuş, herşey yatışmıştır. Devrim uyuşmayı sağlamış, herşeyi yerli yerine oturtmuştur. Şu halde, devrimci mayanın o duyguları hâlâ canlı tutmasına ne gerek vardır; o inançlar artık can sıkıcı olmuşlar, tiksinti vererek yok edilmişlerdir. *Kelimelerle oynamaktansa*, böylesi daha iyi değil midir? Devrimci düşünüş (daha açıkçası eleştirel düşünüş) artık

geçer akçe değildir. Artık bir işe yaramadığını benimsemek daha iyi değil midir? Bugün herkesten talep edilen onaylamaktır, konformizmdir. Herkesten istenen ve emredilen tek şey, SSCB’de yapılan herşeyi onaylamaktır. Üstelik onaylama boyun eğme biçiminde olmamalı, içtenlik dolu, hatta coşkulu olmalıdır. İşte her şey bu amaca ulaşmak için yapılmaktadır. İşin şaşırtıcı yanı, yönetim başarılı da olmaktadır. Buna karşılık, en ufak bir kınama, en kıytırık bir eleştiri sert biçimde cezalandırılmakta ve hemen duyulmasına engel olunmaktadır. Bugün herhangi bir başka ülkede (Hitler Almanya’sı dahil) düşünce özgürlüğü buradaki kadar kısıtlanmamış, kamburlaşmamış, korkaklaşmamış (yıldırma politikasıyla karşılaşmamış)’tır.

IV

Suhumi dolaylarındaki petrol arıtma fabrikasında her şey gözümüze çok güzel geliyor: Yatakhaneler öyle, işçi lojmanları öyle, dernek lokalleri öyle... Hele fabrikadan çıt çıkmıyor; için için hayranlık duyuyorum. Adet üzere dernek salonuna afişlenen "Duvar Gazetesi"ne yaklaşıyoruz. Bütün yazıları okuma zamanımız yok, ama ilke olarak yabancı ülkelerden haberler veren "Kızıl Yardım"sütununa göz atıyoruz, İspanya'yı anıştıran bir tek cümle görmeyince hayretlere düşüyoruz. Zira birkaç günden beri, gelen haberler kaygılara düşürmüştü. Biraz hüznü, şaşkınlığımızı gizleyemiyoruz. Bunun sonucu, hafif rahatsızlık duyduğumuzu dışavurmaktan kaçınmıyoruz. Yaptığımız uyarı teşekkürle karşılanıyor. Uyarımız mutlaka göz önüne alınacak.

Aynı akşam, büyük ziyafet. Adet üzere arka arkaya kaldırılan kadehler. Herkesin ve davetlilerin sağlığına kadeh kaldırıldığı sırada, Jef Last ayağa kalkıp Rusça konuşarak İspanyol Halk Cephesi'nin zaferine içilmesini önerir. Öneri hararetili alkışlarla karşılanmıştır, ancak bize öyle gelir ki olay biraz rahatsızlık duyularak geçirilir. Hemen ardından, buna karşılık Stalin onuruna kadeh kaldırılır. Sıram gelince, Macaristan, Yugoslavya, Almanya'daki siyasî tutuklular için kadehimi kaldırıyorum... Bu kez içtenlik dolu bir coşkuyla gelen alkışlar; herkes kadeh tokuşturup içiyor. Az sonra tekrar Stalin onuruna kalkan kadehler... Almanya ve başka ülkelerdeki faşizm kurbanlarıyla ilgili nasıl tavır alanacağı genellikle biliniyordu. Ancak İspanya'daki mücadele ve karışıklıklar konusunda, kişisel ve genel görüşlerin belirmesinde *Pravda*'nın yönlendirmeleri bekleniyordu. *Pravda*'nın görüşü henüz belirmediğinden, bundan dolayı ne düşünülmesi gerektiği de önceden belirmediğinden riske atılmaya kimse cüret edemiyordu. Birkaç gün geçtikten (o sıralarda biz Sivastopol'a varmıştık) sonradır ki dev bir duygudaşlık dalgası Kızıl Meydan'dan başlayarak gazetelere yayıldı ve her yerde

Halk Cephesi'nin yardımına koşmak için gönüllü para toplama kampanyaları başlatıldı.

Petrol arıtma fabrikasının bürosunda sembolik bir tablo dikkatimizi çekmişti; tablonun orta yerinde konuşma yapan Stalin görünüyor, Stalin'in sağında solunda onu alkışlayan hükümet üyeleri yer alıyordu.

Stalin görüntüsü her yerde karşınıza çıkıyor, herkes adını sayıklıyor, işittiğiniz bütün konuşmalarda mutlaka övgüyle söz etmeden geçilmiyor. Özellikle Gürcistan'da, herhangi bir odaya (en basit, en bakımsız bir odaya bile) duvara asılı bir Stalin portresini görmeden girebildiğimi anımsamıyorum. Kuşkusuz eskiden ikonanın bulunduğu yere resmi asılmış. Tapınma mı, sevgi mi ya da korkudan mı? Bilemem. Daima, her yerde hazır ve nâzır.

Tiflis'ten Batum'a giderken Gori'den geçiyoruz. Stalin'in doğum yeri olan küçük bir kent. Her yerde alkışlarla karşılanmış, bir güzel ağırlanmış, özenle bakılmıştık. SSCB'deki bu dostça ilgiye karşılık ona bir mesaj göndermenin hiç kuşkusuz kibarca bir davranış olacağını düşündüm. Asla bundan daha iyi bir fırsat elime geçmezdi. Postanenin önünde arabayı durdurup bir telgraf metni yazdım. Aşağı yukarı şunlar yazılıydı: "Olağanüstü gezimiz sırasında Gori'den geçerken size yürekte seslenmek ihtiyacını duyuyorum..." Tam burada yazımı Rusça'ya çeviren adam duraklıyor: Asla böyle diyemezmişim. "Siz" hitabı hiç de yeterli değilmiş, hele bu "siz" Stalin olursa. Böylesi hiç uygun düşmezmiş. Başka şeyler eklemek lâzımmış. Bunun üzerine biraz afalladığımdan, birbirlerine danışıyorlar. Şöyle dememi öneriyorlar: "Siz ki emekçilerin lideri" veya "halkların kurtarıcısı" ya da bunu gibi bir yuvarlak söz. (26) Bunun saçma olduğunu söylüyorum. Stalin'in böyle dalkavukça lafların çok daha ötesinde olduğunu ileri sürüyorum. Boşuna tepiniyorum; hiç yararı yok. O sözlerden birini eklersem telgrafım kabul edilecek. Mesajın Rusçaya çevirisi söz konusu olduğundan ve benim bile kontrol etmem mümkün olmadığından savaştan bitkin düşerek itaat ediyorum, ama bunu tüm sorumluluğu reddederek yerine getiriyorum. Bir yandan buna benzer şeylerin Stalin'le halkın arasını aşılmaz çizgilerle ve ürkütücü biçimde açtığını hüznlenerek düşünüyorum. SSCB'de verdiğim çeşitli demeçlerin (27) çevirilerinde buna benzer düzeltmeler olduğunu ve sözlerin gözden geçirildiğini görünce, bundan böyle söylediğim ve

söyleyeceğim sözlerin gezim (28) sırasında Rusça olarak yayımlanması halinde, bu Rusça metinlerden hiçbirinin bana ait olmadığını kamuoyuna açıkladım. Bundan başka çare yoktu.

Çoğu kez istemeyerek yapılan bu ufak tefek çarpıtmaların kötünü yetle yapıldığını düşünmek bile istemiyorum tabii. Tam tersi, bu gibi müdahalelerle karşılaştığımda, böylesi bir davranışın, Rus toplumunun görgü kurallarından haberli olmayan ve düşüncesini, alışkanlıklarını bu topluma uydurup biçimlendirmeye çalışan birene yardımcı olma isteğinden kaynaklandığına inanıyorum.

Stalin, birinci ve ikinci beş yıllık planları düzenlerken, sonradan yapmak zorunda kalacağı değişikliklere zemin hazırlamak için öyle zekice esneklik göstermiş, öyle akıllıca davranmış ki, insanın böylesine bir cesaretin nasıl mümkün olabileceğini kendine sorası geliyor. O ilk çizgiden tedricen kopmanın, Leninizmden böyle uzaklaşmanın zorunlu olup olmadığını, daha fazla ısrar etmenin halkın insanüstü çabasını gerektirip gerektirmediğini de sorgulamak lâzım. Neresinden bakılırsa bakılsın düşkünlükleri, acılar var. Stalin değilse bile, düş kırıklığına uğrayan insanın kendisi. Bu kadar mücadeleden, bu kadar dökülen, kandan, bu kadar gözyaşından sonra, arandığı, istenen, pek yakında ulaşılacağı sanılan şeyler "insan gücünün ötesindeki" şeylerdi demek? Hâlâ beklemek mi gerekiyordu? Boyun eğmek ya da umutları daha ileriye mi ertelemek gerekliydi? İşte SSCB'de herkesin kaygı içinde kendine sorduğu soru bu. İşte bu soru sizin kafanızdan da şöyle bir geçiyor: bu kadarı da yeterlidir.

Aylarca, yıllarca süren çabalardan sonra, sorgulamak herkesin hakkıdır: Nihayet başlarını biraz yukarı kaldıracabilecekler midir? – Başlar, asla fazla eğik duramazlar.

İlk idealden ayrılma göze çarpmıyor mu? İşte işin kuşku götürmez yanı. Ama başlangıçta, idealin hemen mümkün olacağını sanarak, bir anda kuşkuya kapılmak doğru olur mu? Bu, başarısızlık mı? Eyyamcılık yaparak ve artık yöntemlerin tartışılmazlığını ileri sürerek olan bite-ne ayak uydurmak mı?

"Mistikten" "politığe" doğru bu uğursuz yönelme bayağılaşmayı da beraberinde mi getiriyor? Çünkü burada teori söz konusu olamaz artık; pratiğe geçilmiştir; *menschliches, allzumenschliches*'i (29) hesaba katmak gerekir ve düşmanı hesaba katmak gerekir.

Stalin'in bir yığın kararı yürürlüğe konmuştur. Özellikle son günlerdeki kararlar Almanya ile ilgilidir ve Almanya korkusundan göz önüne alınmıştır. Ailenin, özel mülkiyetin, miras hukukunun ileriye dönük biçimde düzenlenmesinin geçerli açıklamaları vardır: Sovyet yurttaşına, savunulması gereken bazı kişisel yararları olduğu bilincinin verilmesi önem kazanmıştır. Ama böylece ilk atılımlar tedricî olarak yavaşlayıp kaybolmuştur; ufuk daralarak ileriye yönelmekten vazgeçmiştir. Bunun zorunlu olduğu, ivedi olduğu bana söylenecektir; zira karşıdan gelecek bir saldırının girişim (devrimi) yıkıma uğratma tehlikesi vardır. Ama uzlaşmadan uzlaşmaya giderek girişim kendini tehlikeye sokabilir.

Bir başka korku "troçkizm" korkusudur. Bugün bu akıma *karşı devrim* denmektedir. Zira kimileri böyle bir uzlaşmanın zorunlu olduğunu düşünmekten kaçınıyorlar. Bütün bu uzlaşmalar bozguna uğramak gibi geliyor. Temel ilkelerden sapmanın nedenleri, özürleri bulunabilir; ama onların gözünde sırf bu sapma söz konusudur. Ne var ki güncel olan, itaat eğilimi, konformizmin gerekliliğidir. Memnun olmayanların hepsini "troçkist" gibi görmek olağan sayılacaktır. Öyle ki Lenin'in bugünlerde yeryüzüne dönüp dönmeyeceğini insanın kendine sorası geliyor...

Stalin daima haklıdır, bu demektir ki: Stalin yaptığı her şeyde haklıdır.

Bize *proletarya diktatörlüğü* vaad edildi. Çok yanıldık. Evet, diktatörlük, doğru. Ama biraraya gelmiş Sovyet proleterlerinin değil de bir adamın diktatörlüğü. Hiç aldanmadan gayet net olarak anlamak önemli; istenen buraya varmak değildi. Bir adım daha atarak şöyle diyebiliriz: Zaten tam anlamıyla istenmeyen buydu.

Bir Devlet'te muhalefeti ortadan kaldırmak ya da basit anlamıyla onun ifade özgürlüğünü, gelişmesini önlemek son derece tehlikeli bir olaydır; yıldırma politikasına (terrorizm) davetiye çıkarmaktır. Bir Devlet'in bütün yurttaşları aynı düşünselerdi, yöneticiler için hiç kuşkusuz daha kolay olacaktı. Ama bu cılızlaşma karşısında, hâlâ "düşünce özgürlüğünden" kim söz etmeye cesaret edecekti? Karşılıklı güç dengeleri olmaksızın düşünce bütünüyle nasıl bir yöne akıtılacaktı? Karşıt görüşlere kulak vermek, onların zarar vermelerini önleyerek tedavi etmek, onları ortadan kaldırmak yerine o görüşlerle mücadele etmek, ka-

nımca en akıllıca davranıştır. Muhalefeti ortadan kaldırmak... Stalin bunu çok iyi başardığı için kuşkusuz mutludur.

"İnsanlık kolay değildir, kesin tavrını takınmak gerekir. Dışarıdan müdahale ile yapılacak bütün kolaya kaçma, bir arada tutmaya çalışma, basite indirgeme girişimleri her zaman dayanılmaz, yıkıcı ve acınacak biçimde gülünç olacaktır. Çünkü: "Atalya'nın (30) derdi her zaman Eliacin (31) Herodes'in derdi her zaman ondan kaçan Kutsal Ailedir." 1910 (32) yılında böyle diyordum.

V

SSCB'ye gitmeden önceleri şöyle yazmışım:

Bir yazarın değeri onu yüreklendiren devrimci güce; daha doğrusu muhalefet etme gücüne bağlıdır. Muhalefet etmek derken, yalnızca sol kanat yazarlarının sanatsal değerini göz önünde tuttuğum sanılmasın. Böylesi güç Molière'de, Hugo'da, Voltaire'de, başka pek çoklarında olduğu kadar Bossuet'de, Chateaubriand'da, günümüzde Claudel'de de vardır. Bizim toplum modelinde, büyük yazar, büyük sanatçı, her şeyden önce antikonformist (yerleşik kurallara karşı) tir. Akımın tersine hareket eder, tepki gösterir. Bu, Dante, Cervantes, İbsen, Gogol için böyledir... Ama Shekespeare ve çağdaşları için böyle olmamış gibidir; bunun nedenini John Addington Symonds pek güzel açıklıyor: *What made the playwright of that epoch so great... was that they (the authors) lived and wrote in fullest sympathy with the whole people* (33) Ancak Sofokles için, tabii Homeros için böyle değildi; oysa bize göre Yunanistan bile onları övüyordu. Bir gün belki SSCB'de, böyle olmayacaktır... Ne var ki bakışlarımız büsbütün oraya çevrilidir, yani kafamızın içinde bir hayli kaygılı bir soru işaretiyle SSCB'ye: Zafer, sanatçıların sadece devrimin akıntısında sürüklenmelerine mi neden olacaktır? Şu soru da sorulabilir: Devrimle dönüşen sosyalist devlet, sanatçının tüm karşı çıkma (itiraz) nedenlerini ortadan kaldırırsa ne olacaktır? Hiç bir itiraz yolu bulamayan, dümen suyunda gitmekten başka çıkış yolu olmayan sanatçı ne yapacaktır? Kuşkusuz, hâlâ mücadele sürdükçe ve zafer tam anlamıyla yerine oturmamakça, bu mücadeleyi yansıtacak, kendisi de mücadeleye atılarak zafere katkıda bulunacaktır. Ama sonra...

SSCB'ye gitmeden önceleri kendime işte bunu soruyordum.

Bay X açıklıyordu:

- "Anlıyorsunuz değil mi? Halkın istediği bütün bunlar değildi; bugün bizim istediğimiz bunlar değil. O, geçenlerde çok dikkate değer

ve üstün nitelikli bir bale eseri yazmıştı. (Şostakoviç'ten söz ediyordu. Bazıları deha düzeyine çıkararak övüyorlardı.) Operadan çıkarken, dinlediği eserin hiç bir sözünü mırıldanamadıktan sonra halk operayı ne yapsın." (Ama ne! Bu hale mi gelmişlerdi! Çok bilgili, kendisi de sanatçı olan Bay X bile şimdiye kadar bana zekice sözlerden başka şey söylememişti. Şimdiyse ne diyordu.)

Devam etti:

"Bize bugün hem de acilen gerekli olan, halkın anlayabileceği eserlerdir. Eğer Şostakoviç bunu anlamıyorsa, artık onu dinlemediğimiz zaman, pekâlâ anlıyacaktır.

En güzel eserlerin, hatta sonradan en popüler olanların bile, ilk başta kısıtlı sayıda insanlarca tadına varılabildiğini ileri sürerek itiraz ettim. Beethoven'ın bile aynı duruma düştüğünü söyleyerek elimin altında bulunan bir kitabı uzattım, okumasını rica ettim:

"In Berlin gab ich auch (bu sözleri söyleyen Beethoven), vor mehreren Jahren ein Konzert, ich griff mich an und glaubte, was Reicht's zu leisten, und hoffte auf einen tüchtigen Beifall; aber siehe da, als ich meine höchste Begeisterung ausgesprochen hatte, kein geringstes Zeichen des Beifalls ertönte." (34)

Ancak Bay X, SSCB'de ortaya çıkacak bir Beethoven'ın böyle başarısızlıkla karşılaştığı takdirde epey sıkıntısı çekeceğini belirtti. "Görüyor musunuz," diye devam etti, bizdeki sanatçı önce resmî görüşe bağlı olmalıdır. Aksi takdirde en güzel yetenekler "biçimcilikle" suçlanırlar. Evet, kuşku duymadan göreceğimiz ve işiteceğimiz her şeyi nitelemek için bu sözcüğü bulduk. Bizim gibi büyük bir topluma lâayık olan yeni bir sanat yaratmak istiyoruz. Günümüzde sanat, halkın tuttuğu sanat olmalı ya da hiç olmamalı."

- Tüm sanatçıları konformizme (yerleşik kurallara uyan) bağlı kalmakla zorluyorsunuz, diye cevap verdim. Sanat değerini düşürmeye ya da salt sanatını düzene uydurmaya razı olmayanları (yani en iyileri) suskunluğa iteceksiniz. Göklere çıkıp savunduğunuz, hizmetinde olduğunuzu ileri sürdüğünüz insanlık sizi lânetleyecektir.

Buna karşılık burjuva kafasıyla düşündüğüm için beni protesto etti. Marksizm başka bir çok alanda büyük şeyler meydana getirmişti; pekâlâ sanat yapıtları da ürecekti. Bundan emindi. Yeni yapıtların birden

fişkırmasını önleyen olay, devrimci geçmişi olan yapıtların hâlâ önemini korumakta oluşudur, diyordu.

Sesinin tonu gitgide yükseliyordu; sanki nutuk atıyor, ders anlatıyordu. Soçi'deki otelin holündeydik. Sözlerini cevapsız bırakarak yanından ayrıldım. Fakat az sonra, odama gelerek bu kez alçak sesle:

– Oh! Kusuras bakma! Dedi. Ama mecburdum... Az önce bizi dinliyorlardı ve... Resim sergimi yakında açmak zorundayım.

Bay X ressamdı, en son resimlerini topluma sunmak zorundaydı.

SSCB'ye geldiğimiz günlerde kamuoyu Formalizm (biçimcilik) tartışmasıyla çalkalanıyordu. Bu sözcükle ne demek istendiğini araştırdım. Anladığım kadarıyla şöyleydi: İçerik yerine biçime daha çok önem veren her sanatçı, biçimcilik suçlamasıyla karşılaşıyordu. Hemen ekleyelim ki önem verilmeye lâyık olan (daha doğrusu hoşgörüyü karşılanan) içerik belirli bir yöne eğilimli olmalıydı. Eğilimli olmayan ve sonuçta artık "anlamı" (burada kelime oyunu yapıyorum.) kalmayan sanat yapıtı biçimci olmakla yargılanacaktı. "Biçim" ve "içerik" sözcüklerini gülümseme geçirmeden yazamadığımı itiraf edeyim. Fakat bu saçma ayırımın eleştiriyi belirleyeceğini düşününce gülmekten çok ağlamak uygun düşer. Bunun politik bakımdan yararlı olması düşünülebilir; ama bundan sonra düşünce özgürlüğünden bir daha söz edilemez. Eleştirinin bağımsızca geliştirilemediği andan itibaren özgürlük yok olmuş sayılır.

Bir yapıt, SSCB'de resmî çizgide olmak koşuluyla güzeldir; yoksa lânetlidir. Güzellik, bir burjuva değeri olarak hesaba katılır. Bir sanatçı ne kadar dahiyane olursa olsun, resmî çizgide çalışmıyorsa gözler başka yana çevrilir; gözden düşmüştür artık. Sanatçıdan, yazardan, talep edilen yerleşik kurallara uymaktır; buna uyarısa geri kalan her şey emrine amâde olacaktır.

Tiflis'te, modern resimler sergisini görme fırsatını bulmuştum. Bundan hiç söz etmemek belki daha iyi, ama bu sanatçıların ne de olsa amaçlarına ulaştığını söylemek yerinde olur. Buradaki amaç, resim yaparak iyice aydınlatmak, inandırmak, kendine çekmektir. Stalin'in yaşam evreleri resimlerin konularını oluşturmuyordu. Ah! Bunlar elbette biçimci olamazlardı! İşin acı yanı, ressam da değillerdi. Bana Apollon'un başında geçenleri anımsatıyorlardı: Apollon, Admetos'a yardım

etmek için bütün ışıklarını söndürmek zorunda kalmış, böylece elle tutulur hiç bir şey –daha doğrusu bizim için önem taşıyan– hiç bir şey yapmamıştı. Ancak SSCB, devrimden önce ve sonrasında, plastik sanatlarda hiç başarılı olamadığından edebiyatla yetinmesi en iyisi.

Ba X anlatıyor:

"Gençlik zamanlarımda birtakım kitaplar önerilir, birtakım kitaplar kötülenirdi. Pek doğaldır ki dikkatimiz önerilenler üstüne toplanırdı. Bugün, en büyük fark, gençlerin yalnızca önerilenleri okumaları ve başka bir şeyi okumak bile istememeleri."

Sözgelimi Dostoyeski artık okuyucu bulamıyor. Ancak bunun gerçek nedeni gençliğin ondan uzaklaşması mı, yoksa gençlik mi ondan uzaklaştırıldı? Anlamak zor. Kafalar öylesine biçimlendirilmiş ki...

Düşünce bir parolayı cevaplamak zorunda bırakılıyorsa, pek de özgür olmadığını kolayca hissedebilir. Ancak böyle önceden biçimlendirildiğine göre cevap vermek için parolayı beklemesine bile gerek yoktur; kulluk köllelik etmekte olduğu bilincini dahi yitirmiştir. Sovyet gençlerine özgürce düşünmedikleri söylendiği zaman, öyle sanırım ki şaşkınlığa düşüp itiraz edeceklerdir.

Birtakım ayrıcalıkların değerini, her zaman onları yitirdikten sonra anlamışızdır. SSCB'de (ya da Almanya'da) biraz yaşamak, düşünce özgürlüğünün ne paha biçilmez bir şey olduğunu anlamamıza yardımcı olur. Fransa'da bu özgürlükten hâlâ yararlanıyoruz ve ne yazık ki bazen kötüye kullanıyoruz.

Leningrad'da iken, edebiyatçı ve öğrencilere yönelik küçük bir konuşma hazırlamam istendi. Ucu ucuna sekiz gündür SSCB'de idim, toplumun ses tonunu araştırıyordum. Bay Y ve Bay X'e konuşma metnini sundum. Hemen ardından metnin resmî çizgiye aykırı olduğu, kamuya ters düştüğü açıklandı. Giydirip kuşandırıp söylediğim şeyler bir hayli yakışıklı kaçarmış. Bak hele! İşin gerçeğini gayet açık biçimde sonradan anladım. Zaten konuşmayı yapma fırsatını bulamamıştım. İşte burada:

"SSCB'nin güncel edebiyatı hakkında ne düşündüğüm bana çoğu kez sorulmuştur. Bu konuda konuşmayı neden reddettiğimi burada açıklamak istedim. Açıklamam, Gorki'nin cenaze töreninde Kızıl Meydan'da yaptığım konuşmamın bazı noktalarına aydınlık getirmesi baki-

mından da önemlidir. Oradaki konuşmam, devrimin zafere ulaşmasıyla ortaya çıkan "yeni sorunlara" ilişkindi. Bu sorunlar, SSCB'nin tarihte doğuşu, bizim düşünce dünyamıza yansmasıyla ilgiliydi. Kanımca insanlığın geleceği bunların çözümüne sıkı sıkıya bağlıydı. Bu nedenle bunlara yeniden dönerek bazı açıklamalar getirmek gerekli gibi görünüyor.

"En seçkin öğelerden meydana gelmiş olsa bile büyük çoğunluk, yaratılan bir eserdeki yeni olanı, potansiyel olanı, şaşırtanı ve şaşırtıcı olanı asla alkışlamaz. Önceden bilip tanıdığı şeylere, yani sıradanlığa dikkat eder. Nasıl burjuva sıradanlıkları varsa, devrimci sıradanlıklar da vardır. Önemli olan onlara inanmaktır. Sanat yapıtının bir öğretiye bağlı olması (bu öğreti, isterse köklü biçimde yerleşmiş en kutsal öğreti olsun) ne derinliğine değerini arttırabilir, ne de kalıcılığını sağlayabilir. Bunun yerine, geleceğe yönelik yeni sorular sorması, henüz sorulmamış sorulara cevaplar araması bir sanat yapıtı için gereklidir. İşte buna inanmak önemlidir. Birçok yapıt, bugünkü başarılarını iyice içlerine işlemiş olan saf marksist düşünceye borçludurlar. Ama çok korkarım ki hemen sonradan geleceklerin burnuna çekilmez bir ameliyathane kokusu yayacaklar. Ben, bu saplantılardan bağımsızlaşmayı becerebilen yapıtların en değerli yapıtlar olduğuna inanıyorum. Devrim zafere ulaşıp yerleşmeye ve oturmaya başladığı sırada sanat dehşetli bir tehlikeyle karşı karşıya kalır. Neredeyse faşist rejimlerin en korkunç baskıları kadar büyük bir tehlikedir bu. Yani ortodoksluğun tehlikesi. Ortodoksluğa bağımlı kılınan sanat, isterse öğretilerin en kutsal olanıyla donanmış olsun, kaybetmeye mahkûmdur. Konformizme (yerleşik kuralları düzeni) gömülmeye mahkûmdur. Zafere ulaşan devrim, her şeyden önce, en temel ilke olan özgürlük ilkesini sanatçıya sağlamak zorundadır. Özgürlüksüz sanat, anlam ve değerini yitirmiştir.

Walt Whitman, Başkan Lincoln'ün ölümü dolayısıyla en güzel lirik şiirlerinden birini yazmıştır. Ama bu özgür şiir baskı görseydi, Whitman emirle ve belirli kurallara uyarak zoraki yazsaydı; o ağıt, erdemi, güzelliğini yitirmiş olacaktı; daha doğrusu Whitman onu yazamazdı.

"Büyük çoğunluğun desteği, alkışlar, başarı, kayınp gözetmeler, kamuoyunu hemen benimsemeye ve onaylamaya, yani konformizme sürüklüyor. Ancak ben, kaygıyla kendime soruyorum; bugünkü zafere ula-

şan SSCB'de, halk tarafından tanınmayan bir Baudelaire, bir Keats ya da bir Rimbaud belki de zorluklar içinde yaşıyordur.

Ama bunlar, sırf sanat değerleri yüzünden yanlış anlaşıyorlardır. Her şey bir yana benim için önemli olan böyle insanlardır. Başlangıçtan hor görülen o insanlar, o Rimbaud'lar, Keats'ler, Baudelaire'ler, Stendhal'ler, günün birinde büyüyeceklerdir. (35)

VI

Yolculuğumuzun son durağı Sivastopol. SSCB'de kuşkusuz daha ilginç, daha güzel kentler vardır; ama hiç bir yere bu kadar hayranlık duyacağımı düşünmemiştim. Sivastopol'da, acılar, kusurlar, yokluklar içindeki Rus halkının o yaşamıyla tekrar karşılaştım. Ne yazık! Zaferleri, başarılarıyla insana alabildiğine mutluluk sağlayan ya da vad eden toplumun içinde olumsuzluklar da yaşıyordu. Sivastopol halkı Suhumi ve Soçi'den daha az korunmuş, daha az seçkindi. Günler geçtikçe toplumda parıldayan ışık, gölgeyi yumuşatıyor ya da tam tersi kalınlaştırıyordu. Ama ister çok parlak, ister çok karanlık olsa da, bazan hüznölendirse de her şey beni bu toprak parçasına, birleşmiş halklara, yeni ortama bağlıyordu. Öyle ki bu unsurlar geleceği süslemiş ve umut edilen güller açmıştı. İşte bütün bunlardan ayrılmak zorundaydım.

Hâlâ nedenini bilemediğim bir iç sıkıntısı şimdiden sınıksız sarmaya başlamıştı. Paris'e döndüğümde ne diyecektim? İçime doğan sorulara nasıl cevap verecektim? Mutlaka dürüst ve açık yürekli düşünceler bekliniyordu benden. SSCB'ye karşı zaman zaman ruhsal bakımdan sıcaklık ve soğukluk hissettiğimi nasıl açıklayacaktım? Yeniden aşkımlı ilân edip gördüklerimi gizleyerek ve her şeyi onaylayarak yalan söylemek zorunda mı kalacaktım? Hayır; böyle davranırsam hem SSCB'ye, hem de bizim gözümüzde temsil ettiği davaya zarar vermiş olacaktım. Üstelik bunları birbirine sıkı sıkıya bağlı sanmak büyük yanlışlıktı; bu yanlışlıktı, amacına ulaşmak istediğimiz davayı, SSCB'nin bugünkü durumundan sorumlu tutma düşüncesi idi.

SSCB'nin İspanya'ya yaptığı yardımlar, (36) mutlu atılımlarla yanlışlarını düzeltebilecek güçte olduğunu bize kanıtıyor.

SSCB'nin ışık tutarak şaşkınlığa düşürmesi devam ediyor.

BİRİNCİ KİTABIN NOTLARI

- (1) Nouvelle Revue Française. 1909'da yayına giren Fransız edebiyat dergisi. (Çev.)
- (2) Amerika'daki Demokrasi. Tocqueville'in yapıtı. Giriş bölümünden.
- (3) «Bunun iyi olduğunu mu sanıyor sunuz?» diye itiraz etti Bay X... oyunları ona da anlatmıştım sonradan. «Alay, alaycılık, eleştiri hepsi birbirini tamamlıyor. Alaycı olmayan çocuk, daha sonra kolay kandırılan, itaatkâr yeniyetme olacak. Siz de "konformizmi" eleştireceksiniz. Bana zararlı olsa da Fransız alaycılığını tercih ederim.»
- (4) Komünist Gençlik Birliği, SSCB'deki geniş gençlik örgütüdür. (Çev.)
- (5) SSCB'de hoşuma giden bir şey de gençliğe ilişkin zaman diliminin şaşırtıcı biçimde uzamasydı; buna özellikle Fransa'da (ve öyle sanıyorum ki tüm Latin ülkelerinde) çok az alışkındık. Gençlik beklentiler bakımından zengindir. Bizdeki yeniyetme beklentisini gerçekleştirmekten çabucak vazgeçer. On dört yaş biter bitmez her şey donup kalır. Yaşam karşısında yüzde okunan o hayretten eser kalmaz; ne de en küçük bir safılık belirtisi okunur. Çocuk neredeyse apansız Genç adam olmuş, oyunlar oynanmıştır.
- (6) Fransız yazarı Charles Perrault'nun «Parmak Çocuk» adlı ünlü masalının çocuk kahramanı. (Çev.)
- (7) Bakırdan kubbe tavanlar altından külâhlar.
- (8) Baudelaire'in Yolculuğa Çağrı adlı şiirinden. (Çev.)
- (9) Kadınlar saygı, çocuklar sevinç, kavunlar lezzet içindir. (Çev.)
- (10) Çarlık Rusya'sında uygulanan kırbaçlama cezası. (Çev.)
- (11) Sovyet maden işçisi Stahanov tarafından 1935'lerde bulunan üretimi arttırma yöntemi. Yöntemi uygulayan işçi gruplarında verimlilik şaşılacak biçimde artıyordu. Hareket ülke çapında hızla yayıldı ve bu çalışan öncü işçilere Stahanovcu ünvanı verildi. (Çev.)
- (12) Çalıştığı işte şok etkisi yaratan işçilere Rusça takılan ad. Bu işçiler, özenli, dikkatli çalışmalarıyla zeki emekçiler kategorisine girmişlerdir. Arkadaşlarından daha çok para kazanmakta ve iki hafta yerine bir ay süreyle ücretli izin kullanabilmektedirler. (Çev.)
- (13) Bu iddia, birçok kez savunulmuştu bana karşı. Ancak kanıtlanmayan tüm "bilgileri" kuşku olduklarından benimsemiyordum. Çünkü aynı şey Afrika sömürgelerinde başıma gelmişti. Diğer kolhozlara göre bu kolhozun % 7 vergi muafiyetinden yararlanarak ayrıcalıklı olduğunu söyledüklerinde inanmakta güçlük çektim. Kişi başına kesilen 35-39 rublelik vergiyi saymasak bile kolhoz üretiminden kesilmeyen bu verginin diğer kolhozlara yüklenmesi biraz anlamsızdı.
- (14) Konuya ilişkin daha açıklayıcı bazı bilgileri kitabın ek bölümünde vermiş

bulunuyorum. Daha ayrıntılı notlar da almıştım. Ne var ki tutulan rakamları kaydeden ben değildim ve özellikle ekonomik konulara ilişkin sorunlarda uzman olmadığımından bunları vermekten kaçınıyorum. Öte yandan, bana verilen bilgiler ne kadar aydınlatıcı olursa olsunlar, doğruluklarını denetlemem mümkün değildi. Afrika sömürgelerinde başıma gelenler, verilen "bilgilerden" sakınmayı öğretmişti bana. Kaldı ki söz konusu sorunlar uzmanlarca enikonu incelenmiş konulardı. Aynı konuları tekrardan ele almama gerek yoktu.

- (15) Birçokları için kişisel konut sorun bile sayılmıyor; insanlar yatakhanelerde, "koğuşlarda" yatıyorlar.
- (16) Her bireyin böylesine kişisel yaşam özelliğinden yoksun olma durumu sonucunda öyle sanırım ki yatakhanelerde yatıp kalkan insanlar kendi başına kalamamaktan ve izdihamdan rahatsız oluyorlardır. Ne var ki bu insanların bireyci yapılmaları mümkün olsaydı çok daha fazla ıstırap duyarlardı. SSCB'de uygulanan bu kişisel özelliklerden yoksun bırakılma politikası bir ilerleme olarak düşünülebilir mi? Kanımca, buna pek inanasım gelmiyor.
- (17) Oh! Rusya! Sen kendi alanında bir tanesin, kendine özgüsün! (Çev.)
- (18) Daha doğrusu, kendi düşüncesini destekleyenden başka kimseyi gözü görmez.
- (19) Gizleyemediğimiz aşıkâr şaşkınlığımız karşısında, öğrenci şöyle dedi: "Bugün ben de ve biz de anlıyoruz ki bu saçma bir mantıktır. Yabancı dil, insanı bilgili edemezse de öğreticidir." Haklı bir söz.
- (20) Bu küçük harika çocuğu Stradivarius kemanyıyla az sonra dinledim. Önce Paganini, sonra Gounod'dan birer parça çalmıştı. Yeteneğinin şaşırtıcı olduğunu burada belirtmek zorundayım.
- (21) Kendini devaynasında görme konusunu Eugène Dabit'ye açtığımda, elinde okumakta olduğu Ölü Canlar romanının ikinci cildini bana uzattı. Öylesine alçakgönüllü bir insandı ki bu yüzden son derece duyarlıydı. Kitabın başında Gogol'ün bir mektubu yer alıyordu. Dabit, mektuptan bir pasajı bana okudu: "Aramızdan pek çoğumuz, özellikle genç insanlarımız Rus erdemlerini aşırı ölçüde abartıyorlar. Bu erdemleri kendilerinde geliştirecekleri yerde, onları vitrinlemekten başka şey düşünmüyorlar ve Avrupa'ya haykırıyorlar: İşte bakın yabancılar, sizden çok ilerdeyiz!» Bu böbürlenme son derece zararlıdır. Başkalarını kızdırmak kendine zarar verir. Tavra satmak dünyanın en güzel eylemine gölge düşürür. Bana kalırsa, alçakgönüllü olmak, geçici de olsa sonradan pişman olmaktan iyidir." –Gogol'ün eleştirdiği bu Rus böbürlenmesini, bugün gençliğe verilen eğitim daha da geliştirip küstahlaştırıyor.
- (22) Dabit (1898–1936), bu gezi sırasında genç yaşta ölmüştür. (Çev.)
- (23) Son günlerde yürürlüğe giren çocuk düşürme yasası yetersiz ücretleriyle

yuva kuramayan, aile bireylerini yetiştiremeyen tüm insanları şaşkınlığa uğrattı. Aynı yasa, başka insanları da farklı nedenlerden ötürü şaşırttı. Yasanın kabul edilmesi, yürürlüğe girmesi halka danışılarak bir çeşit halkoylamasının sonucuna bağlıydı. Bu konuda söz verilmemiş miydi? Büyükle bir çoğunluk yasaya karşı olduğunu göstermişti. Ancak kamuoyu hesaba katılmadan yasa yürürlüğe girdi. Bu olay, her şeye rağmen ve büyükle çoğunluğun şaşkınlığı içinde gerçekleşmişti. Şurası gayet açık ki gazeteler sadece onaylayan görüşleri yayınladılar. Konuyla ilgili birçok işçiyile yaptığım özel görüşmelerde çekingen söylenmeler, yakınmayla karışık tevekkül sözleri işittim yalnızca.

Acaba aynı yasa belirli bir doğrultuda kendini haklı çıkarmış mıdır? Çok kötü suistimallere cevap vermektedir. Ama bundan daha eski bir yasaya, şu eşcinselliği yasak eden yasaya – marksist yaklaşımla bakarak – ne demeli? Öyle ki onları karşı devrimcilerle özdeşleştirmektedir. Zira *non-conformisme* (kurallara karşı çıkmak) cinsel sorunlara varıncaya kadar kovuşturmaya uğramıştır. Bu yasaya göre eşcinsellere beş yıllık sürgün cezası verilmekte, sürgünde düzelme olmadığı takdirde ceza yenilenmektedir.

- (24) Bunun sonucu olarak hizmetçilerde görülen o köle ruhluluğa, aşırı saygıyla karışık dalkavukluğa ne demeli! Yalnız otellerde çalışanlar böyle değil; onların genellikle kendine saygısı var ve yine den içtenlikle çalışıyorlar. Benim söz konusu ettiğim yöneticilere, "sorumlulara" hizmet edenler.
- (25) Şunu gene de hemen belirtiyim: Svastopol parkında, koltuk değnekleriyle yürüyebilen sakat bir çocuk, parkta oturanların önünden geçmektedir. Uzun süre onu gözlemleytim. Para toplamaya çalışıyorlar. Başvurduğu yirmi kişiden on sekizi para veriyor. Ama çoğunun sakatlığına pek aldırmadıkları belli oluyor.
- (26) Bunları uyduruyormuşum gibi geliyor, değil mi? Ne yazık ki hayır! Ace-mice çalışıp didinen ve kafası pek işlemeyen alt kadrodaki insanlarla muhatap olduğumuz akla gelebilir. Hayır, üst mevkilerde çalışan, yeterli sayıda pek çok insanla muhatap olduk; hepsi de "yeni görgü kurallarından" tümüyle haberdardı.
- (27) "Kader" sözcüğünü kullanırken ve özellikle SSCB'nin söz konusu olduğu zaman, bu sözcüğe bir sıfat eklemenin toplumun gelenek ve göreneğine pek uygun düşeceğini bana açıklamaya çalışıyor Bay X... "Parlak" sözcüğünü öneriyorum, Bay X bunun oybirliğiyle benimseneceğini belirtiyor. Buna karşılık "hükümdar" sözcüğünün önüne koyduğum "büyük" sıfatını kaldırmamı istiyor benden. Bir hükümdar büyük olamaz. (Bkz. Ek Bölüm III.)
- (28) Bundan böyle, halka ilişkin konular dışında kalem oynatmamak kararın-

da olduğum, Fransız gençliğine anlaşılmadığım ve sevilmediğim söylen-
di yüzüme.

- (29) İnsan eylemini, bütünüyle insan eylemini. (Çev.)
- (30) Fransız trajedi yazarı Racine'in dinsel konulu korolu trajedi eserinin
kraliçe kahramanı. (Çev.)
- (31) Racine'in Atalya trajedisindeki küçük çocuk Yoaş'ın takma adı. (Çev.)
- (32) Nouveaux Prétextes (Yeni Vesileler) s. 189.
- (33) "Bu devirde tiyatro sanatının bu denli ilgi görmesinin nedeni yazarların
halktan büyük sevgi görmesi, halkla beraber yaşamasıydı." (General In-
troduction to the Mermaid Series.)
- (34) Ben de çok yıllar öncesi Berlin'de bir konser vermiştim. Kendimi tümü-
yle eserime verdiğimden gerçekten bir yerlere vardığımı düşünüyordum.
Yani gerçek bir başarı bekliyordum. Ama şu hale bakın; sanatsal esinin
en iyisini gerçekleştirdiğim sırada en ufak bir hayranlık belirtisi bile ala-
madım. (Goethes Briefe mit lebens geschichtlichen Verbindungen, t.
II, p. 287)
- (35) Ama bugün Keats'ler, Baudelaire'ler, Rimbaud'lar, hatta Stendhal'lerle
ne işimiz olabilir? Diye itiraz edeceklerdir. Bunlar bizim gözümüzdeki
değerini, ancak can çekişen ve çürümüş toplumu yansıttıkları ölçüde ko-
rurlar. Zaten kendileri de o toplumun acılı ürünleridir. Günümüzün ye-
ni toplumunda ortaya çıkamamaları bizim için hayırlı, onlar için kötü
bir sonuçtur. Kaldı ki ne onlardan, ne onlar gibilerinden artık öğrene-
cek bir şeyimiz var. Bugün bizi eğitecek olan yazar, yeni toplum biçimin-
den hoşnutluk duyan, rahatsız olmayan adamdır. Başka deyişle onayla-
yacak, kutlayacak, alkışlayacaktır.
- Öyle sanırım ki, bu şakşakçı yazıların eğitici değeri pek cılız kal-
makta ve kendi kültürünün gelişmesi için halkın onları dinlemekten baş-
ka seçeneği bulunmamaktadır. Oysa insanın bilgilenmesi için düşünme-
ye itici bir eğitim sisteminden daha değerli bir şey olamaz.
- Ayna -edebiyat, -yani salt yansuma (bir toplumun, bir olayın, bir
devrin yansuması) olmak amacıyla kendini sınırlayan edebiyat - konu-
na gelince, hakkında ne düşündüklerimi evvelce söylemiştim.
- Kendini gözlemlemek (ve kendini takdir etmek) elbette çok genç
bir toplumun birincil kuşkusu olabilir; ama böylesi kuşkunun yegâne ko-
nu olması, ilk ve son olması bir hayli can sıkıcı.
- (36) 1936'lardaki İspanya İç Savaşı söz konusudur. (Çev.)

EK BÖLÜM – 1

1

SÖYLEV

MAKSİM GORKİ'NİN CENAZE TÖRENİ DOLAYISIYLA MOSKOVA KIZIL MEYDAN'DA YAPILAN KONUŞMA (20 Haziran 1936)

Maksim Gorki'nin ölümü yalnızca Sovyetler'i değil, tüm dünyayı yasa boğdu. Rus halkının Gorki'den yansıyan gür sesi yankılarını çok uzak ülkelere duyurdu. Burada salt kişisel acımı belirtmekle kalmıyorum, Fransız edebiyatının, Avrupa'nın, evrensel düşüncenin üzüntülerini dilegetiriyorum.

İnsan düşüncesi uzunca süre ayrıcalıklı sınıfın tekelinde kalmıştır. Kültürlü olmak için dara gelmeyen boş zaman gerekiyordu. Bir sınıfın insanları, çok küçük bir azınlığı yaşamdan yararlandırmak, bilgi sahibi olmalarını sağlamak için sıkıntı çekiyorlardı. Kültür bahçeleri, edebiyat, diğer sanatlar özel mülkiyetin tekelindeydi. Olanaklardan çocukluğundan beri ayrıcalıklı olanlar yararlanıyordu. Bu insanların en zeki, en yetenekli kişiler olması önemli değildi. Kuşkusuz, zekânın kaçınılmaz biçimde servetten beslendiği düşüncesi kabul edilemez. Fransız edebiyatını yaratan bir Molière, bir Diderot, bir Rousseau halktan gelmişlerdir. Ama okuyucuları, sıkıntısız, dar da olmayan insanlardır.

Büyük Ekim Devrimi Rus halk yığınlarını ayağa kaldırdığı sıralarda, Batı'da, bu dipten gelen dev dalganın düşüncüyü sular altında bırakacağı sanıldı. Ayrıcalık olmaktan çıktığı anda insan düşüncesi tehlikeyle karşı karşıya kalmıyacak mıydı?

Bu sorunun karşılığını aramak için bütün ülkeler yazarları çok açık seçik acil bir görevin bilinciyle bir araya geldiler; doğruydur düşünce bir tehditle karşı karşıya idi. Ama onu tümüyle yok etmek isteyenler, devrimci ve özgürlükçü güçlerin safları değildi. Tam tersi düşüncüyü yok etmek isteyenler, bu güçleri boyunduruk altına alarak kırıp geçirmek isteyen, üstelik dü-

şünce özgürlüğünü balçıkla sıvamak isteyen saffardı. İnsan düşüncesini tehdit eden tehlike faşizmdi, köklü vatan sevgisiyle, gerçek yurtseverlikle hiç bir ilgisi olmayan yapay ve sığ milliyetçilikti. İnsan düşüncesini tehdit eden tehlike, bu ikinci milliyetçilik anlayışının uğursuzca ve kaçınılmaz biçimde çıkarttığı savaşlardı.

Düşünce özgürlüğünün savunulması konulu uluslararası konferansa başkanlık etmek üzere Londra'ya gitmiştim. Maksim Gorki'nin sağlığına ilişkin üzücü haberler beni ansızın Moskova'ya çekti. Bir zamanların trajik olduğu kadar zafer dolu olaylarına tanık olmuş şu Kızıl Meydan'dan, bunca bakışların yönelmiş olduğu Lenin'in anıtkabri önünden, Londra'da toplanan yazarlar adına ve kendi adıma yüksek sesle haykırıyorum: İnsan düşüncesinin tekrar tekrar açıklanması, korunması ve savunulması görevi, özen gösterilmesi görevi, uluslararası büyük devrimci güçlere düşer. İnsan düşüncesinin yazgısı, bizim inancımıza göre SSCB'nin kaderine de bağlıdır. Onu savunmalıyız.

Bir ülke halkının kendine özgü çıkarlarının ötesinde, önemli ve ortak bir zorunluluk bütün ülkeler işçi sınıflarını birbirine sıkı sıkıya nasıl bağlıyorsa, her ulusal edebiyatın ötesinde, her ülke edebiyatında ortaklaşa var olan gerçekten sıcak ve insancıl bir düşünce yayılır; "biçimde ulusal, özde sosyalist" diyerek Stalin bunu doğrulamıştı.

Bir yazarın bir hayli kendine özgü yazma biçimiyle, en genel anlamıyla yarar sağlayacağını çoğu kez yazmışımdır; böylelikle en kişisel görüşlerini göstererek, buradan en insancıl olanı yansıtmaktadır. Hiç bir Rus yazarı Maksim Gorki kadar Rus olamaz. Hiç bir Rus yazarına onun kadar evrensel boyutta kulak verilmemiştir. Dün Gorki'nin katafalkı önünden halkın geçit gösterisine tanık oldum. Her cinsten emekçiler, çocuklar, kadınlar kalabalığını bıkmadan usanmadan izledim. Maksim Gorki, onların dostu ve sözcüsüydü. SSCB'den başka ülkelerde, buna benzer insanların böyle bir serbestlikten yoksun olduklarını düşünerek hüzünlendim. Oradaki insanlar kültür bahçelerine girmek istedikleri zaman dehşet verici bir tabelâyla karşılaşır: "Girmek yasaktır, özel mülkiyete aittir." Gözlerim yaşla dolmuştu; şimdi o törene katılan insanlara son derece doğal görünen olay, bir Batılı olan bana hâlâ olağanüstü geliyor.

SSCB'de çok şaşırtıcı bir yeniliğin farkına varmıştım. Şimdiye kadar, dünyanın bütün ülkelerinde, varlık gösterebilen değerli bir yazar hemen hemen daima, az ya da çok bir devrimci, bir kavgacı olmuştur. Az ya da çok bilinçli bir tavırla ve az ya da çok örtülü biçimde bir şeylere karşı çıkarak düşünmüş ve yazmıştır. Onaylamayı reddetmiştir. Sarsılmaz bir dikbaşlılığı, başkaldırıyı ruhlara ve yüreklerle aşılamıştır. Yöneticiler, iktidarlar, yet-

kililer, gelenek... İşte bunlar, yazarı düşman gibi görmekte asla tereddüt etmezler.

Bugün, SSCB’de sorun ilk kez çok farklı biçimde gündeme geliyor: Yazar bir devrimci olarak artık muhalif değildir (*) Tam tersi, bütün halkın, büyük çoğunluğun isteğine cevap vermekte; daha ilginç, yöneticilerin isteklerini dilegetirmektedir. Öyle ki bu sorunun yok olmasına ya da yepyeni biçimde ortaya konması karşısında insan ilk başta şaşkınlığa uğruyor. Bu atılım, SSCB’nin azımsanmayacak zaferlerinden biri olacak, olağanüstü günler yaşlı dünyamızı sarsmaya devam edecek, yepyeni bir gökyüzünde, yeni doğan yıldızlarla beliren yeni sorunların içinde o huzur dolu aydınlığa kavuşana kadar bu günleri yaşayacağız.

Maksim Gorki, bu yeni dünyada geçmişle geleceği birbirine bağlayarak onurlu, kendine özgü bir yaşam sürmüştür. Geçmişin trajik kavgasına, baskısına tanık olarak bugünün yatışmış, parlak zaferine büyük ölçüde katkıda bulunmuştur. Bugüne kadar sesi işitilmeyenler için konuşmuştur. Onun sayesinde o insanların sesi bundan böyle işitilecektir. Bundan böyle Maksim Gorki artık tarihin malıdır. Büyük insanlar arasında yerine oturuyor.

(*) İşte burada yanıliyordum. Ne yazık ki yanıldığımı pek çabuk kabul etmek zorunda kaldım.

2

SÖYLEV

MOSKOVALI ÖĞRENCİLERE (27 Haziran 1936)

Arkadaşlar,

Sovyet gençliğinin temsilcileri olan sizlerin arasına karışırken ne kadar heyecanlandığımı anlamanızı dilerim. Heyecanımı açıklamam için biraz kendimden söz etmem gerekiyor. Bana gösterdiğiniz sevgi bunları söylememe neden oluyor. Bu sevgiyi sanırım biraz hak ediyorum; gene öyle sanırım ki bunu düşünüp söylemekle pek kendini beğenmişlik etmiyorum. Hak ettiğim şey, sizi beklemek bilincinde olduğumdur. Uzun uzun bekledim; bir gün kazanacağınızdan emin olarak, güvenle bekledim. Şimdi başardınız. Bu sıcak karşılama, önceleri içinde yaşadığım uzun suskunluğu, yalnızlığı, anlaşılmamışlığı büyük ölçüde gideriyor. Evet, gösterdiğiniz sevgi benim için gerçekten en büyük ödüdür.

Paris'te, yoldaş Louis Aragon'un cesaretli girişimi ve yönetiminde *Com-mune* dergisi doğduğu sıralarda, Aragon bir anket yapılmasını önerdi. Fransa'daki yazarlara şöyle bir soru yöneltmişti: Kimin için yazıyorsunuz? Anketi cevapsız bıraktım, bunun nedenini de Aragon'a açıkladım. Ben, her zaman amacına ulaşacaklar için yazdım. Bana göre bu, gerçeğin ta kendisiydi ve hiç iddiasız bunda ısrar edebilirim.

Alkışlar mı, o bakımdan hiç endişeli değildim; alkışlar yalnız burjuva sınıfından gelebilirdi. Kendim de o sınıfın içinden çıkmıştım; işin gerçek yanı hâlâ o sınıftandım. Kesinlikle o sınıfı çok iyi tanıdığımdan büyük tiksinti duyuyor, içimde iyilik taşıyan her şey ona başkaldırıyordu. Sağlığım bozuk olduğundan ve uzun süre yaşama umudum kalmadığından, başarıyı tanımaksızın bu yeryüzünü terketmeyi kabullenmiştim. Kendimi adı duyulmayan bir yazar gibi görüyor, salt gelecek için yazan, neredeyse tanınmadan ölen yazarların zaferini arzuluyordum. Stendhal, Baudelaire, Keats ya da Rimbaud'nun yaptığı gibi... Kitaplarımda seslendiğim insanların henüz dünyada doğmadıklarını düşünüyor, ıstıraplı ama coşturucu tonuyla çölde bağırdığımı sanıyordum. Çölde insanın sesi gür çıkar, şundan ki sesi boza-

çak hiç bir yankılanma bulunmaz. B6yleŖi bir alanda s6zlerin geri tepmesi olanaksızdır; bu bakımdan duyulacak biricik kaygı, o s6zlerin içtenlikle ağızdan çıkmış olmasídır. Sonra şunu da belirtmek gerekir ki okuyuculann zevki bozulduğu zaman, kamuoyu gerçeğe doğru adım attığı zaman, bu içtenlik bile yapmacığa d6n6şebilir. Evet, yapmacıkđ bir yazar olarak anlaşılıyordum. Yazılanm okunmayarak bana hissettiriliyordu.

Herkesten çok hayranlık duyduğum o b6y6k yazarların 6rnek yařamđı g6ven veriyordu. Yaşadığım s6rece hiç bir başan sağlayamayacağımı kabullenmiştim. Ancak ilerde bunun bedelini alacağımdan kesinlikle emindim. Başkalannın istatistik tutması gibi *D6nya Nimetleri* adlı eserimin kaç adet sattığını saydım. Yirmi yaşımda iken, yani (1897 – 1917) yılları arasında tam tamına beş y6z alıcısı çıkmıştı. Kitap kamuoyunun g6z6nden kaçmış, hiç bir yazı, hiç bir eleştiri yazılmamıştı. Doğrusunu s6ylemek gerekirse, yalnızca dostların yayınladığı iki yazı g6r6nm6řt6. Bunları anlatmamın nedeni, kitabın sonradan kazanmış olduğu olağan6st6 başarıydı. 6stelik, g6n6m6z6n genç kuşağını b6y6k çapta etkilemişti.

Ama bu, yalnız *D6nya Nimetleri* kitabımın başına gelenlere 6zg6 değil. Genellikle b6t6n kitaplarımın ilk baştaki başarısızlığının nedeni doğrudan doğruya onların değerinden ve yenilik yaratmalarından ileri gelmişti.

Buradan açıkça çelişkili olan şu sonucu çıkarmak istemiyorum: Yalnız uluorta yazılmış kitaplar yayımlanır yayımlanmaz zafere ulaşmayı umut edebilirler. Hayır, ben, d6ř6nc6mle bunu demek istemiyorum, kesinlikle. Kısaca demek istediğim şu ki bir sanat yapıtının, bir kitabın gerçek değeri çoğu kez hemen anlaşılmaz. Kaldı ki sanat yapıtı sırf g6nc6le seslenmez. Gerçek anlamda değerli yapıtlar, genellikle ilerde anlaşılacak mesajları verirler. Sırf g6nc6l ihtiyaı tam anlamıyla karşılayan bir yapıt kısa zamanda t6m6yle anlamsızlaşmayı da g6ze almış gibidir.

Yeni Rusya'nın genç insanları, neden *D6nya Nimetleri* kitabımdan sevinçle s6z atığımı şimdi anlamışsınızdır. İşte siz de geleceği içinizde taşıyorsunuz. Gelecek dışardan aktarılmayacak; o, sizin iinizdedir. Bu, yalnızca SSCB'nin geleceği değildir; SSCB'nin geleceği d6nya 6lkelerinin yazısına bağlı olacaktır. Geleceği oluşturacak olan sizlersiniz.

G6z6n6z6 d6rt an. Uyanık olun. Çok 6nemli sorumlulukların ağırlığını taşıyorsunuz. Ağabey yoldaşların onca 6mek ve kanlarıyla c6merte bedelini 6dedikleri zaferele sırtınızı yaslamayın. şu yery6z6ndeki pek çok 6lkeyi karartan bulutlardan bir parçası o insanlarca aralanmış, b6ylece g6ky6z6 biraz g6r6n6r olmuştur. Uyuşukluğa kapılmayın. Bizim bakışlarımız, Batı'dan doğru sizin 6zerinize dikilmiştir, bunu aklınızdan çıkarmayın. Bu bakışlar sevgi dolu, beklenti dolu, kocaman umutla doludur.

3

SÖYLEV

LENİNGRAD EDEBİYATÇILARINA (2 Temmuz 1936)

Leningrad'ın sevimliliği, güzelliği, tarihsel anlamlılığı beni çabucak kendine bağladı. Ancak Moskova'nın yeri, yüreğimde ve ruhumda bir başkaydı; SSCB'nin (zafer dolu) (1) geleceği büyük çapta orada çiziliyordu. Gelgelelim Moskova'ya ilişkin tarihsel anılar arasında, çarçabuk bozguna uğramış boş bir girişimden oluşan Napolyon istilâsından başka belleğimde bir şey canlanmıyordu. Oysa Leningrad'da bulunan pek çok yapı, Rusya ile Fransa arasındaki ilişkilerin geçmişte ne kadar doğurgan, ne kadar dostane olabildiğini anımsatıyor bana. İnsan düşüncesi şu sırada en yüce gönüllü, en evrensel, en yeni ve en yürekli davranışların temsilcisiydi. İşte bu davranışların manevî olumlu yarışmasında, geçmişten gelen ilişkilerden yansıyan bir tür müjde, bir hazırlanma, bilinçaltına yerleşen bir umut görünüyordu. Bu umudu görmekten haz duyuyordum. Evet, aynı umut, bugün devrimci enternasyonalizmi gerçekleştiriyordu.

Ancak değinmek yerinde olacaktır ki geçmişin ilişkileri kişiseldiler; üst düzey devlet adamıyla (büyük) (2) hükümdar ya da salt yüksek makamlar arasındaki ilişkilerdi. Bugünse, bizim geliştirmeye çalıştığımız ilişkiler çok farklı, oldukça köklüdürler. Üstelik bunlar halkların onaylamasını da beraberinde getirmekte, her daldan işçilerle entellektüellerin ayırım gözetmeden kucaklaşmasına neden olmaktadır. Böyle bir gelişme şimdiye kadar görülmemiştir. Zaten burada salt kendi adıma konuşmuyorum, SSCB'ye karşı duyduğum sevgiyi yinelerken bütün Fransız emekçi yığınının duygularını ifade etmiş oluyorum.

Arkadaşlarımla beraber sizin aranızda bulunmam, düşünsel alanda yeni alışveriş olanakları geliştiriyor; bu olaya bütün kalbimle seviniyorum. Birtakım milliyetçilerin aşılmaz olduğunu iddia ettikleri ırk ayrımı engeline da ima karşı çıkmışımdır. Onların söylediklerine bakılırsa, aynı engel halklar

arasındaki ilişkileri her zaman önleyecek, düşünce alışverişlerini iletişim-siz kılacak, düşünsel alanda bilgi aktarılmasına ket vuracaktır. Yeniyetme-lik yaşlarımda, Slav ruhunun anlaşılması zor gizemleri diye bize tanıtılan edebiyatnızın büyük yazarlarını daha lise sıralarından çıkar çıkmaz kardeş-çe duygularla sevmeye ve tanımaya başladığımı, onlarla sımsıkı duygu -- düşünce birliğine girdiğimi sevinçle belirtmek isterim. Gogol, Turgenyev, Dostoyevski, Puşkin, Tolstoy daha sonraları Sologub, Şchedrin, Çehov, Gor-ki'yi –artık aramızda olmayanları sayıyorum– nasıl tutkuyla okumuştum. Kalbimin minnetle dolu olduğunu itiraf edebilirim. Çünkü o insanlar, en kendine özgü sanatlardan birini geliştirmişler, genel anlamıyla insana iliş-kin-en şaşırtıcı ipuçlarını bulmuşlar, öteki edebiyatlarca alanı boş bırakılan insan ruhunun derinliklerinde zenginlikleri araştırmışlardır. Bana öyle geli-yor ki incelik, güç ve sevginin oluşturduğu o ölçüsüzlükde, varlığın derinlik-lerinden insanlığın içinde bulunan hem çok özel, hem çok gerçekçi olana ulaşarak düşünceler geliştirmişlerdir. Eski Rus edebiyatını, günümüz Sov-yet edebiyatını Fransa'da tanıtmak ve sevdirmek için sürekli olarak elim-den geldiğince çalıştım. Çoğu kez edindiğimiz bilgiler yanlış; bir halkı di-ğerine anlatırken büyük hatalar işleyebilir, can sıkıcı unutkanlıklara düşebi-liriz. Ama bizim ilgimiz diri ve canlıdır; gezimize katılan Pierre Herbart, Jef Last, Schiffrin, Dabit, Guilloux –bu arkadaşlardan ikisi aynı zamanda Parti üyesidir– hepimiz SSCB'ye yaptığımız gezinin bizi aydınlatmasının ötesin-de, dönüşümüzde Fransız kamuoyuna daha iyi bilgilendirmek inancında-yız. Öyle ki bu kamuoyu, SSCB'nin ihtiyar dünyamıza getireceği yenilikler konusunda, şu günlerde olağanüstü merak ve ilgi duymaktadır.

Gösterdiğiniz sevgi beni cesaretlendiriyor ve Fransa'dan gelemeyen onca dost adına en içten duygularımızı burada sevinçle belirtmek istiyorum.

-
- (1) Ayraç içine "zafer dolu" sözcüğünü eklemenin uygun düşüneneceği bana münas-ıpl bir dille anlatıldı.
 - (2) "Hükümdar" ünvanına hiç mi hiç yaraşmayan "büyük" sıfatını yazmamam ri-ca edildi.

DİN KARŞITI MÜCADELE

Moskova'nın din karşıtı müzelerini gezmemiştim. Ama Leningrad'daki müzeyi gördüm. Müze, altın kubbeli zarif biçimiyle kentin üstünde parıldayan Saint-Isaac Katedrali'nde kurulmuştu. Katedralin dış görünümü pek güzeldi; ama içerisi berbat. Büyük sofuluk tabloları dine saldırma aracı olarak yerlerinde bırakılmışlardı; gudubet şeylerdi gerçekten. Onların gudubetliği karşısında müzenin densizliği bile, korkarım hafif kalıyordu. Amaç, dinsel uydurmanın karşısına bilimi koymaktı. Turist rehberlerin uyuşuk beyinleri aydınlatmak için yeterli olamayacağı düşünülererek müzenin içine optik araçlar, astronomi tabloları, doğa tarihi, anatomi ve istatistik bilgileri yerleştirilmişti. Açıklamalar edebliydi, çok muzır sayılmazlardı. Leo Taxil'in (1) tezlerindeki üsluptan çok Reclus (2) ve Flammarion'un (3) çalışmalarındaki açıklama tarzı ağır basıyordu.

Sözelimi papazlar bu saldırıdan bir güzel payını almışlardı. Birkaç gün önce başıma gelmişti. Leningrad dolaylarında, Peterhofa giden yolun üstünde, sahici ortodoks bir papaza rastlamıştım. Yalnız görünümü bile SSCB'deki tüm din karşıtı müzelerden daha anlamlıydı. Uzun uzadıya görünümünü çizmek zahmetine girmeyeceğim. Ürkütücü, iğrenç ve gülünçtü; sanki köylerdeki dinsel duygulan bir daha geri gelmemek üzere kaçırma istemişcesine bir yelpaze gibi bolşevizm tarafından icad edilmişti.

Buna karşılık, Bay X'e ulaşmadan az önce ziyaret ettiğimiz o çok güzel kilisenin nöbetçi rahibindeki sevimli yüzü unutamayacağım. Duruşundaki o ağırbaşlılık Yüz çizgilerindeki o soyluluk Boyun bükük ve mahzun gururlu Ağzımızdan bir söz çıkmamış, bir selâm vermemiş; göz göze bile gelmemiştik. Sezdirmeden onu seyrederken İncil'deki "tradebet autem"i düşünmüştüm. Bossuet, o coşkulu, olağanüstü hitabetini işte bu İncil'den esinlenerek geliştirmişti.

Sıvastopol dolaylarında bulunan Chersonèse'in arkeoloji müzesi bir kilisede kurulmuştu. Duvar resimlerine saygı duyularak yerlerinde bırakılmış-

tı; bunun nedeni, hiç kuşkusuz kışkırtıcı çirkinlikleriydi. Resimlerin altına açıklayıcı levhalar iliştilmişti. Bir İsa portresinin altında şu sözler okunuyordu: "Hiç bir zaman varolmamış masalımsı kişilik"

SSCB'de din karşıtı mücadelenin yürütülmesinde pek becerikli olunduğundan kuşkuluyum. Marksistlerce tarihe dayanmak yerinde bir düşüncedir; İsa'nın mümkünse varlığını dahi inkâr ederek tanrısallığını yok saymak, Kilise dogmalarını bir yana atarak dinsel inancı gözden düşürmek; her şeye insanlık biliminden bakarak eleştirel bir eğitimle açıklamak; hatta bu eğitimle dünyaya yeni bir umut ve şimdiye kadar görülmedik en olağanüstü devrimci mayayı önermek yerinde bir düşüncedir. Üstelik Kilise'nin neye ihanet ettiğini söylemek, İncil'in azad eden (bağımsızlaştıran) öğretisinin Kilise'nin suç ortaklarıyla birleşerek ne yazık ki iktidarca en berbat suistimallere neden olduğunu ileri sürmek yerindedir. Olan biteni suskunlukla karşılayıp kabul etmemektense bütün bunları söylemek daha iyidir. Ancak bunları yapmak da hiç yeterli değildi; SSCB halklarının bu konudaki bilgisizlikleri, marksistlerin eleştirel savunmaları savsakdamalarına ve her an korkulacak mistik (dinsel) bulaşıcı bir akıma karşı halkların aşılmasını akıllarından bile geçirmemelerine neden olmuştur.

Üstelik ben, eleştirimi önce en dar anlamıyla, pratikte sunmuştum. Hakkın cahilliğini ileri sürerek İncil'i ve dinden gelen her şeyin inkâr edilmesi, insanlık ve düşünce özgürlüğünü içler acısı cılızlaştırılabilir. Bu konuda benden kuşku duyulmasını istemem; küçükken aldığım dinsel eğitimden (4) artakalan küf kokusunun bende koktuğu sanılsın. Yunan efsane tanrılarında da söz etmek isterim; öyle sanırım ki onların da derin, kalıcı bir eğitimi vardı. Onlara inanmak bana saçma geliyor; ama o toplumda bu inançların oynadığı rolün gerçek payını hesaba katmamak ve bir omuz silkmeye, gülümsemeye bu gerçeği savuşturduğunu sanmak da aynı zamanda saçmadır. Dinsel etkinin düşüncenin gelişmesinde neden olduğu duraklama, bunun yanında dinsel inancın düşünce özgürlüğüne yaptığı baskı söz konusu olduğunda; bütün bu etkileri iyi bildiğimden, yeni insanı bütün bu saplantılardan bağımsızlaştırmanın yerinde olacağını söylemek isterim. Papazın da yardımıyla insanın kafasına sokulan bâtil inançların köylerde ve her yerde (*Tzarine*'deki apartmanları ziyaret ettim) ürküntü verici, koyu manevî bir sis perdesinin örtülmesine neden olduğunu da kabul ediyorum ve bütün bu inançların insanların kafasından bir güzel boşaltılması gerektiğini anlıyorum; ama... Almanların nefis bir dinsel resmi (ikona) vardır ve şu sözleri ifade eder: *Çocuk banyodaki suya atıldı.* (5) Bu ikonayı Fransızca ifade eden bir resmi boş yere arayıp durmuştum. Bunun içerik anlamında, ileriye görememek ve çok büyük bir acele yatıyor. Banyodaki su kirli ve pis kokuluydu. Hiç tereddütsüz şuna inanıyorum ki öyle kir-

liydi ki çocuk hiç hesaba katılmamıştı. Birden, hiç kontrol etmeden suya atılmıştı.

Uzlaşma düşüncesiyle, hoşgörüyle her şeyin baştanbaşa yeniden düzeltildiğini iştirsem, küvetin yeniden kirli suyla dolmasından (çocuk yokken) ve yeniden her şeye başlamaktan çok korkarım.

-
- (1) Leo Taxil (1854 – 1907): Fransız edebiyatçısı. Marsilya'da doğmuş, Cizvitlerin öğrencisi olmuştur. Kilise eleyhtarlığı yaparak dikkat çekmiş, farmasonluğu eleştiren kitaplar yazmıştır. (Çev.)
 - (2) Elisée Reclus (1830 – 1905): Coğrafyacıdır. Sosyalist Enternasyonal üyesiydi. Komün ayaklanmasına katıldığından sürgüne gönderilmiştir. (Çev.)
 - (3) Camille Flammarion (1842 – 1925): Fransız gökbilimcisi. Paris Gözlemevinde çalışmış ve görüşlerini yaymıştır." İçinde İnsan Yaşayan Dünyaların Çokluğu", "Popüler Astronomi" gibi eserleri vardır. (Çev.)
 - (4) Anası büyük burjuvaziden gelen ve Protestan bir ailenin çocuğu olan A. Gide katı ilkelere bağlı bir Protestan eğitimi görmüştü. (Çev.)
 - (5) Bu sözün anlamı şöyle: «Bir işin sonucunu almak için diretmek, sebat etmek gerek.» (Çev.)

5

OSTROVSKI*

Burada Ostrovski'den en derin saygıyla söz etmeden geçemem. SSCB'de olmasaydık, o bir azizdir, diyecektim. Dinler tarihinde daha güzel bir simge oluşmamıştır. Bunun benzeri bir simgenin oluşmamasının kanıtı var: Gelecekte herhangi bir ödül beklemeksizin güçlü bir inanç yeterli; bu işin ödülü, çok çetin bir görevi yerine getirmekten duyulan hoşnutluk başka bir şey değil.

Bir kaza sonucunda, Ostrovski'ye tamamen felç gelmiş, gözleri görmez olmuş. Dış dünyayla tüm ilişkisinden neredeyse yoksun kalıp, tutunacak yer bulamayan Ostrovski'nin ruhu sanki göğe yayılmış.

Uzun zamandır çıkmadığı yatağının ucunda kucaklaşıyoruz. Başucu-na iliştiriyor, bir elimi uzatıyorum, sımsıkı yakalıyor; yeniden hayata dönermişçesine sarılıyor elime. Yanında oturduğum sürece, alız parmakları durmaksızın elimi okşuyor, benimkilere dūğūmleniyor; bu dokunuşlar titrek bir sevginin mesajını veriyor.

Ostrovski artık görmüyor, ama konuşuyor, işitiyor. Kafası öyle işliyor ki, bedensel acısı olmasa hiç bir şey dikkatini dağıtamaz. Ama şikâyetçi değil; o ağır acıya rağmen süzğün ve güzel yüzü bir yolunu bulup gülümsüyor.

Yattığı oda aydınlık. Kuş cıvıltıları, bahçedeki çiçek kokuları açık pencere-lerden içeri giriyor. İçerde herkes sessiz! Anası, kızkardeşi, dostları, ziyaretçileri usulca yatağın ucuna oturmuşlar. Kimileri sözlerini not ediyor. Direnerek kanıtladığı olağanüstü gücünden söz ediyorum. Ama övgü, rahatsız eder gibi. Ona göre takdirle karşılanması gereken SSCB; orada gerçekleştirilen insanüstü çaba. Onu ilgilendiren salt bu olay; kendisi bile değil. Yormaktan çekinerek üç kez elvada diyorum; böylesi bir direnmeyi yıpratmak istemiyorum. Ama biraz daha kalmam için yalvarıyor. Konuşmak istediği anlaşılıyor. Biz gittikten sonra konuşmasını sürdürecektir. Onun için konuşmak sözlerini yazdırmak anlamına geliyor. Yaşamını anlatan kitabını böyle yazabilmiş (daha doğrusu yazdırmış). Şimdi bir başkasını yazdığını söy-

luyor. Sabahtan akşama, geceyarısına kadar çalışıyor. Hiç durmadan yazdırıyor.

Nihayet ayrılmak üzere ayağa kalkıyorum. Kucaklaşmamı istiyor ben-den. Dudakları alına dokundururken gözyaşlarımı zorlukla tutuyorum. Sanki uzun zamandır tanıdığım ve ayrılmak zorunda olduğum bir dost. Sanki bizden ayrılan o; sanki ölmek üzere olan bir insandan izin istiyorum. Ancak bana anlatıldığına göre, aylar var ki böyle her an ölecek gibiy-miş. Salt o çışkulu direnme tutkusu, bu dermansız bedende sönmekte olan ateşi hâlâ körüküyor.

-
- (*) NİKOLAY OSTROVSKİ, 1904 yılında yoksul bir işçi ailesinin çocuğı olarak Ukrayna'nın küçük bir kasabasında doğdu. Daha 15 yaşındayken evinden ka-çarak İç Savaş'a katılan Ostrovski, efsanevi Kotovski Bölüğü'nde mücadeleye başladı. Onaltı yaşını bitirirken Budnonniy Birinci Süvari Ordusu birliklerine geçti ve ağır yara alarak sağ gözünü yitirdi. Akılmaz bir gözüpeklik, kahra-manlık ve özverinin simgesi olan Ostrovski, İç Savaş boyunca defalarca yara-landı, hastalandı. 22 yaşında ise gözleri kör vücudu felç oldu. Yalnız el par-maklarını oynatabiliyordu. Bu ağır koşullarda, bir özyaşam öyküsü de olan ünlü romanı VE ÇELİĞE SU VERİLDİ'yi yazdı. Devrim kuşağının simgesi olan bu roman bütün dünyada büyük ilgi gördü ve günümüze kadar etkisini sür-dürdü. İkinci kitabı FIRTINAYLA GELEN'i bitiremeden 1936 yılında öldü. (Çev.)

BİR KOLHOZ

Günlük gelir, 16,50 rubleymiş. Pek fazla sayılmas. Arkadaşların denize girerken (kolhoz deniz kıyısında), işçi kolu başkanı uzun uzun açıklıyor: "İş günü" itibarı bir ölçüymüş ve iyi bir işçi bir günde bunun iki katını, hatta bazan üç katını elde edebilirmiş. Kişisel defterleri, yönetmelik belgelerini gösteriyor; bütün işçiler, bütün kâğıtlar elinden geçiyormuş. Bu belgelerle yalnız oranlar değil, işin nitelikli yanı da tutuluyormuş. Ekip şefleri bu konularda bilgi veriyorlar; bu bilgiler sonucu günlük gelirleri saptıyormuş. İş, karmaşık hesaplar gerektirdiğinden biraz yorgun düştüğünü itiraf ediyor. Bununla birlikte çok memnun, çünkü başarılı olduğuna güveni tam. Bu başkan 56 kişiyi yönetiyor. Bundan başka yardımcı olarak ekip şefleri var. Yani bir hiyerarşi söz konusu. Ancak "iş günündeki" günlük gelir herkes için aynı. Bunun dışında, kolhozda iş bittikten sonra herkes kendi bahçesini ekiyor ve ürünlerden kişisel kazanç sağlıyor.

Kolhoz çalışmasında önceden belirlenmiş iş saatleri ve yönetmelikler söz konusu değil. İvedi işler dışında, her işçi dilediği zaman çalışıyor.

Düşük üretim meydana geldiğinde ne olduğunu soruyorum. Asla, böyle bir şey yok, diye cevap veriyor. Günlük gelir bir ortalama sayılmazmış; yeter kolaylıkla elde edilen minumum bir değermiş. Kaldı ki pek göze batan tembeller hemen tasfiye ediliyorlarmış. Zaten kolhoza girerek çalışmanın ayrıcalıkları o denli çokmuş ki böyle bir olay dahi akla gelmiyormuş. Bu yüzden herkes kolhozda çalışmak için can atıyormuş. Ama bu da boşunaymış, zira kolhozcuların sayısı çok sınırlıymış.

Ayrıcalıklı kolhozcular ayda 600 ruble kazanırmış. Bazan "nitelikli" işçiler daha fazla alırlarmış. Nitelikli olmayanların -büyük çoğunluk- günlük ücreti 5 ilâ 6 rubleymiş. Basit kol emeği bundan da az kazanıyor.

Öyle görünüyor ki devlet, aylık ücreti arttırabilecek. Ancak tüketimi karşılayacak yeterli besin maddesi bulunmadıkça, ücretlerdeki artış yalnızca fiyat artışlarını beraberinde getirecek. Eleştiri bu yönden geliyor.

Şimdilik ücret farklılıklarını doğrudan talep işin nitelikli olması yönünden. Nitelsiz emek aşın bol. Toplumun yoksun olduğu şey uzmanlar,

kadrolar. Bunları oluşturmak için her şeye başvuruluyor. Eğreti durumlarından yukarı yükselmelerini sağlamak amacıyla, eğitim olanakları hemen hemen ülkenin her yerinde en niteliksiz işçilerin hizmetine sokulmadığı sürece ne olursa olsun hiç bir şeyi takdirle karşılamam SSCB'de.

BOLCHEVO

Bolchevo'yu dolaştım. Başlangıçta kendi halinde bir köymüş. Verilen talimata göre, sanırım altı yıl kadar önce, Gorki'nin girişimiyle ansızın topraktan fıskırvermiş. Bugün bir hayli önemli bir kent.

En büyük özelliği, kent sakinlerinin hepsinin eski suçlulardan olması. İçlerinde hırsızlar, katiller bile var. Suçluların toplum kurbanları, yolundan sapıtılan insanlar oldukları kabul edilmiş ve yeniden rasyonel bir eğitimin bu insanları kusursuz Sovyet bireylerine dönüştüreceği düşünülmüş. İşte kentin kurulup oluşmasına bu düşünce öncülük etmiş. Bolchevo, bu düşüncenin ne kadar işe yaradığını kanıtıyor. Kent gelişip büyümüş. Fabrikalar kurulmuş; bunlar kurulur kurulmaz, örnek işletme olmuşlar.

İslah edilen Bolchevo sakinleri eğri bğrğr yollara sapmadan kendi yönlerinde gidiyorlar. Bundan böyle çalışıp didinen, düzenli, huzurlu emekçiler. Özellikle iyi alışkanlıklar kazanmak için didinerek sürekli kendilerini eğitmek istediğindeler. Bunun için bütün olanaklar sağlanmış. Davet ettikleri fabrikalar hayran kalınacak yerlerden sadece birisiydi; ayrıca toplantı yerleri, dernekler, kütüphaneler, konutlar gerçekten hiç bir yeri aratmayacak kadar güzeldi. Şimdilerde, bu eski suçluların yüz ifadeleri, görünüşleri, konuşmalarında geçmiş yaşamlarından herhangi bir iz aramak boşunadır. Yaptığım ziyaret kadar insana güç katan, yüreklendiren, yapıcı bir şey olamaz. Bu olay şunu düşündürüyor ki bütün suçlar onu işleyen insana değil de o suçları işlemeye iteleyen topluma yüklenmelidir. Aralarından bir iki kişi eski suçlarını anlattı. Nasıl doğru yola saptığını, yeni rejimin nesil yararlı olduğunu, nasıl o rejime bağlı olmakla kişisel hoşnutluk duyduğunu uzun uzadıya açıkladı. Bu yararlı itirafları dinlerken, iki yıl önce, Oxford hareketi yandaşlarının Thoun'daki büyük toplantısında işittiğim sözleri anımsamıştım. "Günâhkâr ve mutsuzdum; kötülük yapıyordum; ama şimdi gerçeği anladım; kurtuldum; mutluyum." Bütün itiraflar biraz kabaca, biraz yalındı; psikoloğun iştahını kursağında bırakıyordu. Ama bu basitlikler de Bolchevo kentinin başarılı havasına ve olağanüstü yerlerden biri olmasına gölge düşüremiyor. Yeni Sovyet Devleti bu başarıyla övünebilir. Acaba başka ülkelerdeki insan da uysallaşacak mıdır? Bilemem.

KIMSESİZ ÇOCUKLAR

Bir daha kimsesiz çocuk görmemeyi umut ederim. Sıvastopol'da çok sayıda var. Söylendiğine göre Odessa'da daha fazlaymış. Ama bunlar devrimin ilk günlerindeki çocuklar değil. Şimdikilerin ana babaları hâlâ yaşıyor belki de. Biraz serüven yaşamak hevesiyle doğdukları köyden kaçmışlar. Başka yerlerde de aç ve sefil yaşanacağını düşleyememişler. Kimisi on yaşından küçük. Diğer çocuklardan ayırdedici özellikleri 'daha sıkı (daha iyi demiyorum) giyinmiş olmaları. Bunun nedeni, nesi var nesi yok üstlerinde taşıdıklarından. Öteki çocuklar çoğu kez sade bir kısa pantolon giyorlar, (Yaz aylarındayız ve kavurucu bir sıcak var.) yalın ayak, göğüs bağır açık sokaklarda dolanıyorlar. Ama bunu bir yoksulluk belirtisi gibi görmemek lâzım. Denizden çıkıyorlar, tekrar giriyorlar. Evlerinde başka giysileri var; kışlık için, yağmurlu günler için hepsinin üstü başı hazır. Kimsesiz çocuklara gelince, onların yeri yurdu yok. Kısa pantolonlarından başka yırtık pırtık paçavralar içindeler.

Kimsesizler nasıl yaşarlar. Bilemem. Ama gözlerimle gördüğüm bir şey var; ellerine bir somun ekmek geçer geçmez, bir çırpıda kemirip yutuyorlar. Pek çoğu her şeye rağmen neşeli. Ama bazılarının gücü tükenecğe benziyor. Aralarından pek çoğunla dertleşiyoruz. Güvenlerini kazanıyoruz. Hava dışarda yatmak için elverişli olmadığı zamanlar bize uyudukları yeri gösteriyorlar. Sığınakları Lenin heykelinin yükseldiği meydanın yanında, rıhtıma bakan güzel bir sütunlu girişin altı. Sütunlu girişin sol yanında, denize doğru inilen yerde tuhaf biçimli bir oyuk göze çarpıyor; oyduğün küçük bir ahşap kapısı var; itilerek açılmıyor, kendine çekerek açılıyor. Sığınaklarını ele verip yerlerinden etmekten korktuğumdan, etrafı kolaçan ederek hiç kimsenin geçmediği bir sırada yavaşça kapıyı aralıyorum. Daracak bir izbeyle burun buranayım; yatılacak genişlikte, içeriye ışık sızacak kadar deliği olmayan bir oda. Odanın içinde, kedi gibi bir çuvalın üzerine büzülmüş, aklıktan kadidi çıkmış küçük bir yaratığı uyurken görüyorum. Uykusuyla baş başa bırakarak kapıyı tekrar kapıyorum.

Bir sabah çocuklar ortadan kayboluyorlar. Oysa her zamanki gibi büyük parkın civarında dolaşırlardı. Daha sonra içlerinden biriyle karşılaşılıyor-

ruz; polisin baskın yapıp hepsini içeri aldığını söylüyorlar. Zaten bizim arkadaşlardan ikisi de polisin baskınını bizzat görmüşler. Sorguladıktan milislerden biri, çocukların bir Devlet kurumuna emanet edileceğini açıklamış. Ertesi sabah hepsi yeniden aynı yerdeydiler. Ne olup bittiğini sordüğümüzda, "bizi istemediler" diye cevap veriyorlar. Yoksa biraz sıkı disiplin görünce kurallara uymak işlerine mi gelmedi? Bu yüzden yeniden kaçmış olmasınlar? Polisin onları tekrar yakalaması pek zor olmayacak. Sefaletten çekip çıkarılmaktan mutlu olmaları lâzım değil mi? Onlara sunulan yeni yaşam biçimi yerine, özgürlük artı sefaleti mi tercih edecekler?

Şöyle böyle sekiz yaşlarında minik birine gözüm takılıyor; iki sivil memur götürüyor. Çocuğu aralarına almışlar, yakalanmış av hayvanı gibi tepişiyor. Hıçkıra hıçkıra ağlıyor, uluyor, tepiniyor, ısırik atmaya çalışıyor... Aşağı yukan bir saat sonra, aynı yerden geçerken aynı çocuğu gördüm, suskunlaşmış, kaldırıma oturmıştu. Memurlardan biri yanında ayakta duruyor, onunla konuşuyordu. Küçük kaçmaya girişmiyordu. Adama gülümsemektiydi. Büyük bir kamyon gelip durdu; memur, kücüğün kamyonu binmesine yardım etti. Nereye götürecekti? Bilemem. Olayı anlatmamın nedeni, adamın kücüğe karşı davranışiydı; SSCB'de tanık olduğum olaylardan hiç biri beni bu kadar heyecanlandırmamıştı. Sesindeki inandırıcı yumuşaklık (Ahl Ne dediklerini anlamayı ne kadar isterdim!), gülümsemesine eklemeyi becerdiği o sevecenlik, kollarına alıp kaldırırken kucaklayışındaki o okşayıcı incelik... Dostoyevski'nin Moujik Marei'ini düşündüm birden. Bu görüntü için SSCB'ye gelme zahmetine değerci doğrusu.

İKİNCİ KİTAP

"SSCB'NDEN DÖNÜŞ" *ÜSTÜNE DÜZELTMELER*

Retouches à mon

Retour de L'U.R.S.S

Librairie Gallimard – 1937

I

SSCB'den Dönüş'ün yayımlanması bir yığın sövgüler işitmeme mal oldu. Romain Rolland'ın (1) saldırıları beni üzdü. Yazılarının tadına asla doyasıya varamamıştım; hiç değilse ahlakî yönden kişiliğine çok saygım vardı. Üzüntüm de buradan kaynaklanıyor. Büyüklüğünü kanıtladıktan sonra yaşamının sonunu varan ne kadar az insan bulunur. Öyle sanırım *Kargaşanın Ötesinde* (2) yazarı, ihtiyarlamış Rolland'ı acımasızca yargılayacaktır. Kartal, yuvasını yapmıştı, şimdi orada dinleniyor.

Sövgü düzenlerin yanında, iyi niyetli bazı eleştiriler de var. Bu kitabı onları cevaplamak için yazıyorum. (3)

Eleştirilerden biri, her zaman zeki insan olduğuna inandığım Paul Nizan'ın. Paul Nizan (4) "SSCB'yi hiç değişmeyen bir dünya gibi dilegetirdiğimi" söyleyerek çıkışıyor. Nereden çıkardığını anlayamadım. SSCB'nin aydan aya değiştiğini yazmıştım. Zaten beni ürküten de bu olaydı. SSCB'deki devlet aydan aya daha kötüleşiyordu. Bizim beklentimiz olan biçiminden gitgide uzaklaşıyordu.

Sevginiz ve inancınızdaki kararlılığı kuşkusuz takdir ediyorum. (Bunu alay etmeden söylüyorum.) Arkadaşlar, gelin görün ki siz de kaygılanmaya başladınız; bunu itiraf etmelisiniz. Giderek artan bir kaygı içinde (sözelimi Moskova davaları konusunda) kendi kendinize soruyorsunuz: Nereye kadar onaylamamız gerekecek? Er ya da geç gözleriniz açılacak; açılmak için zorlanacaklar. O zaman siz dürüst insanlar, kendi kendinize soracaksınız: Gözlerimizi bunca süre nasıl kapalı tuttuk?

Bu konuda bilgi sahibi olan dürüst kişiler iddialarımın geçersizliğini asla tartışmayacaklardır. Açıklamalar arayıp bulmakla yetineceklerdir. Bu açıklamalar, hemen ardından durumun kötüye gittiğini doğrula-

yan sonuçlara varacaklardır. Çünkü onlara göre bu aşamaya nasıl varıldığını (kaldı ki bunu anlamak da oldukça kolaydır) kanıtlamak yalnızca yetmeyecektir; ama bu aşamaya gelinmesinde rejimin haklı olduğunu; bu aşamadan geçmenin kaçınılmazlığını ve daha güzel günleri beklemenin gerekliliğini de kanıtlamak söz konusudur. Böylece sosyalizme, Ekim Devrimi ideallerine sırt çevirerek izlenen bu yolun gene de komünizme çıkacağı, bundan başka çarenin kalmadığı, ileri sürülecektir, Bense bu yolu asla benimsemiyorum.

Kitabın yüzeysel bir inceleme olduğu, yıkıcı yargılara dayandığı, söylendi. SSCB'yi görür görmez gözlerimiz kamaşmayacaktı elbette! Bakışımızı daha derinlere yönelttiğimiz zaman elbette kötü olana rast gelecektik!

Kurt, meyvenin içinde saklanır. Size meyve kurtlu dediğim zaman, açık seçik görmemekle ya da meyveleri sevmemekle suçluyorsunuz.

Hayranlıkla yetinseydim, yüzeysellik eleştirisini yapmak hiç aklınıza gelmez, bana hak verirdiniz.

Eleştirilerinizi biliyorum. Bunlar, *Kongo'ya Yolculuk* ve *Çad'dan Dönüş* kitaplarıma yöneltilenlerin aşağı yukarı aynısı. O zaman şöyle eleştiriliyordum:

1 - Değindiğim yolsuzluklar kıyıda köşede kalmış konulardı ve genelde bunlardan bir sonuç çıkarılamazdı. (Demek yok sayılmıyorlardı.)

2 - Gerçeği görebilmek için toplumun güncel durumuyla zaferden önceki (devrimden önceki diyecektim) durumunu karşılaştırmak gerekirdi. İşte o zaman, hayranlık duymak için yeterli neden bulunmuş olurdu.

3 - Üzüldüğüm şeylerin nedenleri derindeydi ve ben bu nedenleri anlayamamıştım; büyük çoğunluğun yararı düşünülürse, geçici kötülüklerdi.

O zamanki eleştiri, saldırı ve sövgüler tümüyle Sağ'dan gelmişti. Ben, ideolojik konularda uzman olmadığımı itiraf ederken, siz, Sol'un adamları pek oralı olmamıştınız. Çünkü, o sıralar yaptığım açıklamalardan pek hoşnut kalıyor, bu açıklamaları kendi tarafınıza yontuyor, işinize geldiği gibi yararlanabiliyordunuz. Hatta SSCB'yi salt övmeye kalkışıp, her şeyin güllük gülüstanlık olduğunu söyleseydim, ideolojik konularda yetersizliğimi ileri sürerek bugün bile çıkışmazdınız.

Anlattığım olayların ardından Kongo'ya giden soruşturma heyetleri o olayları doğruladılar; önemi yok (ve yalnız benim için önemlidir). Aynı Kongo gibi SSCB'den bana ulaşan bir dolu tanık ifadeleri, okuduğum kadarıyla belgeler, tarafsız gözlemcilerin ilişkileri (ki bu adamlar oraya gidip görmeden önce SSCB'nin büyük "dostlarıydı") SSCB'nin güncel durumuna ilişkin iddialarımı destekleyip- kaygılarımı daha da arttırdılar.

Kongo'ya Yolculuk'ta, görüşlerin en büyük dayanıksızlığı ve tanıklılığımı güçsüz kılan nedenler şuradan ileri geliyordu: Tanıklık ettiğim belgeleri gösteremiyor, sorumluluk taşıyan tavrıma ve ağız sıkılığıma güvenerek benimle konuşanları açıklayamıyordum. Kaldı ki her zaman gösterilmemesi yeğlenen belgeler hakkında bilgi edinebilirdim, ama bunları dışavurmak ilkelerime ters düşmek olurdu.

II

Dar kapsamlı olaylardan kocaman yargılara vararak, uzun boylu düşünmeden hemencik önemsiz gözlemler, yersiz sonuçlar çıkarmakla eleştirildim. Gözlemleyip anlattığım olaylar belki doğru olabilirmiş, ama kıyıda köşede şeylermiş ve olayları kanıtlamakta yetersiz kalıyorlarmış.

Ayrıntılı olarak anlattığım gözlemler en çarpıcı olanlarıydı. (Daha ilerde başka gözlemlerimi de açıklayacağım.) Kitabımı istatistikler, rakamlar, belgelerle doldurmak bana biçimsiz görünmüştü. Çünkü her şeyden önce bizzat görüp kulağımla işitmediğim hiç bir şeyden yararlanmamayı kural edinmiştim. İkinci resmî rakamlara pek fazla güvenim yoktu. Sonra özellikle rakamlar, "levhalar" (kaldı ki bunları da incelemiştim) her yerde bulunabilirdi.

Ama ısrarla benden istendiğine göre burada açıklık getireyim:

Fernand Grenier, Jean Pons ve Hoca Alessandri, (5) sanırım birlikte yolculuk yapıyorlardı. Yanlarında "Sovyetler Birliği Dostları" Federasyonun'dan elli dokuz arkadaşları vardı. Beni suçlayan bu üç kişinin tanıklıkları birbirini tutmuyordu. Bunun için hiç şaşkınlığa düşmeye gerek yok. Hayata düştüğümü kanıtlamak için ileri sürdükleri rakamlar, onlara verilen ve hiç kontrol etmeden kabul ettikleri rakamlardı.

Başka tanıkların verdikleri rakamlarla bizimkilerinkinin hiç de birbirini tutmadıklarını açıklamaya çalışayım. O başka tanıklar uzun süre SSCB'de çalışıp işin iç yüzünü gördüklerinden daha iyi bilgi edinmişlerdi. Oysa bizimkiler, yani yüz altmış iki kişi şöyle bir uğrayıp geçmişlerdi. Yolculukları yirmi gün sürmüş, bunun on dört günü Rusya içinde geçmişti. Yani Ağustosun 14'ünden 28'ne kadar Rusya. Bu dar zaman boyunca çok şey görebilmişlerdi; ama gördükleri şeyler yalnız gösterilenlerden ibaretti. İçlerinden hiç biri (beni suçlayan üç kişiden söz ediyorum) Rusça konuşamıyordu. İzin verirlerse, ben de onların görüşlerinin biraz yüzeysel olduğunu söylersem, haklıyım sanırım.

Daha önce söylemiştim: Afrika'da yolculuk yaparken bana eşlik edildiğinden, neredeyse her gözüme pek güzel görünmüştü. Ta ki valinin arabasından ayrılıp kendi başıma yaya olarak ülkeyi dolaşmaya karar verdiğim ana kadar. O andan itibaren işin gerçek yüzünü görebilmeye başlamıştım. Altı ay boyunca yerlilerle doğrudan ilişkiler kurmuştum.

Aslına bakarsanız, SSCB'deki o örnek fabrikaları, dernekleri, okulları, kültür parklarını, çocuk bahçelerini ben de gördüm. Gördüklerim benim de gözlerimi kamaştırdı. Tıpkı Grenier, Pons ve Alessandri gibi kandırsınlar istiyordu; sıram gelince başkalarını kandıracaktım. Kandırmak ve kandırılmak bir hayli kolaya kaçmak oluyor. Adlarını sıraladığım bu insanlar emin olsunlar ki kandırmacayı kınamak için çok sağlam nedenlerim var ve bunları iyice düşünüp taşınmadan "gelişigüzel" söylemiyorum.

Jean Pons'un iyi niyeti saygıdeğerdir. Her şeyi gördüğünde heyecanla inanması (6) çocukça bir davranış. Hiç araştırmadan, kuşkulanmadan, eleştirmeden gördüklerini kabul etmiş. İlk başta ben de böyleydim.

Verilen (ya da Alessandri ve Grenier'nin verdikleri) bazı rakamlar karşılaştırıldığında –sözgelimi bir fabrikanın üretim randımanı konusunda – sonuçların olağanüstü şaşırtıcı olduklarını kabul ediyor ve bu arkadaşların 12 Kasım 1936 tarihli *Pravda* gazetesinden derlediğim bazı itiraflar üstüne uzun uzun düşünmelerini öneriyorum.

"İkinci üç aylık süre içerisinde, Yaroslav fabrikasınca üretilen otomobil yedek parçalarının toplamından dört bin parçanın ıskartaya çıktığı kaydedilmiştir. Bu sayıyı resmî istatistikler vermektedir. Üçüncü üç aylık üretim döneminde bu sayı 27.270'tür.

14 Aralık tarihli sayısında, çelik üreten bazı fabrikalar hakkında *Pravda* şöyle yazıyor:

"Şubat-Mart üretim döneminde maden'in % 4,6 sı, Eylül-Ekim döneminde % 16,20'si boş yere harcanmıştır."

Buna "üretimin baltalanması" diyeceksiniz. Son zamanlardaki önemli sonuçlar bu düşüncüyü destekleyen (karşılıklı olarak) kanıtlar gibidir. Gene de verilen bu firelerin üretimin yapay ve aşırı biçimde yoğunlaştırılmasından doğan kötü sonuçlar olduğunu söylemek mümkündür.

Kuşkusuz hazırlanan programlar hayranlık vericidir, ama öyle geliyor ki şu güncel aşamada, belirli bir üretim randımanına ulaşılması aşının giderlere mal olmaktadır.

Nisan ve Ağustos arasındaki dönemde, Ijevsk fabrikasından çıkan ürünlerden verilen fire 416.000 ruble değerindedir; yalnız Kasım ayı üretiminde, bu fire daha şimdiden 176.000 rubleye tırmanmıştır.

Taşımacılık trafiğindeki kazaların sıklığı sürücülerin aşırı yorgunluğundan ileri gelmektedir; bu kazaların bir nedeni de araçların bozuk kalitesidir. 1936 yılında araştırılan 9.992 makinanın 1958'i arızalı bulunmuştur. Taşımacılık seksiyonunda 24 makinadan 23'ü trafiğe sokulmamıştır. Başka bir denetimde 52 makinadan 44'ünde aynı sonuca varılmıştır. (8 Ağustos 1936 tarihli *Pravda*).

Noguinsk fabrikası, 1935 yılı programı doğrultusunda – bu programla elli milyonluk gramafon plağının büyük bir kısmının üretileceği planlanmıştır– 4.000.000 plak yapılması öngörülmüştü; ancak fabrika 1.992.000 plak üretebildi. Ne var ki ıskartaya çıkan plak sayısı 309.800'dü (Bu bilgiler bize 18 Kasım 1936 tarihli *Pravda*'dan verilmiştir.) 1936'da, ilk üç aylık üretim dönemi boyunca, yapılan üretim planlanan rakamın % 49,8'ine ulaşabilmişti. İkinci üç aylık, bu oran % 32,8'e, üçüncü dönemde yalnızca % 26'ya erişebildi.

Bir yandan üretim alanında gittikçe artan bir düşüş görülürken, diğer yandan üretilen mallardaki kusurlar da gitgide artmaktadır:

1. üç aylık dönem.....156.200 ıskarta mal
2. " " "259.400 " "
3.614.000

4. üç aylık döneme gelince, kesin sonuçlar henüz ortaya çıkmamıştır, ama daha kötü bir sonuç beklemek kaçınılmazdır, çünkü sadece Ekim ayında kayıtlara geçen ıskarta mal sayısı 607.600'dür! Bu durumda, kullanılabilir her malın "maliyet fiyatının" nerelere tırmanacağı düşünülebilir.

"Emeğin Kahramanı" fabrikasınca Moskov'a öğrencileri için üretilen iki milyon defterden % 99'u işe yaramaz çıkmıştır. (*Izvestia*. 4 Kasım 1936). Rostov'da sekiz milyon defter kullanılmaz olduğundan atılmıştır. (*Pravda*, 12 Aralık 1936.)

Mobilya eşyası yapan bir devlet işletmesinden satın alınan 150 iskemleden 46'sı üzerine oturur oturmaz kırılmıştır. Üretilen 2345 iskemleden 1300'ü işe yaramaz haldedir. Aynı kötü sonuçlar ameliyat araçlarında alınmıştır. SSCB'nin ünlü cerrahı Profesör Bourdenka, özellikle nazik ameliyatlarda kullanılan araçların bozuk kalitesinden yakınmaktadır; sözelimi dikiş iğneleri ameliyat sırasında bükülmekte veya kırılmaktadır. (*Pravda*, 15 Kasım 1936.) vb...

Birçokları gibi verilen bu bilgiler rejim şakşakçılarını ölçülü davranmaya itmeliydi. Ama propaganda bunları hesaba katmaktan kaçınmaktadır.

Bununla beraber belirtelim ki üretimdeki gecikmeler, mallardaki kusurlar şikâyetlere neden olmakta, bazan hoşgörüsüz cezalarla sonuçlanan davalar açılmaktadır. Bunların gazetelerde açıklanmasında güdülen amaç, üretimin iyileştirilmesidir.

İlkeler ve teori sorunlarında bir hayli yetersiz kalan özeleştiri, öngörülen programın yürürlüğe konması söz konusu olunca baş role çıkmaktadır: 3 Haziran 1936 tarihli *Izvestia*'dan hâlâ bu tarihte Moskova'nın bazı mahallelerinin, ancak 65.000 kişinin ihtiyacını karşılayacak bir eczaneye sahip olduğunu öğreniyoruz. Diğer bölgelerin eczanesi sadece 79.000 kişiye cevap vermektedir. Bütün kentte eczane sayısı 102'yi aşamamıştır.

15 Ocak 1937 tarihli *Izvestia*'da şunları okuyoruz:

"Çocuk düşürmenin yasaklanmasına ilişkin yasanın çıkmasından sonra Moskova'da gerçekteşen doğum sayısı 10.000'e ulaşmıştır. Yasanın çıkmasından önceki döneme göre bu artış % 65'lik bir oranı temsil etmektedir. Bu artış karşısında, doğum kliniklerindeki yatak sayısı % 13'lerde kalmıştır."

Kreşler ve çocuk anaokulları genellikle mükemmeldir. Ancak Sir Walter Citrine'in (7) 1932 yılındaki değerlendirmelerine göre buralarda 8 çocuktan 1'ine yer bulunabilmektedir... Yeni plan döneminde – eğer plan tam anlamıyla gerçekteştirilirse – Bu oran iki katı olarak tasarlannmış; yani 8 çocuktan 2'sine yer bulunabilecek. Bu aşamada hâlâ yetmezlik söz konusu, ama ilerleme sayılabilir. Buna karşılık, işçi lojmanları konusunda durum, korkarım daha kötüye gitmektedir. Nüfusun büyüme hızı göz önüne alınırsa, yeni konut projeleri ihtiyacın gerisinde

kalmaktadırlar. Üç kişinin sığabileceği bir odaya dört veya beş kişi tıkıstırmak zorunda kalınmıştır. Üstüne üstlük, işçi lojmanlarının kaba inşaatı öyle aceleyle yapılmış, öyle şeyler savsaklanmış ve kötü malzeme kullanılmış ki kısa zamanda oturulmaz hale gelecekleri beklenmekteymiş.

Bu üzüntü verici konut sorunu, Sir Walter Citrine'in en duyarlı olduğu sorunlardan biri. Bakü dolaylarında, akaryakıt tesislerinde çalışan işçilerin konutlarını ziyaret ederken, kendisini caydırmaya çalışan rehberlere rağmen şöyle konuşuyor: "Burada berbat konutlar gördüm; ama ülkenin her yanında bunların örnekleri mevcut. Hepsinin görünümü berbat gerçekten." Rehber, bu yapıların çarlık rejimi kalıntıları olduğunu ileri sürerek Citrine'i boşuna inandırmaya çalışmış. Citrine protesto ediyormuş: "Bugün petrol kuyularını işleten kapitalistler artık yok... Devrimin üzerinden on sekiz yıl geçtikten sonra, siz emekçilerinizin hâlâ böyle kümes gibi yerlerde yaşamalarına ses çıkarmıyorsunuz öyle mi!... On sekiz yıldan beri, yüz birlerce işçinin bu izbe yerlere terk edilmesi korkunç değil mi?"

Bay Yvon, *Rus Devrimi Nereye Geldi?* adlı broşüründe işler acısı kıtlık ve yokluk üzerine bir takım başka örnekler vererek şunları ekliyor: "Böylesi konut bunalımının nedeni, devrimin, insanların yararı yerine aşırı ölçüde (kapitalizmin aşılması) hedefine ağırlık vermesidir. Bu hedef doğrultusunda dev fabrikalar yapılmış, insanlar salt üretimin arttırılması amacıyla yönlendirilmiştir. Uzaktan bakınca görkemli görünebilir... Yakından çok acı."

III

SSCB'nden Dönüş'üme yapılan en değerli sitemlerden biri, bir yılın çözülmemiş başka ağır sorunlar dururken, bunları göz ardı ederek düşünsel sorunlara çok büyük önem vermekliğimmiş. Bunun nedeni, orada yaptığım konuşmalardan bazılarını yeniden yayımlamakta zorunluk görmemden ileri geliyor. O konuşmalara karşı itirazlar yükseldi. Böylesi küçük bir kitapta bu konuşmalar çok yer tutuyor ve dikkati üzerlerine çekiyorlardı. Üstelik yolculuğumun başında yaptığım konuşmalardı; daha o zamanlar, SSCB'de ciddiyetle düşünce özgürlüğünden yararlanıldığına ve içtenlikle tartışıldığına hâlâ inanıyordum. (Evet, o safliğim devam ediyordu.) O zamanlar, toplumsal sorunun ıstırap içinde ne kadar gerilerde kaldığının hâlâ farkında değildim.

Ama söylediklerimde, düşünsel sorunlara ağırlık veren bir edebiyatçının dileklerinin yansıtıldığı iddiasını kınıyorum. Düşünce özgürlüğü dediğim zaman, demek istediğim elbette başka şeylerdi. Bilim de aynı şekilde yaltaklanmaya başvurduğunda onurunu tehlikeye atmış olur. Ünlü bir bilim adamı, öğrettiği teorinin reddedildiğini ve pek fazla ortodoks sayılmadığını görürse bundan hoşnut olmaz. Bilimler Akademisi'nden bir üye "daha önceki hatalarını" kabul ederek, bunların "faşizm tarafından kullanılmaya elverişli olduklarını" bizzat kamuoyuna açıklıyor. (28 Aralık 1936 *Izvestia*.) Ona yükletilen suçlamaların doğru olduğunu onaylamaya zorlanıyor; bu suçlamalara göre, araştırmalarında "karşı devrimci zırvalık" kokan can sıkıcı belirtiler sezilmiştir. Verilen talimat üzerine söz konusu suçlamalar *Izvestia*'da yayımlanıyor. (Bkz. Ek Bölüm sh. 123)

Eisentein'in çalışması engellendi. "Hatalarını" kabul ederek yanıldığını itiraf etmek zorunda. Şimdiden iki milyon ruble harcanarak iki yıldır hazırladığı yeni filmi doktrinin gereklerine cevap vermemektedir, bu da filmin yasaklanması için yeterli nedendir.

Ya adalet! Son günlerdeki Moskova ve Novosibirsk davaları beni müteessir etti; sizi kızdıracak, biliyorum ama şu cümleyi yazmak zorun-

dayım; "Kuşku duyarım ki günümüzde hiç bir ülkede düşünce özgürlüğü – Hitler Almanya'sında bile – buradaki kadar kısıtlanmamış, belki bükülmemiş, baskı altına alınmamış, böylesine devlet tekeline tutulmamıştır."

Ama hemen de ipin ucunu bırakmayın, deniyor. "Elde edilmiş sonuçlar" ileri sürülüyor: Artık işsizlik yok, fahişelik yok, kadın erkek eşit düzeye gelmiş, insanlık onuru kazanılmış, eğitim her yerde yaygınlaştırılmış... Ne var ki araştırıldığında, bu güzel sonuçlardan her birinin ufalanıp önemsizleştiği görülüyor.

Ancak, birkaç ayrıntıya girerek eğitim sorununa eğileceğim; diğer sorunlara yol boyunca yeterli ölçüde rastlayacağız.

Şurası doğru: Yolcu, SSCB'de dolaşırken kültüre, bilgilenmeye susamış bir alay genç insanla karşılaşiyor. Onların ateşli çabası kadar hiç bir şey heyecan verici değil. Bu insanların hizmetine sunulan her bakımdan yararlı araçları takdirle karşılamamız isteniyor bizden. Şubat 1936'da yürürlüğe giren yasayı bütün kalbimizle alkışlıyoruz. Yasaya göre ne okuması, ne yazması olan dört milyon işçi ve yetersiz okuma yazma bilen iki milyon için 1936–1937 döneminde "cehaletin tümüyle giderilmesi" öngörülüyordu. Ama...

«Cehaletle mücadele» 1923'te de zaten sorun olmuştu. Tarihsel nedenlere dayanan bu sorunun çözülmesi Ekim Devrimi'nin onuncu yılına (1927'den 1937'ye) denk düşürülmeye çalışılıyormuş. Öte yandan Lunaçarski, 1924'te "felâketten" söz ediyordu: Açılan ilkokul sayısı 50.000'in altındaymış, oysa Çarlık rejiminde nüfus daha az olmasına rağmen bu sayı 62.000 miş.

Şu halde, eninde sonunda, Devrim'den önceki durumla SSCB'nin güncel durumunu karşılaştırmamız bizden sürekli istendiğine göre, ezilen sınıfın iyiye doğru gitmekten uzak olduğunu birçok alanlarda gözlemlemek zorunda kaldık. Şimdi yeniden eğitim sorununa dönelim:

Lunaçarski 1924'te, köy öğretmenleri ücretlerinin çoğu kez altı aylık bir gecikmeyle verildiğini ve bazan hiç ödenmediğini belirliyor. Söz konusu ücret, bazı kereler aylık 10 rublenin altındaymış. Şurası doğru ki o zamanda rublenin değeri daha yüksekti. Ancak Lenin'in dul eşi Krupskaya bize şöyle açıklıyor: "Ekmeğin fiyatı da yükselmmişti ve ayda eline 10–12 ruble geçen bir öğretmen daha az ekmek almak zorunday-

di. Oysa aynı öğretmenin Kasım 1923'teki maaşının toplamı 4 rubleydi."

Cehayetin ortadan kaldırılması için mücadelenin son yılı olarak belirlenen 1927'de her şey yerinde sayıyordu; 2 Eylül 1928 tarihli *Pravda* saptadığını yazmıştı.

Ama hiç olmazsa o günden bu yana birtakım ilerlemeler kaydedilmiş midir?

16 Kasım 1936 tarihini taşıyan *Izvestia*'da şunları okuyoruz: "Yeni öğretim yılının ilk günlerinden başlayarak, birçok okuldan bize gelen bilgilere göre öğrencilerin okuma yazma yetersizliği şaşırtıcı boyutlardadır."

Başarısız öğrenci oranı, özellikle yeni açılan okullarda çok yüksektir; *Izvestia* haberlerine göre bu oran % 75'lere kadar çıkmaktadır. Yalnız Moskova kentinde, başarısız 64.000 öğrenci dönmüştür; Leningrad'da bu sayı 52.000'dir ve bunlardan 1500'ü ikinci yılda da başarısızdır. Bakü'de, derslerinde başarılı olamayan öğrenci 20.000 iken, sonraki yıl 45.000'e yükselmiştir. Türk öğrencilerde bu sayı 7.000'den 21.000'e tırmanmıştır (15 Ocak 1937. *Bakinski Rabotchi Gazetesi*). Dahası, önemli sayıda öğrenci okuldan kaçmaktadır. "Geçen üç yıldan bu yana, R.S.F.S.R. Teknik Öğrenim Okulu'ndan kaçanların sayısı 80.000'lere ulaşıyordu... Kabardino-Balkare Pedagoji Enstitüsü'nden kaçan öğrenci oranı % 24'e, Tchouvachie'den % 30'lara varmıştı." Gazete şunları da ekliyor: "Pedagoji Enstitüsü Öğrencilerinde görülen okuma yazma yetersizliği hayret uyandırıcıdır."

Üstelik, bu enstitüler kayıtlı öğrencilerden büyükçe bir oranı arayıp bulamamaktadır. Sözelimi R.S.F.S.R'de % 54'ü, Beyaz Rusya'da % 42'si, Tacikistan'da % 48'i Azerbaycan'da % 40 ilâ % 64'ü ortalıkta yaktur, vb...

26 Aralık 1936 tarihli *Pravda*'dan, Gorki bölgesinde 5000 çocuğun hiç okula gitmediğini öğreniyoruz. Dahası okula devam etmeyen öğrenci sayısı birinci yılda 5984, ikinci yılda 2362, üçüncü yılda 3012 olarak verilmiştir. Tabii okula devamda diretenler sınıfın aslarıdır.

Devamsızlıklara çözüm bulmak için, işçi çıraklığına hazırlık kurslarından bir yönetici, kaçaklara adam başı 400 ruble para cezası verilmesini öneriyor! (23 Aralık tarihli *Pravda Vostoka*). Bu cezanın taksitle

mi, yoksa bir kez ödenip ödenmediği konusunda bize bir açıklama getirilmiyor. Ancak burada zor olan şu ki bir velinin aylık geliri 100 ilâ 150 ruble arasında olduğu düşünülürse, bu cezayı nasıl ödeyeceğidir?!

Ders kitaplarında büyük eksiklik var. Kullanılan kitaplara gelince, bunlar da yanlışla doludur. 11 Ocak 1937 tarihli *Pravda*, Moskova ve Leningrad'da işe yaramaz elkitapları yayımlayan devlet yayınevlerini sert dille eleştirmektedir. Pedagoji Yayınevi bir Avrupa haritası basmıştır. İrlanda, haritada Aral gölüne bitişik gösterilmiş, İskoç adaları Hazar deniziyle karıştırılmış, Volga kıyısındaki Saratov kenti Kuzey Denizine gitmiştir. vb...

Okul defterlerinin kapağında bir çarpım tablosu verilmiştir. Tablo-dan öğreniyoruz:

$8 \times 3 = 18$; $7 \times 6 = 42$; $8 \times 6 = 48$; $5 \times 9 = 45$, vb. (*Pravda*, 17 Eylül 1936).

Demek ki SSCB'de hesap işleriyle uğraşanların ne kadar sağlam çökrü yaptıkları bunların kullanılışından anlaşılıyor.

Dillere destan olan cehaletle mücadele girişimi bunca çabalamaya rağmen geçikmiştir. Bunun sonucu, kendi kaderine terkedilen zavallı öğretmenler, çoğu kez küçük aylıklarına ulaşamadıklarından, yaşamak için okul dışında başka işler aramak zorunda kalmışlardır. 1 Mart tarihli *Izvestia* söz konusu ödemelerde meydana gelen aksaklıkları bürokratik yavaşlığa (ya da fonlardan para çalınmasına) bağlamaktadır. Öyle ki yapılamayan bu ödemeler sonucunda Devlet'in öğretmenlere maaş borçları yarım milyon rubleye kadar tırmanmıştır. (Bu rakam yalnızca Kouybihev bölgesi için söz konusudur.) Bunun gibi Kharkov bölgesinde borcun miktar 724.000 rubleye yükselmiştir, vb... Bu sonuçlara bakarak öğretmenlerin geçimlerini hâlâ nasıl sağladıkları merak konusudur. Üstelik şurası kesin ki okuma yazma kampanyasından önce hiç kimsenin öğretmelik yapmaya niyeti yoktu. (8)

Sonuçları tiksinererek çıkardığım sanılmasın; tam tersi bu tüyler ürpertici rakamları derin üzüntüyle kaydediyorum. Böylesi işler acısı bir manzaraya üzülmekten başka elden ne gelir? Ne var ki açıkça çok kötü olan sonuçları, hayranlık uyandırıcı şeylermiş gibi bizlere sunmaya çalıştığınız zaman; bu görüş kıtlığını, kör gözlü inancı kınamak zorundayım.

IV

Güvenim, hayranlığım, sevincimin bu kadar derinliğine ve acı biçimde kaybolmasında atıp tuttuğunuz kocaman blöflerin payı büyüktür. SSCB'de eleştirdiğim olay, rejimin daha iyisini elde edememesi değil. Hayır, özellikle eleştirdiğim olay, işçilerin oradaki durumunun imrenilecek şeymiş gibi yansıtılarak bu yalanın bize yutturulmaya çalışılmasıdır. Ancak şimdilik, daha iyisini elde etmenin hemen mümkün olamayacağı bana açıklanıyor. Binlerce işçinin şimdiki berbat durumu, eski Çarlık rejiminde ezilen yığınlarca insanın umutsuzca imrendikleri bir durummuş. Bu sözlerde biraz abartma var, sanırım. Dahası, bizdeki komünistleri, politik oyunlarla bilinçsizce ya da bile bile işçilere yalan söylediklerinden ötürü kınıyorum. (Ancak eleştirim aldatılmış arkadaşlara yönelik değil, bu yutturmacayı bilenlere, hiç olmazsa bilmek zorunda olanlara.)

Ixion (9) tekerleğine nasıl bağlıysa, kır emekçisi kolhoz veya sovhozuna, Sovyet işçisi de fabrikasına öyle bağımlıdır. Herhangi bir nedenle işçi başka yere gitmek, işini değiştirmek istemektedir. (Çünkü durumunu biraz daha iyileştirmeyi veya daha az kötüleştirmeyi umud etmektedir.) İşte burada gözünü dört açmalıdır; böyle bir girişimde hiç bir yere kabul edilmemeyi, askere gitmeyi, içeri tıklılmayı, aşağılanmayı göze almak zorundadır. Hatta oturduğu kentten ayrılmayıp da fabrikayı tekederse, öylesine zorlukla elde ettiği lojmandan yoksun kaldığını görecektir. Kaldı ki bu lojman bedava değildir ve orada oturma hakkını yaptığı işten dolayı kazanmıştır. İşinden ayrılan işçi, ücretinden önemli bir bölümün ödenmediğini görecektir. Kolhozda çalışıyorsa kollektif çalışmadan kendine düşen kazancın tümünü yitirecektir. Buna karşılık, kendisine gösterilen yer değiştirmelere işçi itiraz edemez. Aklına estiği yerde oturmak ya da oraya gitmekte özgür değildir. Oraya aşkı veya dostu bağlıyor ve çağırıyorsa, bunda bile özgür değildir. (10)

Parti üyesi değilse, arkadaşları daha ayrıcalıklı durumda olacaklar-

dır. Başarılı olmanın birincil ve kaçınılmaz koşulu Parti'ye üye olarak kendini kabul ettirmektir.

Bir kez Parti'li olduktan sonra, geldiğiniz mevkii, yeri ve daha önceki çalışmalardan edindiğiniz ayrıcalıkları yitirmeden, herkesin güvensizliğini ve düşmanca duygularını uyandırmadan çıkmak mümkün değildir. (11) Parti'nin içinde o kadar rahatken, başka türlü oradan ayrılmaya ne gerek var? Böylesi ayrıcalıkları size başka kim temin edebilir? Üstelik, bunun karşılığında sizden her şeyi onaylamaktan ve bir daha kendi doğrultusunda düşünmekten başka hiç bir şey istenmemektedir. Zaten her şeyin yolunda gittiğini benimsedikten sonra, düşünmeye (ve hâlâ kendi doğrultusunda düşünmeye) ne gerek vardır? Kendi doğrultusunda düşünmek demek, bir anda "karşı-devrimci" olmak demektir. O zaman sizin için Sibirya yolu (12) görünmüştür.

Parti'de yükselmenin en güzel yolu jurnalcilik yapmaktır. Böylece polisle aranız iyileşir, polis sizi her şeyden korur, ama sizden yararlanmak kaydıyla. Çünkü bir kez bu işe başladınız mı, sizi frenleyen ne onurunuz, ne de dostluğunuzdur. Aynı yolda yürümek lâzımdır. Zaten kolay bir çalışmadır bu. Gizli polisin güvenliği de arkanızda olduktan sonra.

Fransa'da, politik nedenlerden ötürü birinin partiden atılması isteniyorsa, bu alçakça iş için o kişinin düşmanına başvurulur. Oysa SSCB'de, insanın en yakın dostu jurnalcilik yapıyor. Üstelik o dostun jurnalcilik yapması istenmiyor; bu işe zorunlu kılınıyor. En yaman çamur atma, inkârı zorunlu kılmakla elde edilir. Dostuyla o kişinin aralarındaki bağın kopması da önemlidir; bunun sonucunda o kişinin aleyhine olan kanıtlar elde edilebilir. (Sözelimi Zinoviev, Kamenev ve Smirnov'un aleyhinde konuşanlar eski arkadaşları Piatakov ile Radek'ti; kurşuna dizilmek sırası onlara geldiğinde aynı yöntemle onurları lekелendi.) Bu alçaklığı, bu korkaklığı reddetmek demek, hayatını kurtarmak istediği dostuyla birlikte yok olmak demektir.

İnsan her şeyden ve herkesten kuşkulanmaya başlamıştır. Çocukların masum sözleri bile sizi mahvedebilir. Onların önünde, bundan böyle konuşmaya cesaret edemezsiniz. Herkes birbirini gözetlemekte, kendini kollamakta ve gözetlenmektedir. Konuşmalarda artık hiç bir sadelik bulamazsınız, artık kimse aklına estiği gibi lâf edemez. İnsan kendi-

ni güvenlikte hissederse, belki yatakta karısıyla konuşabilir. Nitekim X, evliliklerin bu kadar sıklaşmasının konuşma özgürlüğü olmamasının yeterli bir nedeni olduğunu ileri sürüyor ve bununla alay ediyordu. Serbestçe kurulan ilişkilerde de aynı rahatlık yoktur. İnsanlar, aradan on yıl geçse bile, ağzından çıkan sözlerden dolayı mahkûm edilmektedirler. Bütün gür süren ve her gün yeniden başlayan bu dayanılmaz baskıdan sonra yatakta birbirine için dökme ihtiyacı gittikçe kaçınılmaz olmuştur.

İhbarlardan kendini sakınmanın en geçerli yolu, daha önce davranmaktır. Kaldı ki rejim aleyhtarı sözler işitip de bunları hemen ihbar etmeyenlerin hapis ya da sürgün gibi cezaları çekmesi gerekmektedir. Jurnalcilik uygarlık erdemlerinden sayılmıştır. Çok genç yaştan başlayarak kafalara sokulur ve "jurnalcilik" yapan çocuk kutlanır.

Örnek kent sayılan o küçük Bolchevo cennetine kabul edilmek için pişman olmuş eski bir haydut olmak yeterli sayılamaz; suç ortağı arkadaşlarını da ele vermek lâzımdır. Yapılan jurnalciliğe karşılık, Bolcheva kentine kabul edilmeye değer görülerek verilen bu özendirme ödülü G.P.U (13) için bir soruşturma yöntemidir.

Kirov'un öldürülmesinden beri polis takibi biraz daha sıkılaşmıştır. Vildrac'ın hayran kaldığı ve kendisinden sevgiyle söz ettiği Emile Verhaeren, II. Dünya Savaşı'ndan az önce Rusya'yı ziyaret ederken, gençler şaire lûtûf dilekçeleri vermişler. Bugün artık böyle şey mümkün olmaz. Ana'da (Gorki'nin o güzel yapıtı) ve oğlunda görülen o devrimci etkinlik (isterseniz karşı-devrimci diyelim) de artık yok. İnsan, daha dün çevresinden yardım ve destek görüp korunurken, şimdi suç ortaklığıyla itham edilmekte, takip edilmekte, jurnalciliğin kurbanı olmaktadır.

Yeniden kurulan sosyal hiyerarşinin yukarıdan aşağısına doğru barksak, en köle ruhlu, en kalles, en evet efendimci, en alçak olanlar gözde kişiler arasındadır. Başını eğmelenlerin tümü birbiri ardı sıra ya öldürülmekte ya da sürgün edilmektedir. Belki Kızıl Ordu, olayların biraz dışında kalmaktadır. (14) Öyle olmasını dileyelim. Zira bizim sevgimizi kazanan bu kahraman ve hayranlık uyandırıcı halktan geriye yalnızca cellâtlar, çıkarcılar ve kurbanları kalacak.

Cendereye girmiş o zavallı yaratığa, yani Sovyet işçisine gelince,

bundan böyle kayırılan kişilerin arasında bulunmadığına göre ne yapacaktır? Aç kalmış, ezilmiş, hakları çiğnenmiş, artık protesto etmeye bile cesaret edemeyen ve yüksek sesle bile yakınamayan bir insandır. Yeniden bir Tanrı'ya sığınması ve kurtuluşu dua etmekte araması şaşırtıcı olmayacaktır herhalde? İnsan başka çaresi yoksa ne yapabilir ki?...

Bu sırada, geçen yılın Noel âyinlerinde kiliselerin dolup taşıtığını öğreniyoruz. Bunda şaşılacak bir şey yok; kendini unutmak isteyenlere "afyon" lâzım.

* * *

Yuvasından düşen bir kumruyu, üç aydan beri burada (Cuveville'de) besliyordum. Kuşun kafesinin bir köşesinde, suvatin hemen yanında, iki buğday tanesinin filizlendiğini farkettim. Bunlar, hayvana yem olarak verdiğim taneciklerdi. Bazan suvatin suyu biraz taşardı; işte bu taşan su, kafesin kenarındaki dar yarıktan sızarak tohumlar için gerekli nemi sağlamışlardı. Taneciklerden her biri daha şimdiden dört beş santim boyunda, donuk yeşil renkli ince çubuk biçiminde birden (aslında ben birden farketmiştim) yerden fışkırmışlardı. Doğal bir sonuç olmakla birlikte bu olay bende öylesine bir hayranlık uyandırmıştı ki uzun süre etkisinden kutulamamıştım. Tohumların tek tek sayılmasından, tartılmasından daha gerçek bir şey olamaz. İşte gözünüzün önünde az çok yuvarlak, katı ve istediği gibi takla atan nesneler gibi usulca yuvarlanırlar. Ama tohumlardan biri, ne de olsa canlı varlık olduğunu nasızın size kanıtlar. Böyle bir olay aklının köşesinde bile geçmeyen kuş besleyicisi, kafesin parmakları arasında eğilip bunu görünce şaşkınlığından donakalır!

Ne var ki bazı marksist (15) kuramcılarının, tohumların filizlenmesini görüp etkilenecek kadar yumuşayan bu türden bir mizaçtan yoksun kaldığı görülüyor. Ama diyeceksiniz ki burada duygunun ne işi var? Ve itirazınıza devam edeceksiniz: Adaleti kabul ettirmek zorunda kalan bir alanda merhamete yaslanmak yakışık almaz. Yoksulluk karşısında yüreği yanarak gözyaşı dökmek, yoksulluğu önlemek yerine sürdürmek anlamına gelir. Üstelik Devrim'in onca ihtiyacı olan barutun ıslanmasına asla izin vermemek de çok önemlidir.

Yürek denilen şey, kullanım hatası yüzünden "ortadan kalkmıştır"
(16) Çok kolay beliren birtakım katılıkların nedeni işte buradadır. Tüm
müyle gelişen iyileşmenin ardından (ya da bu iyileşmeyi gerçekleştirmek için) beliren duygu kısırlığının nedeni de budur. Ancak bu düşünceler beni daha uzaklara götürecektir; şimdilik kaydıyla yazmıyorum.

V

Bay Fernand Grenier, *SSCB'den Dönüş*'ten şu cümlemi takdirle aktarıyor: "Azınlığın yararı için büyük çoğunluğun sömürülmesi artık SSCB'de söz konusu değil. Bu, olağanüstü bir olay." Sonra dinleyicilerin alkışları arasında, Grenier ekliyor: "Arkadaşlar, gerçekten olağanüstü bir olay!"

Gerçekte olağanüstü. Başında olağanüstüydü. Ama bu gerçeklik duraklamış durumda. Bunu üsteleyerek söylüyorum, çünkü önemli bir noktadır. Yvon, çok haklı olarak bu noktaya değiniyor: "Kapitalizmin ortadan kalkması, emekçiye ister istemez bağımsızlığını kazandırmış olmuyor." Fransız proleterinin bunu anlaması yararlıdır. Ya da daha doğrusu, anlasaydı yararına olacaktı. Sovyet proleterine gelince, eninde sonunda kendisi için çalıştığını ve böylece onurunu yeniden kazandığı düşünüyormuş başlamıştır. Kuşkusuz, emeğini sömüren kapitalistler artık yoktur. Ama gene de sömürülmektedir ve bu sömürü öyle kurnazca, öyle anlaşılması güç, öyle dolambaılıdır ki bu yüzden kimi suçlayacağını da bilmemektedir. Ücretleri yetersizdir ve bu yetersizlik başkalarının ücretleriyle eşitsizlik oluşturmaktadır. Kendi emeğinden, kendi "artı-emeğinden" yararlanan işçi değildir; kayırılanlar, gözde olanlar, kavuk sallayıcılar, yiyciler onun emeğinden yararlananlardır. Düşük ücretlerinden kesilen paralarla başkalarının aylıkları şişkinleşmekte, bu kabarık aylıklar on bin rubleye, hatta daha yukarılara kadar çıkmaktadır.

Konuya daha açıklık getirmek için Bay Yvon'un (17) hazırlamış olduğu anlamlı tabloyu aktarıyorum. Bunun doğruluğunu tartışmaya kimse cüret edemecektir:

AŞIRI ÜCRETLER**OLAĞAN ÜCRETLER**

İşçi.....	70 ilâ 400 ruble.....	125 ilâ 200 ruble
Küçük memur.....	80 ilâ 250 ruble.....	130 ilâ 180 ruble
Hizmetçiler (uşaklar).....	50 ilâ 60 ruble, tabii bu ücrete yemek ve yatak dahil,	
Memurlar ve orta teknisyenler.....	300 ilâ 800 ruble	
Büyük sorumlular ve uzmanlar, büyük memurlar, bazı öğretmenler, sanatçılar, yazarlar.....	1500 ilâ 10.000 ruble; ancak bazı kişilerin aylık gelirleri 20 ilâ 30 bin rubleyi bulmakta.	

Emekli aylıklarına ilişkin karşılaştırmalı tablo da bunun kadar anlamlı: İşçi emekli aylığı: Ayda 25 ilâ 80 ruble. Başka hiç bir ayrıcalık yok.

Büyük uzmanlar ve büyük memur dullarının aylığı: Ayda 250 ilâ 1.000 ruble.

Bunun dışında villalar ya da yaşam boyu apartman daireleri, çocuklar için (hatta, bazan torunlar için) öğrenim bursları.

Bunun ardından, tabloda ücretlerden çıkarılan sonuçlar yer alıyor. Sözelimi aylık 150 rublenin altındaki ücretler kısmen vergi dışı bırakılmış; bunların % 15 ilâ % 21'i vergiye tâbi. Bütün yazıları buraya alamıyorum; ama broşürün tamamı okunmaya değer.

Günlük ücret beş ruble; çoğu kez bunun da altında. Bizdeki ücretler, hatta işsizlik sigortalarıyla karşılaştırmaya girişmeyeceğim. Ancak şurası doğru ki Fransa'da ekmek daha pahalı. Burada çavdar ekmeğinin kilosu 0,85, francala ekmeği 1,70 ruble. Bu rakamlar, 1936 yılının rakamları. Buna karşılık en sıradan giyim eşyaları, birinci derecede ihtiyaç maddeleri "ateş pahası". Bizim frankın değerinin düşürülmesinden önce rublenin franka karşı satın alma gücü biraz düşüktü. (18) İşçinin aylık gelirin dışında yararlanabildiği diğer olanaklardan pek söz edilmiyor; bu olanaklar, çoğu kez dolgun ücretlere kaydırılıyor.

Burada merak konusu olarak sorulabilir: Devlet'ten başka satıcı olmadığına göre işlenmiş ürünlerin ya da doğal ürünlerin (süt, tereyağı, yumurta, et, vb.) fiyatları neden bu kadar yüksektir? Ama mallar yeterli miktarda üretilmedikçe, arz talebin öylesine içler acısı biçimde altın-

da kaldıkça, bundan daha doğal bir şey olamaz. Mallar, sırf yüksek fiyatları karşılama gücü olanlara arz edilecektir. Büyük çoğunluk yokluk içinde kıvranacaktır.

Bu büyük çoğunluk, rejimi hiç de onaylamak zorunda değildi; şu halde onu hiç konuşturmamak önem kazanıyordu. (19)

Bay Jean Pons, ücretler ortalamasının gittikçe yükselmesini görek coşkuya kapılır: (20)

1934'te: 180 ruble (ortalama olarak)

1935'te: 260 " " "

1936'da: 360

Ancak Bay Pons'u şu noktayı dikkate almaya davet ederim: Nitelsiz işçilerin küçük ücretleri hiç yerinden kıpırdamamış ve ortalamadaki yükselmeden kayırılan kişilerin büyük çoğunluğu yararlanmış, böylece dolgun aylıklarından dolayı onlara ödenmesi gereken maaş borçları kapatılmıştır.

Aslına bakarsanız, genel yaşam düzeyi yükselmedikçe, dolayısıyla ruble satın alma (21) gücünü yitirdikçe, ortalama da yükselmez.

O zaman şu çelişkili durum belirmektedir: Günlük 5 ruble ya da daha az ücretler, işçilerin büyükçe bir çoğunluğunu neredeyse aşırı yoksulluğa itmektedir. Bu durum, birtakım ayrıcalıklı insanlara dolgun gelir sağlamakta (22) gelgelelim bizim ülkelerdeki işçiler yoğun bir propagandayla Rus işçilerinin mutlu olduğuna inandırılmaya çalışılmaktadır. Gönül ister ki bütün bu söylenenler abartılmış olsun; işte o zaman, işçilerin biraz daha yararına olacaktır.

VI

Hiç sömürülmediğini hissetmek; olağanüstü bir olay, Ama hâlâ sömürüldüğünü anlamak ve sömürünün kimin tarafından yapıldığını bilememek! Yoksul kalmasına kimin neden olduğunu, bu yüzden kimi suçlayacağını bilememek!... Ağlayıp sızlanarak umutların böylesine yitip gitmesinde, Celine'in, doruğa çıkan yetkin zulüm'ü görmesi korkarım ki haklıdır. Gür sesle haykırır:

"Hâlâ aynı yerdeyiz, oyalanıyoruz! Haklarımızı zorla arayamadık! Hâlâ "mazlumuz"! Kaderin kara büyüünden sıyrılıp kan içicilerin hesaplarını alt üst edebiliriz. "Sömürücüye" lânet! Fahişeler gibi kimse- nin farkında olmadan, kimse tanımadan kullanılmak!... Bu zulmü yok etmekte bu denli haklı olmamıza rağmen hırlayamadıktan sonra bile neye yarar? Artık yaşam çekilmez olur!... (*Mea Culpa*)

Sabahleyin (1937'nin 8 Şubat'ı) X... sevinç içinde dün akşamki *Temps* gazetesini uzatıyor. Okumaya başlıyorum:

"Ardı ardına uygulanan beşer yıllık iki plan döneminde, Ukrayna bütçesi başından beri yedi kez (23) büyümüştür. Yeni bütçedeki harcamaların en büyük bölümü toplumsal ve kültürel alanlara ilişkindir. Söz konusu giderler için 2.564 milyon ruble halkın eğitime, 1.227 milyon ruble de sağlık hizmetlerine ayrılmıştır."

– Ya buna ne dersiniz?

Bu kez ben, SSCB'de de pek tutulan Louis Fischer'in kitabından 196. sayfayı açıp okuyarak X'e cevap veriyorum:

"Öyle sanırım ki şu anda söz sahibi olan işçi sınıfı pabucu rakiplerine bırakmak üzere. Sözgelimi on altı tane yeni sağlık tesisi inşa ediliyor. Bunlardan Kislovodsk'da yaptırılan kaplıcalar dünyada en büyük. Söz konusu tesislerin aşağı yukarı hepsi Devlet Bankası, Ağır Sanayi Kurulu; Posta – Telgraf idaresi, *Pravda* vb... gibi devlet işletmelerince yaptırılmış. Bütün bu işletmeler de işçi çalıştırıyorlar. Ama ben, yatak

ve banyo gibi olanaklardan, işçiler yerine memurların daha kolaylıkla yararlandıkları kanısındayım." (24)

Louis Fischer, "Sendikaların ilgisizliğinden" söz ederken oldukça nazik. Ona göre, "hükümet görevlileri, mühendisler ve bunlara benzer üst kademe grupların en iyi apartmanları tekeline almasını, sağlık tesislerinden en iyi şekilde yararlanmalarının, vb., önüne salt sendikalar geçebilir. Hayır, yanlış! Bürokrasinin hükümrân olduğu yerde sendikalar cılız kalır. Bize, proletarya diktatörlüğünden söz ediliyor. Bu konuda gitgide hesabı çok yanlış tutuyoruz. Gitgide ortaya çıkan olay, "bürokrasinin proletarya üstündeki diktatörlüğü." (25)

Üstelik işçi sınıfının, zarar gören çıkarlarını savunacak bir temsilci seçme olanağı bile yok. Açık ya da gizli halk oylamaları olay konusu gösterilerden ibaret. Bütün atamalar, yukarıdan aşağıya yapılıyor, yukarıdan aşağı uygulanıyor. Halk, ancak önceden belirlenmiş kişileri seçme hakkına sahip. İşçi sınıfı oyuna gelmiştir. Ağzına bir güzel tıkaç sokulmuş, kısıvrak bağlanmıştır; bu oyuna karşı direnmek neredeyse olanaksızdır artık. Oyun ne yazık ki Stalin tarafından çok iyi oynanmış ve kazanılmıştır. Öyle, bu oyun, hiç olmazsa SSCB'de zaferi kazandıklarına inanan ve uzun süre inanacak olan, SSCB'yi şakşaklamayan herkesi hain ve düşman gibi gören tüm dünya komünistlerinin kocaman şakşaklarıyla kazanılmıştır.

Nep uygulamasının bitiminden bu yana gözle görülür biçimde güçlenen bürokrasi Sovhoz ve Kolhozlara da bulaşmıştır. 16 Eylül 1936 tarihli *Pravda* gazetesince yapılan bir anket, tarım makinaları fabrikalarında görevli personelden % 14'ü aşan bir bölümün işe yaramayan görevli grubundan oluştuğunu belirtiyor. (26)

İlk başta yönetim aygıtı olarak yaratılıp, sonradan hükümrânlığa dönüşen bu bürokrasi –kimilerinin ileri sürdüğüne göre– Stalin'i bile kendine köle etmiştir. İşe yaramaz kişileri arpalık gibi yararlandıkları yerlerden kapı dışarı etmekten daha zor bir şey olamaz. Daha 1929'lar da, Ordjonikidze "hiç bir işe yaramaz bu gürühtan" ürküntü duymuştu. Bunlar gerçek sosyalizmin öğrenmek istemedikleri gibi, onun başarısı-

nı gölgelemek için çalışıyorlardı. Ünlü siyaset adama şöyle yakını: "Ne işe yarayacağı bilinmeyen ve hiç kimsenin ihtiyacı olmayan birtakım insanlar denetleme komisyonlarına yerleştiriliyordu." Ne var ki bu kişilerin yetersizlikleri ortaya çıktıkça, Stalin'in onların körü körüne (konformist) bağlılıklarına güveni artıyordu. Çünkü bu kişileri ayrıcalıklı konumlarını salt kayınılmalarına borçluydular. Hiç kuşkusuz, rejimin hararetli şakşakçıları bu insanlardı. Stalin'in debdebesine hizmen ederken, kendi konumlarını da korumuş oluyorlardı.

Görevlilerin bürokratlaşmalarından sakınmak için Lenin üç koşulu kaçınılmaz görüyordu: 1) Görevlerinin istendiği zaman yerinden alınabilmesi ve her zaman seçimle gelmesi; 2) Orta gelir grubundaki işçinin ücretine eşit ücret; 3) Herkesin denetim ve gözetime katılması, öyle ki -bunda ısrar ediyordu- herkes geçisi olarak görevli olsun, ama hiç kimse "bürokrat" olmasın. Bu koşulların üçünden hiç biri yerine getirilmedi.

SSCB'den döndüğünüzde, Lenin'in incecik yapıtı *Devlet ve Devrim*'i yeniden elinize alsanız, içinde sızı duymadan okuyamazsınız. Zira bugün, dün gelinen yerden bir hayli uzaklaşmıştır; bunu salt düşlenen komünist toplum açısından söylemiyorum, sosyalizme geçişi sağlayacak ara dönem için bile bu böyledir.

Lenin'in küçük kitabından okumaya devam ediyoruz:

"Kautsky sonuç olarak şöyle diyor: Seçimle gelen görevliler oldukça, memurlar da olacaktır; demek bürokrasi sosyalist rejimde de varlığını sürdürecektir! Bundan daha yanlış bir şey olamaz. Marks, Komün'den (27) örnek göstererek, kamu görevlerini ele geçirenlerin sosyalist rejimde "bürokrat" ya da "memur" olmasının önüne geçilebileceğini kanıtlamıştır. Marks'a göre, *görevliler seçimle iş başına gelip, her zaman yerinden alınabildikçe*, görevli maaşları orta gelir grubundaki işçinin ücretine indirgendikçe, emek ağırlıklı kurumlar burjuva parlamenter kurumların yerini aldıkça -yani yasaları yapan ve uygulayan bu kurumlar oldukça- sorun kalmayacaktır. (28)

Bugünlerde Kautsky'nin haklı olup olmadığı merak konusudur. Bugün acaba Stalin bu adamlardan hangisini, Lenin'i mi, yoksa onu mu hapse attırır ya da kurşuna dizdirirdi?

VII

Yeni Anayasa, eleştiriler gelmeden o eleştirilere cevap vermek kaygısıyla birçok nokta gözönüne alınarak hazırlanmış ve pekâlâ hak ettiği saldırıları peşin peşin savuşturmuş görünüyor. Devlet yönetiminin halkın elinden kaçtığını yöneticiler gayet iyi biliyorlar; halkı temsil ettiği varsayılanlarla halk arasındaki tüm gerçek bağların koptuğunu da biliyorlar. Zaten istedikleri de bu. Bu bağların hiç bir tarihte daha sıkı olmadığına halkı inandırmak o denli önem kazanmıştır. 13 Mart tarihli *Humanite*'nin dediği gibi: "Sovyet organları karşısında kitlelerin denetiminin güçlendirilmesi ve kitleler önünde Sovyet organlarının sorumluluğun artırılması" ilke edenilmiştir. *Humanité* gazetesi ekliyor: "Yeni seçim sistemi, halk tarafından seçilenlerle seçmen yığınları arasındaki bağı berkeletecektir." Mükemmel! Bu düşünce öyle güzel ki aynı makale sonradan belirecek niyeti hiç mi hiç gizlemiyor; açıklayalım bu niyeti: "Seçimleri yöneterek muzır adaylıkları eleştirmek ve bu adayların fiyaskolarını beklemeden gizli oylama sırasında onlara karşı çıkmak. "Kaldı ki böylesine ihtiyatlı uzak görüşlülüğü pek fazla takdir etmeye de gerek yoktur. 19 Ekim 1934 gününün yanlışlığını yinelemek pek hoş olmayacaktır; işte o gün halka seçme olanağı (sözgelimi Kiev Bölgesel Komitesi genel kurul üyelerinin seçimi) tanınmış ve bugün "parti düşmanı" olan o seçilen kişilerin maskesi düşmüştür. "Partinin gelişmesine zarar veren bütün unsurların" seçimler yapılmadan önce ivedilikle ortadan kaldırılmasının nedeni işte buradadır. Ancak bundan sonra seçimler "serbestçe" yapılabilir.

Bir yazar, – ona zarar vermekten çok korktuğumdan kim olduğunu açıklamaktan kaçınacağım – Stalin Rusya'sına ve Yeni Anayasa'ya tam anlamıyla bağlılık duymasına rağmen, bir yandan övgüler düzerken, bir yandan tehlikeyi göze alarak şu çekingen gözlemi vermiştir (geçen 27 Şubat'ta): "Bugünkü sistemde Devlet organları emekçiler yığınıyla iç içe geçeceği yerde – Sovyetler sisteminde olduğu gibi – tam

tersine yığından farklılaşma eğilimindedir.

- Bu, neden böyledir?

- Bunun nedeni seçmenlerin kendi aralarında farklılaşmasıdır; seçmenlerle seçtikleri kişiler arasındaki farklılaşmadır."

Bundan başka aynı korkusuz eleştiri, "Altmış yurtaş arasından birinin herhangi bir sovyete seçilmiş olduğunu son istatistiklerin gösterdiğini, bu sovyet, hangi sovyet olursa olsun, piramidin bir taşı olduğunu ve ülkenin genel politikasını etkilediğini" anımsatmaya cesaret etmişti. Zaten işin kesinlikle rahatsız edici yanı buydu. Düzeltilmesi gereken olay buydu: "Tabandan gelen sürekli politik baskısının varlığından artık söz edilemeyecekti." (29)

Şu halde sir Walter Citrine'in açıklamasını benimsemekten başka çaremiz kalmamıştır. Citrine, SSCB'ye ilişkin kamısını "SSCB, öteki diktatörlükler benzerinde görüldüğü gibi bir avuç insan tarafından yönetilmekte ve halkın büyük bir çoğunluğu ülkenin yönetimine ya hiç katılmamakta, ya da çok küçük bir oranda katılmaktadır" (30) diye belirtiyor.

Ne kadar dolaylı yoldan olursa olsun, bu işin bedelini eninden sonunda ödeyen halk oluyor. Daima işçi ve köylü sınıfının zararına, bu sınıfların kazançlarından tüketime ayırdıkları payın zararına, gerekli harcamalar için tasarruf fonları oluşturulmakta ve açıklar her defasında bu fonlarla kapatılmaya çalışılmaktadır. Peki bu tasarruf fonları nereden geliyor? Sözelimi besin maddeleri ihracatından elde edilen gelirlerden. Oysa bu maddelere halkın büyük oranda ihtiyacı vardır. Bundan başka, bu maddelerin satışından ayrılan kesintiler de söz konusu fonlara aktarılmaktadır. Bütün bunların sonucunda, tarım ürünleri fiyatlarıyla gene bu ürünlerden tüketime ayrılan besin maddeleri fiyatları arasındaki ürkütücü uçuruma ne demeli? Bu tasarruf fonları hikâyesi daha birinci beş yıllık plandan başlayarak uygulanmakta ve hâlâ uygulaması sürmektedir. Acaba bu fonlar tüm devlet aygıtına gerekli atılımları sağladıktan başka, kullanışlı, yararlı, insancıl amaçlar için mi harcanmaktadır? Herkes, hastaneler, dinlenme tesisleri, eğitim kurumlarından, vb... halkın yararlandığını sanabilir, daha doğrusu yararlanacağını

umut edebilir. Ama bu fonun Sovyet ölülerine anıtkabir yapılması için ayrıldığını işiterseniz ne yaparsınız? Herhalde üzülersünüz ya da arkadaşım Jean Pons gibi hayretten ağzınız bir karış açık kalır. Şöyle bir düşünün: 415 metre yüksekliğinde bir anıt; "New-Yorklular bunu görse-ler, hepsinin tepesi atar" diye mırıldandı Pons. Anıtın üzerine 70-80 metre boyunda, paslanmaz çelikten bir Lenin heykeli oturtulmuş. Lenin'in bir parmağının uzunluğu on metre boyunda. (31) Bu koskocaman şeyi görünce işçi neden aç kaldığını anlayacak en azından. Hatta aç kalmaya değer, diye düşünebilecek. Ekmek bulunmadığı için burada şişinmenin de yeri yok. (Belki şişinecek olanlar, özellikle başkaları olacak.) Hem göreceksiniz, bu anıtın yapılması için işçiye oy kullandırılacak. Hayranlık uyandırıcı bir olay! Üstelik oylama oybirliğiyle sonuçlanacak. Daha fazla refah mı, yoksa anıt mı istediği Rus halkından sorulacak. Buna hayır diyecek, olumsuz bilinçle karşılayacak kimse bulamazsınız; önce anıt!

Jean-Jacques Rousseau: "Başkente dikilen her anıt gözüme ilişti-çe, bütün ülkenin viraneye dönüştüğünü görür gibi oluyorum." demişti. (Toplumsal Sözleşme, III, 13) Bu "viraneler" kimler? Sovyet işçileri değil mi? Yeter ki Stalin beğensin! Gerisini boş ver! İşçiler ağıl gibi konutlara tıklmışlar, orada yaşıyorlarmış. Kime ne bundan!

SSCB'de bulunduğum sırada, bunların hiç birini bilmiyordum. Kongo gezisini yaparken de İmtiyazlı Şirketler'in çalışma tarzını anlayamamıştım. Burada olsun, Kongo'da olsun, çok üzücü izlenimlerle karşılaşmıştım. Bunların nedenlerini hâlâ pek iyi anlayamıyordum. SSCB'ye ilişkin kitabımı yazıp bitirdikten sonradır ki bu konuda bilgi sahibi olmayı başardım. Citrine, Trotski, Mercier, Yvon, Victor Serge, Legay, Rudolf ve daha birçok insan kendilerindeki belgeleri bana getirdiler. Bu insanların bana getirdikleri tüm bilgiler - önceleri salt kuşkulanıyordum - kaygılarımı doğrulayıp pekiştirdi. Fransız Komünist Partisi'nin gözünü dört açmasının tam zamanıdır. Emekçi halkı yalanla kandırmaktan vazgeçmenin tam zamanıdır. Aksi halde, bugün Moskova'dakilerin nasıl başına geldiyse, emekçiler komünistler tarafından enayi yerine konduklarını anlayacaklardır.

VIII

Marksist yapıtlarla üç yıldan beri haşır neşir oluyordum. SSCB'de iken, bu yüzden şaşkınlığa düşmüştüm. Gezi kitapları, coşkulu tasvirler, övgü yazıları da okumuştum. En büyük yanılsım, övgülere gereğinden fazla inanmaktı. Üstelik beni uyaran her söz öylesine inandırıcı bir tonla söylenmişti ki nefret yerine kolayca sevgiye kapılıyordum. Bir de oraya gittiğimde beni rahatsız eden şey, eksikleri görmek değildi; tam tersi, kayırlan insanların yeniden karşıma çıkması, yok oldukları beklentisine kapılmama rağmen ayrıcalıkları yeniden bulmamdı. Bir konunun elden geldiğince iyi karşılanarak, ona her yerde en iyinin gösterilmesi için çabalanması kuşkusuz bana doğal görünmüştü. Ne var ki beni hayretlere düşüren olay, bu en iyi ile genel görünüm arasındaki gözle görülür uçurumdur. Öylesine berbat, öylesine uluorta sıradanlığın yanı başında öylesine aşırı ölçüde ayrıcalık göze batıyordu.

Belki de bu kanım, Protestan eğitimi (32) almamdan ötürü algılamamdaki aksaklıktan ileri geliyor. Bu eğitimi reddettiğim için, aktarma görüşler ve "kalıbına uygun" ilkelerden her zaman sakınmışımdır. Demek istediğim şu: Buna benzer düşünceleri yaymaya çalışan kişi kendine çıkar sağlama beklentisinde olabilir.

Sanatçılara, yazarlara ve övgüler düzen herkese Sovyet hükümeti tarafından ayrıcalıklar sağlanmıştı. Ancak ben burada kokuşmayı perdelemek amacını görüyorum kesinlikle. Yönetimi onaylayan yazarlara bu denli kolaylıklar gösterilmesinin ve buna yeşil ışık yakan bir mevzuatın yürürlükte olmasının kaynağında yatan olay da bu kokuşmadır. Ansızın gözümü dört açıp olayın çekiciliğine kapılmaktan ürktüm. Bana sağlanan ölçsüz olanaklar gözümü korkutmuşlardı. Yeni ayrıcalıklarla karşılaşmak için SSCB'ye gitmemiştim. Ama gözlerimin gördüğü şeyler gün gibi aşikârdı.

Sonra neden bunları anlatmayacaktım ki?

Kitaplarımla birkaç ay içinde 400.000 sattığını Moskova gazetele-

rinden öğrenmiştim. Bu satıştan yazarlık hakkı olarak bana düşen oranı kestiremiyorum. Ya yazdığım makalelere ödenen dolgun paralar! SSCB ve Stalin'i göklere çıkaran övgüler yazmış olsaydım, ne servet yapardım.

Bu gözlemler, SSCB'de övgüyle söz etmekten beni alıkoymadılar. Ama eleştirilerime de engel olamadılar. Şunu itiraf ederim ki eli kalem tutan herkesin olağanüstü ayrıcalıklı durumu Avrupa'nın hiç bir ülkesinde bu kadar değildir. Ancak böylesi ayrıcalıklar rejim doğrultusunda yazıldığı takdirde sağlanmıştı. İşte bu olay, gözümün dört açılmasına neden olmuştu. İşçiler ve meslek sahipleri arasında en çok kayınlı kişiler edebiyat adamlarıydı. Gezi arkadaşlarımdan ikisi (her ikisinin de Rusçaya çevrilip basılan bir kitabı vardı) kitaplarının yayımlanmasından dolayı birkaç bin ruble avans almışlardı ve SSCB dışına bu parayı çıkarmayacakları için nasıl harcayacaklarını bilemiyorlardı. Antika eşya, hediyelik, kullanılmış eşya satan dükkânlara giriyorlar, o dükkân senin, bu dükkân benim dolaşıyorlardı. Bana gelince, hatın sayılır bir birikim yapmıştım. Zira para harcamam mümkün değildi, her şeyi ikram ediyorlardı. Evet, her şeyi ikram ediyorlardı; yolculuk giderlerinden sigara paketine kadar. Lokanta veya otel masrafını karşılamak, bir faturayı ödemek, posta pulunu, bir gazeteyi satın almak için cebimden ne zaman cüzdanımı çıkarsam, yanımdaki rehber zarif bir gülümseme ve emredici bir hareketle elimi tutuyor: "Şaka mı ediyorsunuz! Beş arkadaşınızla beraber bizim konuğumuzsunuz." diyerek, beni durduruyordu.

SSCB'deki bütün yolculuğum boyunca kuşkusuz hiç bir şeyden yakınmaya hakkım yoktu. Yaptığım eleştirileri geçersiz kılmak için kurnazca açıklamalar uydurulmuştu. Ancak eleştirilerimin, kişisel bir hoşnutsuzluğun belirtisi olarak yorumlanması çok saçma olur. Hiç bir zaman, böylesine şatafatlı koşullar içinde yolculuk yapmamıştım. Benim için özel vagon ve en iyi arabalar verilmiş, her defasında en iyi otellerin en iyi odaları şahsıma ayrılmış, en seçkin, en leziz yemekler ikram edilmişti. O ne konukseverlik! Ya gösterilen özen! O gönül okşayıcı söz ve davranışlar! Her yerde selâmlanmış, övgüyle karşılanmış, el üstünde taşınmış, bir güzel ağırlanmıştım. Bana ikram edilen her şeyin en iyisi ve bir benzeri daha yok gibiydi. Bütün bu ikramları geri çevirmekle nankörlük etmiş olacaktım. Zaten geri çeviremedim. O gördüğüm

konukseverlikten dolayı belleğimde güzel anılar kalmıştı ve dokunaklı minnet duyguları taşıyordum. Ne var ki gösterilen bu ilgi bana hiç durmaksızın ayrıcalıkları, gözetilen ayrımları anımsatıyordu. Oysa ben eşitliği bulacağımı düşünüyordum.

Resmî görüşmeler ve denetimlerden kendimi büyük zorlukla kurtardığım zamanlarda işçilerle ilişki kuruyordum. Bu adamların eline günlük dört ya da beş ruble ancak geçiyordu. Oysa onuruma verilen ziyafetler –ki bunların hiç birinden uzak kalamamıştım– aklıma geldikçe hayretlere düşüyordum. Bir günlük ziyafette masaya getirilen çerez ve meze gibi şeyler öyle boldu ki yemek gelmeden önce insan neredeyse üç kez doyardı. Bir masaya oturuşta altı tabak yiyecek geliyor, yemek iki saat sürüyor ve patlayıncaya kadar yediğimiz için tümüyle bunaltıyordu. Ne korkunç masraf! Ancak yemek masrafıyla ilgili hiç bir fatura elime geçmediğinden bu paranın ne kadar olduğunu kesinlikle açıklayamayacağım. Ama fiyatlar konusunda bir hayli bilgi sahibi olan arkadaşlardan biri her ziyafetin likörler ve şaraplar dahil, adam başı üç yüz rubleyi geçeceğini söylüyordu. Biz altı kişiydik, rehberimizle beraber yedi kişi oluyorduk ve çoğu kez davetliler kadar davet edenler bulunuyor, bazan bunların sayısı davetlileri de aşıyordu. (33)

Bütün yolculuk boyunca, doğrusunu söylemek gerekirse yalnız hükümetin davetlisi sayılmıyorduk; epeyi zengin olan Sovyet Yazarlar Birliği'nin de davetlisiydik. Parasal kaynak olsun diye yazarlık haklarımdan elde edilen geliri Yazarlar Birliği'ne bırakmıştım. Bizim için yapılan harcamaları düşündükçe, bu parasal kaynağın Yazarlar Birliği'nin zararını karşılamaya yetip yetmeyeceğinde kuşkuluyum.

Böylesine cömertçe harcamaların karşılığının elbette bir başka türlü olmasını umuyorlardı. Öyle sanırım ki *Pravda* gazetesinin bir parça bana hissettirdiği gücenmenin nedeni buradan geliyor. Zira tutumundaki olumsuzluk yüzünden pek "kazanç sağlayıcı" sayılmazdım.

Sovyetlerdeki serüvenimde trajik bir şeyler olduğuna sizi inandırmak isterim. Coşkulu, inanmış biri olarak yeni bir dünyayı hayranlıkla karşılamaya gelmiştim. Eskiden beri tiksindiğim tüm ayrıcalıklar *gözümü boyamak amacıyla* önüme serilmişti.

Dört dörtlük bir marksist bana şöyle diyordu:

– Komünizm yalnızca insanların insan tarafından sömürülmesine

karşıdır. Bundan bir şey anlamıyor musunuz? Size kaç kez tekrarlayacağız? Bu aşamaya gelindiğinde, kişisel emeğinizle kazancınızı sağladığınız anda bir Aleksey Tolstoy ya da bir büyük opera sanatçısı kadar zengin olabileceksiniz. Paraya ve mülkiyete karşı duyduğunuz nefrette, aşağılamada içinizde var olan Hristiyan inancının acınacak kalıntısını görüyorum.

– Olabilir.

– O zaman böyle düşüncelerin marksizmle hiç bir alıp veremediği olmadığını kabul ediniz.

– Ne yazık ki öyle!

Birtakım karakter çizgileri, yeni rejime değil de, Rusların yarı doğulu mizacına atfedilebilir. Sözelimi bir an göze çarpan o çok sevimli çizgiler, aniden beliren dostluk gösterisi, hemen sevgimi kazanan o içten cömertlik, bunun yanında başarıları gölgeleyen o apaçık yanlışlar... Çarlar zamanında yaşasaydım az çok yaklaşık özellikleriyle buna benzer karakter çizgilerine –yanlışlar ya da nitelikler olarak– rastlardım kuşkusuz. Öte yandan farklı toplumsal koşulların belirmesiyle insan doğasının köklü biçimde değişeceğini sanmanın ve sırf bu bakımdan bekleyip umut etmenin hatalı olacağı kanısındayım. Böylesi değişimin önemli olduğu, yeterli sayılacağı, koşulların bunu sağlayacağı ileri sürülüyor. Ama bu toplumsal koşullar olayın gerekçesini açıklamakta yetersiz kalacaklardır. Bu konuda makina benzeri bir değişim söz konusu değil; bireyin iç dünyasında reform gerekli. Bu reform olmadığından burjuva toplumunun yeniden oluştuğunu, o "köhne insanın" yeniden hortlayıp yayıldığını görüyoruz.

İnsan baskı altında tutuldukça, toplumsal baskılardan doğan baskılar insanı sindirdikçe, insanın içinde tutup dışavuramadığı pek çok cevher bulunduğu sanısına kapılırsınız. Tıpkı şöyle; çoğu kez harikalar yaratacak çocuklar beklenirken, yetişkin çağlarında sıradan insanlarla karşılaşsınız. Genellikle şöyle bir düş kuruluyor: İnsanlığın geri kalanı umut kırıcı olmakla birlikte, halk olağanüstü insanlardan oluşmuştur. Öyle sanırım ki bu olağanüstü insan yalın anlamıyla daha az *şımartılmıştır*, ne var ki para onu da diğerleri gibi çürütecektir. SSCB’de olan bitene şöyle bir göz atınız; ortaya çıkan yeni burjuvazi bizdeki sınıfın bütün pisliklerini içinde barındırmaktadır. Yoksulluğun içinden çıkmamıştır ki yoksulları aşağılasın. Uzun süre yoksun kaldığı tüm çıkarlarına susamış

olarak, o çıkarları ele geçirip korumak için nasıl davranacağını iyi bilmektedir. *SSCB'den Dönüş* kitabımda, "Devrimi yapanlar bu insanlar mı gerçekten? Hayır, bunlar Devrimden çıkar sağlayanlar" diye yazıyordum. Bu gibi kişiler, peki tabii partiye kayıtlı olabilirler; ama hiç de komünist inancı yok yüreklerinde.

|

IX

Gene de geçerli olan bir şey var: Rus halkı mutlu görünür. Vildrac ile Jean Pons'un olaya tanıklık eden görüşleriyle burada tümüyle uyuyorum; o insanların gezi notlarını bir çeşit özlem duyarak okuyabildim. Fakat daha önce de söylemiştim: SSCB'deki halk, caddede karşılaştığımız insanlar, gençler özellikle, dolaştığımız fabrikalardaki işçiler, kültür parkları, eğlence ve dinlenme yerlerine doluşan kalabalık dışa karşı öyle güleç yüzlü ki yeryüzünün hiç bir yerinde benzeri görülmemiştir. Büyük çoğunluğun içine battığı dehşet verici sefaletle bu görüntüyü nasıl bağdaştırmalı?

SSCB'nin içinde enikonu dolaşmış olanlar, büyük merkezlerden ayrılarak turistik alanlardan başka yerleri gördüğümüzde, Vildrac, Pons ve benim pek hoşnut kalmayacağımızı ileri sürüyorlar. Yıkımın tümüyle insanın gözüne battığı bölgelerden söz ediyorlar. Yan sonra...

Sefalet, SSCB'de gözden kaçıyor. Kendini gizliyor. Sanki suçlu biri. Gösterilen merhamet ve yardıma koşan iyilik karşısında da meydana çıkmayacak; ancak aşağılayıcı davranıyar sonucu kendini sergileyecek. Dıştan görünenler, bu yoksulluğa rağmen sağlanan refah ve bu toplumsal refahtan yararlananlar. Öte yandan bir dolu insan var ki –üstelik aç susuz olanlar– yüzlerinden gülümsemeyi eksik etmiyorlar ve "bu insanların mutluluğu güven, cahillik ve umut gibi yapı taşları üstünde yükseliyor" diyorum. (34)

SSCB'de karşılaştığımız her şey sevindirici görünmekle birlikte, sevindirici olmayan her şey de kuşku uyandırıyor. Aşırı biçimde tehlikeli olan bir şey varsa, o da hüznülm olmak ya da özellikle kendi hüznünü belli etmek. Rusya, yakınmanın geçerli olduğu bir yer değil; yoksa Sibirya yolu görünür.

SSCB, oldukça değişken bir yer; işte bu olay, insan yığınında büyük kısıntı yapılan kesimlerin farkedilmesini perdeliyor. Sefalet öylesine trajik göründükçe buna karşı duyarsız kalınmış. Yitirilenler, yok edilenler en değerli öğeler olmuş. Bunları maddi verim açısından yorumlamak lâzım. Bunlar, kitleyi farklı kılan, çeşitlendiren öğeler. Kitle böylece, kendi birlik ve tekdüzelliğini gitgide yalınlaşan bir niteliksizlik üzerine oturtmuş.

SSCB'de "muhalefet"; eleştiri özgürlüğü, düşünce özgürlüğü sayıldığından yasak. Stalin, yalnız onaylamaya tahammül ediyor. Onaylamayan herkesi rakip olarak görüyor. Çoğu kez, önerilen herhangi bir reformu sonradan yaptığı oluyor, ama kendisinin daha iyi yapacağı düşüncesine kapılırsa, ilkin reformu öneren kimseyi ortadan kaldırıyor. Kendisini haklı görme yöntemi böyle. Ancak böyle gittiği takdirde, kendisinin hatalı olduğunu söylemeyi beceremeyenlerden başka kimse kalmayacak çevresinde. Çünkü onlar, artık düşünce üretemeyecekler. İstibdadın özelliğı işte burada: Etrafını değerlerle değil de, kulluk edenlerle çevirmek.

Birtakım işçilerce mahkemeye getirilen bir olayın konusu ne olursa olsun, davalarında ne kadar haklı olurlarsa olsunlar, yönetim onları cezalandırmak isterken, o insanları savunmaya kalkışan avukatın vay haline!

Ya sürgüne gönderilen binlerce insan... Gereken şekilde ve doğrultuda boynunu bükmek istemeyen, bunu beceremeyenler...

Öbürsü gün M...'ninki gibi "Kahrolsun! Bir gün başıma gelirse hiç şaşmam!" diye düşünmeye hiç de ihtiyacım yok. Kurbanları görüyor, işitiyor, tümüyle içimde duyuyorum. Dün gece beni uyandıran, onların özgürlüğü kısıtlanmış haykırılarıydı. Bugün bu satırları yazdıran da onların suskunluğudur. O düşünce kurbanlarını hiç unutamadığım için bu sözcükleri yazıyorum. Bunlar sizin kınadığınız sözcükler; ama kitabım o insanlara ulaşp da onların suskun minnettarlığını duyarsam, işte bu minnettarlık, benim için *Pravda*'nın lânet ya da övgülerinden daha önemlidir.

Hiç kimse, bu insanlardan yana tavır komamıştır. Sağ kanattaki gazeteler, lânet okudukları bir rejimi yerden yere vurmak için onları kullanıyorlar. Özgürlük ve adalet düşüncesine yürekten inananlar, Thael-

mann.için çırpınanlar, Barbusse'ler, (35) Romain Rolland'lar sustular, susuyorlar. Üstelik onların çevresindeki kocaman işçi yığınının da gözleri kamaştırılmıştır.

Ama yalnızca sürgünler söz konusu değil, işçilerin yoksulluğu, ücretlerin yetersizliği ya da tam tersi dolgunluğu, yeniden ele geçirilen ayrıcalıklar, sınıfların sinsice eski durumunu kazanmaları, Sovyetler'in ortadan kalkması, 1917'nin karşı çıktığı her şeyin gittikçe gelişen biçimde hortlamasından da söz ediyorum. Ben böyle kızıp köpürdüğüm zaman, bu kesin ve belirgin sakatlığı hâlâ Marks adına savunmaya kalkıyorsunuz. Diyalektiğin kanıtlarında (gereksiz ayrıntılarında) ustalaşmış olan siz aydınlar, bu sakatlığın zorunlu olduğunu bilimsel tezlerle bana açıklamaya çalışıyorsunuz; bunun geçici olduğunu kabul ederek, daha ileri bir aşamanın öncülü olduğunu söylüyorsunuz. Siz, uyanık geçinen komünistler, bu sakatlığın varlığını kabul ediyorsunuz. Ama sizden daha az uyanık olanlardan bunu gizlemenin uygun düşeceğini düşünüyorsunuz. Zira o gerçeği bir anlamayagörsünler; belki de küplere bineceklerdir.

Yazdıklarımın anlamlar çıkarıp yararlanacaklar; zaten buna engel olamam. Buna engel olmak fırsatı elime geçse de, böyle bir şeyi asla arzulamam. Ancak siyasal malzeme olsun diye aklına eseni yazarak bunlardan yararlanılmasını istemem; hayır, buna karşıyım; böyle bir niyet başkalarının işi. Edindiğim yeni komünist dostları daha ilişkilerimin başında bu yüzden uyardım: Asla yatıştırıcı bir üye olmayacağım, her türlü rahatı arayan bir üye olmayacağım.

(Komünizme katılan "aydınlar", Parti tarafından her zaman "kararsız unsurlar" olarak hesaba katılmak zorundadır. Bu gibi kişilerden daima sakınmak kaydıyla yararlanılabilir.) diye bir yerlerde okumuştum. Ama ne kadar doğru! Bunu bir zamanlar Vaillant-Couturier'ye tekrar tekrar anlatmıştım. Gelgelelim, dediklerimden hiç bir şey anlamak istemedi.

Destekleyen bir taraf söz konusu değil; daha doğrusu beni destekleyen, benim gerçeği yeğlememe engel olabilen -Parti'nin kendisi olsa bile- bir taraf yok. İşin içine yalan girdi mi, benim keyfım kaçır. Beni bağlayan doğruluktur. Eğer Parti bundan ayrılırsa, hemen Parti'yi bira-

kırım.

"Marksist bakış açısından" *Gerçeğin* var olmadığını oldukça iyi biliyorum. Siz de bunu yeterince anlatmıştınız bana. Öyle, mutlak gerçek var olamaz. Gerçek, ancak görecelidir. Ne var ki burada söz konusu olan gerçek kesinlikle görecelidir. İşte bunda hata yapıyorsunuz. Öyle sanırım ki böylesi kaygı verici sorunlar karşısında, başkalarını kandırmaya uğraşacağınıza, kendinizi kandırıyorsunuz. Çünkü kandırdığınız insanlar, kendilerine hizmet ettiğini ileri sürdüğünü insanlar; yani halk. İşte o halkın gözlerini kapatarak hizmet etmek demek, ona kötülük yapmak anlamına geliyor.

Gerçeklerin nasıl olması gerektiğini dileyerek görmek değil de, oldukları gibi görmek önemlidir.

SSCB bizim umud ettiğimiz gibi değil. Verdiği sözler gibi değil. Hâlâ büründüğü o kılığı çıkarmamakta direnmesine rağmen, öyle değil. Bizim tüm beklentilerimize ihanet etmiştir. Umutlarımızın suya düştüğünü kabul etmesek bile, aynı umutları başka yerlerde aramak gerekiyor.

Acılarla dolu, görkemli Rusya! Her şeye rağmen umudumuzu kesmeyeceğiz senden. İlk başta, örnek olarak yardımcı olmuştun. Ama şimdi çok yazık! Bir devrimin nasıl bocalayıp durduğunu bize göstermiş oluyorsun.

NOTLAR

- (1) Romain Rolland'da SSCB'ye gitmiş ve Gorki'yi görmüştür. (Çev.)
- (2) Rolland'ın bu kitabı I. Dünya Savaşı yıllarında kaleme alınır. Kitapta savaşın saçmalığı, insanlık için yıkım doğuracağı anlatılır. (Çev.)
- (3) Bu dürüst insanların arasında şaşkınlığa uğrayanlar var. Hatayı görmek zorunda kaldıkları zaman daha da şaşıracaklar.

Elveda Sovyet Rusya'nın yazarı A. Rudolf bana şöyle yazıyor: "Eski bir komünist militan, bir Sovyet görevlisiyim; SSCB basınında propaganda aygıtında, işletme müfettişliğinde üç yıldan fazla çalıştım. İçimdeki buğuk mücadelelerden, yaşamımdaki en şiddetli çelişkilerden sonra sizinle aynı sonuçlara vardım."

- (4) Fransız yazarı. 1927'den 1939'a kadar Komünist Parti üyesi. İkinci Dünya Savaşı'ndan Dunkerque'te, ölmüştür (1940). (Çev.)
- (5) Pierre Alessandri, II. Dünya Savaşından önce Nice Lisesi'nde öğretmen, 1935'e kadar Komünist Parti üyesiydi; dönemlik yaparak Parti'den ayrıldı. Gide'in düşüncelerini tümüyle onaylamaya başladı. Fransa'da kurulan Sovyetler Birliği Dostları Federasyonu'nun da sekreterliğini yapmıştı. (Çev.)
- (6) Ancak öyle yazıyor ki, insanı alaya alırlar: "Kabul salonunda... Minerva, Jupiter ve Diana heykeli görüyorum. İşçiler bir tek değişiklik yapmışlar: Lenin'in bronzdan heykelini eklemişler.

Minerva ile Lenin arasında yalınlık kurulması pek anlaşılır gibi görünmüyor. Gene de gözlerimizle gördüğümüz bir gerçek. Bu gerçek bize şunu kanıtıyor: Komünizm, insanlık tarihinin yüzyıllar geçtikten sonra doğal, mantıksal ve kaçınılmaz bir sonucudur, komünizm en yüksek düşünce özgürlüğünün, en değerli kardeşlik duygularının mirasçısıdır." (Sovyetler Birliği Tımarları, s. 66)

- (7) Her bir çocuğun yerleştirilmesi göz önüne alınırsa, 2.000.000 yere ihtiyaç vardır. Buna karşılık, şimdilik, ancak 8'de 1 oranında çocuğa yer sağlanmıştır. Bu oranlar göz önüne alındığında, işçi sayısının 28.000.000'a erişeceği düşünülen 1937'lerde durum ne olacaktır? Sırf şehirlerdeki kreşleri ele alırsak, ancak 700.000 çocuğu barındırmak olası; buna rağmen bütün çocukların doyurulması hedeflenirse o zaman 2.800.000 çocuğa yer sağlanması gerekiyor. Bu durumda da eğer planlar kusursuz uygulanacak olursa, her dört çocuktan birine yer ayrılmış oluyor. (Sir Walter Citrine: I search for Truth in U.R.S.S. p. 296)
- (8) 20 Aralık 1936 tarihinde *Pravda Vostoka*'da yayımlanan bir makale, okuma yazma seferberliği planının umud edilen sonuçları veremediğini üzülerek belirtiyor. Kısmen ya da hiç okuma yazması olmayan 700.000 kişiden yalnızca % 30 ilâ % 40 kadarı dersleri izlemeyi benimsemiş. Bunun sonucunda, kampanyanın maliyeti adam başına 800 rubleye yükselmiş; oysa planda öngörülen hedef 25 rubleymiş. Kokand kentinde, 1936 yılı sonunda önce kampanyanın tümüyle başarıya ulaşacağı umulurken, Mayıs ayında okuma yazma bilmeyenlerin sayısı 8.023'e, Ağustosta 9.567'ye, 15 Eylül'de 11.014'e Ekimin başında 11.645'e çıkmış. (Umud edelim ki kentin nüfusu köyden göç edenler nedeniyle aynı oranda artmış olsun; aksi halde okuma bilenlerin de okuma yazmayı unuttukları sonucuna varmış olacaktı.) Büyük Taşkent şehrinde okuma yazma bilmeyenlerin sayısı 60.000 imiş. Ne var ki 757 kayıtlı öğrenciden yalnız 60 kişi dersleri izliyormuş.
- (9) Yunan mitolojisinde Lapith'lerin kralı. Zeus'un karısı Hera'ya saygısızlık yaptığından ceza olarak alevler içinde bir tekerleğe bağlanır. Teker-

lek sonsuza dek dönecektir. (Çev.)

- (10) Devlet, ekonomik gücün maddî unsurlarını tümüyle nasıl elinde tutuyorsa, insan unsurunu da diktatörce elinde tutuyor. İşçiler, ne istedikleri gibi, ne anladıkları gibi işgüçlerini satmakta artık özgür değiller. SSCB sınırları içinde serbestçe gidip gelme hakları yok (yurt içi pasaportları yok!). Grev hakkı kaldırılmıştır. Stahanovcu yöntemlere karşı her tür direnme kararsızlıkları gösteren işçiler en ağır cezalarla karşı karşıya bırakılmıştır. (Lucien Laurat, Rus Ekonomisine Bir Bakış)
- (11) Buna karşılık, tasfiye nedenlerinden ötürü Parti'den atılmalar pek sıkça rastlanan olaylardır. Parti'den atılır atılmaz, Sibiry'a sürülmek kaçınılmazdır.
- (12) Yvon pek haklı olarak şöyle diyor: "Parti'ye girmek, bir yandan Vatana ve İktidara hizmet ederken, diğer yandan kendi kişisel çıkarına da çalışmak anlamına geliyor." Bu, tam anlamıyla uyum demektir ve mutluluk da buna bağlıdır.
- (13) 1922-1934 yılları arasında faaliyet gösteren Sovyet siyasî polisi. (Çev.)
- (14) Sıvastopol'da oldukça kabarık sayıda deniz subayları ve denizciler görmüştüm. Bütün bu insanların birbirleriyle öyle kardeşçesine, öyle safça dostluk ilişkileri vardı ki bunu görünce heyecanımı tutamadım. Gazetelerde bir haber çıkmıştı: Moskova'da büyük lokantalardan birinde yemek yediğim sırada, birkaç subayın içeri girdiğini, bunun üzerine herkesin ayağa kalkarak saygıyla hazır ol vaziyetine geçtiğini görmüştüm. Öyle saçma bir uydurma ki bunu yalanlamanın gerekli olduğunu bile sanmıyorum.
- (15) Marks ve Engels'in bütün eseri olağanüstü bir cömertlikle kabul ettirmeye çalışılıyor. Daha doğrusu, Marks ve Engels düşüncesi öğretilirken emredici bir adalet arayışı (ihtiyacı) önemli rol oynuyor.
- (16) Bu sözcüğü marksist terminolojiden aldım. Lenin'de (*Devlet ve Devrim*) adlı yapıtında aynı şeyi yapmıştı: "Devlet ortadan kalkar, ifadesi çok mutluluk belirten bir terimdir. Çünkü bir yandan ortadan kalkma sürecinin yavaşlığını anlatmakta, diğer yandan bu olayın kendiliğindenliğini açıklamaktadır." (Lenin, Toplu Yapıtlar)
- (17) M. Yvon: *Rus Devrimi Nereye Geldi?*
- (18) 1936 yıllarında, ortalama bir aylık gelirin satın alma gücüyle 225 kgr. çavdar ekmeği satın alınabilirdi. Oysa 1914 yılında, ortalama bir işçinin 30 ruble olan satın alma gücü bu ekmeğin 600 kgr.'nı karşılayan fiyatını bir ayda kazanıyordu.
- (19) Son günlerde tüyler ürpertici baskıların nedeni işte buradadır. Daha birkaç yıl önce, Stalin bile şöyle diyordu: Ya iymserlik ve bürokratik yöntemlerden vazgeçip, yanlışlarımızdan zarar görerek çözüm yolu bulamayan işçiler ve köylülerce eleştirilmeye razı olacağız, ya da hoşnutsuz-

luk giderek birikecek ve bu kez ayaklanma yöntemini kullanan bir eleştiriyile karşılaşacağız." (Stalin'in bir konuşmasından alıntı. Boris Souvarine'in *Stalin* adlı kitabından. S. 350)

- (20) Friedman, stahanovizmi ücretlerin yükselmesi için ustaca bulunmuş bir yöntem gibi göstermeye çalışıyor. Korkarım ki bu yöntem, sıradan işçiden üstün randıman alınması için işçinin zorlanmasıyla ibaret kalmaktadır.
- (21) 1923 ile 1925 yılları arasındaki resmî istatistikler, ağır sanayi işçilerinin toplam ücretinin % 52 oranında arttığını bildiriyorlar. Ne var ki aynı dönem boyunca, memurların maaşlarındaki artış % 94,8'i, ticaret alanındaki görevlilerin gelirlerindeki artış ise % 103,3'e ulaşmıştı. Kaldı ki rublenin satın alma gücündeki düşüş sonucu, ücretlerin bu denli artışı asla refah düzeyinin artışına bir işaret sayılmazdı.
- (22) İşçinin emeğinin ürününden tümüyle yararlanması hiç bir zaman söz konusu olmamıştır. Ne Marks, ne de Engels bunu öngörürler.

Kapitalist toplumda, birilerinin "artı-emeği" küçük bir azınlık olan başka insanların aylıklığını sağlamış, bu durum sınıfları meydana çıkarak bu sınıfların çatışmasını doğurmuştur. Artı-emek, diyor Marks, "kendini ortadan kaldıramaz". Bunun sonucunda, Marks, işçinin emeğinin bütününden kişisel yarar çıkarması umudunun boşuna olduğunu belirtiyor. "Artı-emeğin" belirli bir bölümü her türlü iş kazalarına karşı sigortalanmayı gerekli kılar" diye devam ediyor. Ancak bu belirli bölümün sayısal miktarı eksiktir. Bu miktara bazı birikimleri de eklemek gerekecektir; sözgelimi, makinaların bakımı, "yeni gelişmeler sağlayan elemanların yapılması gibi. Sosyalist olmayan komşu devletler bizi buna zorladığından (ve "tek ülkede kurulan sosyalizmin" doğal bir sonucu olduğundan) Kızılordu olgusunu da bunlara eklemeliyiz. Öyle sanırım ki Marks bütün bunları benimsemişti. Ama ona canavarca gözükken olay, birilerinin, büyük çoğunluğun, artı-emeğinin başkalarına artı gelir sağlamasıydı. Bu durumla el emeğinin fazla çalışma süresinin azaltılması sonucuna kesinlikle ulaşılmaz, tam tersi ayrıcalıklı bir sınıfın oluşumuna doğru yönelinir." (Kapital XIV.)

- (23) Ne var ki bu düzenlemeler de küçük ücretlerin yükselmesini sağlayamamıştır. "Tasarruf fonları" her zaman küçük ücretlilerin zararına oluşturulmuştur.
- (24) Louis Fischer'in SSCB'ye ilişkin kitabı bir hayli ilginç. Aşırı ölçüde SSCB'den yana bir tutum sergileyen kitapta, eleştiriler şuraya buraya serpiştirildiğinden belli belirsiz. Ama gene de titiz bir okuyucu için bunu görmek mümkün.

Yazarın, bazı Kafkas ülkelerine ilişkin sevimli anlatımı Sovyet ağacında dalların hâlâ yeşerdiği izlenimini veriyor. Gelgelelim ki ağacın gövdesi çürümekte.

- (25) İşin aslına bakılırsa, sendikalar da Sovyetler gibi (1924'de) faaliyetlerini durdurmuştu. Yönetim, Parti bürolarında sıkı sıkıya bağımı 25.000 memurun ellerinde bulunan bir "aygıt" oluyordu. Böylesine masraflı bir yönetimden işçiler ne yardım, ne de himaye bekleyebilirlerdi." Souvarine'in *Stalin* adlı kitabından. sh. 347.
- (26) Bürokrasinin aylık gelirleri, savaştan önce ulusal gelirin yüzde 8,5'ini kemiriyordu. Bu oran, 1927'lerde yüzde 19'a çıkmıştı. En son tahminler elime geçmedi.
- (27) 1871'de Paris'te, devrimcilerin ayaklanarak iktidara gelmeleriyle kurulan sosyalist rejim. Paris Komünü, tarihteki ilk sosyalizm uygulamasıdır. (Çev.)
- (28) Marks ve Engels ünlü Manifesto'larında: "İşçi sınıfı devriminde birinci aşama işçi sınıfının egemen sınıf olarak iktidara gelmesi (yükselmesi) ve demokrasinin ele geçirilmesidir." diye yazmışlardı. "Demokrasinin ele geçirilmesi" - evet ama demokrasi ele geçirilmedi, o başkalarının eline geçti.
- (29) Büyük çoğunluğun tümüyle uysal olduğuna hiç inanmam geliyor. Zaten önemli olan uysallık değil. Önemli olan, büyük çoğunluk şikâyetçi olduğu zaman, şikâyetini dinletebilmesi ve seçtiği kişi derdini dilegetirdiğinde o kişinin sözlerine kulak verilmesi.
- (30) Citrine 1935'de: "Bugüne dek bir avuç adam tarafından yönetilmiştir" dediği SSCB hakkında aynı şeyleri bugün de, Yeni Anayasa'dan sonra, daha kesinlikle söyleyebilir.
- (31) Jean Pons'un verdiği rakamlardan kuşku duymayı aklımın köşesinden bile geçirmek istemeyiz. Ama bütün yüksekliği 70-80 metre olan bir heykelin parmağının 10 metre olması nasıl olur? Hiç değilse Lenin'in ayakta durmayıp oturmuş olduğunu umud ederiz.
- (32) Çocukluğu katı bir Protestan eğitimiyle damgalanan Gide, sonradan bu eğitimden gelen buyrukları şiddetle geri çevirerek dinsel inanca tümüyle reddedecektir. (Çev.)
- (33) Günü gününe tuttuğum not defterinden bir sayfayı aşağıya alıyorum:
"Saat sekizde başlayacağı öngörülen akşam yemeği 8.30'da başlıyor. Meze ve çerez servisi saat 9.15'te hâlâ bitmemişti.

(Herbart, Dabit, Koltsov ve ben Kültür Parkı'na yüzmeye gitmiştik; karnımız çok acıkmıştı.) Bu yüzden büyük miktarda küçük kıymalı börekleri gövdeye indiriyorum. Saat 9.30'a doğru sofraya çorba kaşıkları geliyor, ardından tavuk etli sebze çorbası sunuluyor. Bunlara ek olarak, mantar kebabı, balık, çeşitli zgaralar ve sebzeler verileceği bildiriliyor.

Bavulumu boşaltmak üzere sofradan ayrılıyorum; ayrıca o günkü törene ilişkin olarak *Pravda*'ya "birkaç satır" hazırlamam gerekiyor. Sofraya tekrar döndüğümde kocaman bir dondurmaya boğazıma tıkmak zorunda kalıyorum. Bu ziyafetlerden yalnız tiksirmekle yetinmem söz ko-

nusu değil; böyle şeyleri kınıyorum. (Bu sözleri Koltsov'a açıklamam gerekecek.) Böyle şeyler çok saçma, üstelik biçimsiz, antisosyal.

- (34) Ancak, yaşam kavgası veren Rus halkının bu olağanüstü yeteneğini kabul etmek gerekir. Dostoyevski kendisi için "bir kedi kadar hayat doluyum" diyor, başından geçen olaylar karşısında –bunlardan acı duymadan ve yaşama bağlılığı asla azalmadan – eşi benzeri olmayan dayanıklılığı görerek hayretlere düştüğünü, söylüyordu. Her şeye baskın çıkan bir yaşam sevgisi –kayıtsızlık ya da rehavetten oluşan bir sevgi olsa da– bunun ötesinde, çoğu kez içten gelen söz kolaylığı, eğlence tutkusunu, coşkunluk, artezyen fışkırması gibi açıklaması zor bir sevinç, ne zaman olursa, nasıl olursa, nerede olursa... Şunu söylemek zorundayım: Tüm olumsuzluklara rağmen, olağanüstü bir uyum ve mutluluğa yöneliş. Dostoyevski'nin böylesine ilginçliğini koruması, işte bundan ötürü. Dostoyevski'nin bana doğru böylesine derinliğine, böylesine içten yönelmesi ve onun aracılığı, onun elbirliğiyle tüm Rus halkının beni etkilemesi de bundan ötürüdür. Hiç bir halk, bu kadar trajik bir deneyime bu kadar soyluca katlanamazdı kuşkusuz.
- (35) Henri Barbusse, 1873'te Fransa'da doğdu. En güzel yapıtı *Ateş*'i I. Dünya Savaşı yıllarında yayımladı. Barbusse, 1935'te Moskova'da öldü. (Çev.)

EK BÖLÜM – 2

YOL ARKADAŞLARI

I

Tek başına yeterli olamayağımdan büyük kaygı duyarak, beş kişilik bir grubun bana yardımcı olması için özen göstermiştim. Öte yandan, bu gezinin olağanüstü kolaylık ve fırsatlarından onları da yararlandırmayı arzuluyordum. SSCB'yi daha görmezden önce, bu insanlar da benim gibi hayran, coşkulu, tutku doluydular; SSCB, onların gönlünü fethetmiş, gezecekleri her yerde, vaad edilen geleceği görme tutkusuna kapılmışlar, rejimin coşkulu yandaşı olmuşlardı. Tüm bu benzerliklere rağmen benden çok farklı özellikler taşıyorlardı; hepsinin yaşı çok daha küçük, mizaçları, yetiştirme tarzları, çevreleri çok değişti. Kendi aralarında da farklı özellikler gösteriyorlardı. Tüm bu etkenlere karşılık pek güzel anlaşıyorduk. Evet, eniboyu görüp işitmek ve ister istemez farklı yansıyacak tepkilerin birbirini doğrulamasını sağlamak için altı çift gözle kulağın pek aşırı kaçmayacağı kanısındayım.

Bu arkadaşları tanıyorsunuz: Jef Last, Schiffrin, Eugène Dabit, Pierre Herbart, Louis Guilloux.

Bu beş kişiden ikisi uzun zamandan beri Parti'ye kayıtlıydılar. Üyelikleri çok sadık, çok aktif özellikteydi. Aralarından ikisi Rusça konuşuyordu. Dahası, Jef Last'ın SSCB'ye yaptığı dördüncü gezi oluyordu. Pierre Herbart, altı aydır Moskova'da oturuyordu. Dört ayrı dilde yayınlanan *Uluslararası Edebiyat* isimli propaganda dergisini yönetiyordu orada. Bu çalışması, dolaşan söylentiler bakımından yoğun bilgi edinmesini sağlamıştı ona. Bütün bunların ötesinde, kendine özgü bir anlayış göstererek beni uyarmak bakımından çok yardımcı olmuştu. Şunu söylemek istiyorum: Tek başına olsam anlamayacağım pek çok konuda beni aydınlatmıştı. Şimdi buna ilişkin bir örnek vereceğim:

Moskova'ya varışımızın ertesi günü, (Pierre Herbart'la beraber Moskova'ya uçakla hareket etmiştik Paris'ten, Herbart daha önce üç günlüğüne Paris'e gelmişti. Böylece öteki arkadaşlardan daha önce varmış olduk, zi-

ra onları bir Sovyet gemisi on gün sonra Leningrad'a getirecekti.) Buharin ziyaretime gelmişti. Buharin, o günlerde hâlâ çok tutuluyordu. Geçenlerde halk karşısına çıktığı bir toplantıda sıcak ilgiyle karşılanmıştı. Ne var ki gözden düştüğüne ilişkin birtakım sinsice işaretler belirmişti. Oldukça ilginç bir makalesini kendi dergisinde yayımlamak isteyen Pierre Herbart büyük çapta engelleniyordu. Bütün bunlardan haberi olmak iyi olacaktı, ne yazık ki hepsini sonradan duymuştum. Buharin beni görmeye gelirken tek başıyındı. Ancak şahsıma ayrılan Metropol Oteli'nin gösterişli dairesindeki özel görüşme salonuna girer girmez, ardından kendini sözümona gazeteci diye tanıtan biri peyda olmuştu. Bu kişi, araya karışarak görüşmemizi olanaksız kılmıştı. Bunun üzerine Buharin ayağa kalkıp beni tekrar görmeyi umud ettiğini söyledi. Kapiya kadar geçirdim.

Üç gün sonra, Gorki'nin cenaze töreninde Buharin'le bir daha karşılaştım. Halkın saatler boyu süren saygı yürüyüşü bir gün önceden başlamıştı. Gorki'nin henüz yakılıp kül olmamış bedeni, etrafına çiçekler saçılıp anıtlaşan katafalkında dinleniyordu. Çok daha küçük olan bitişik salonda bir çok "sorumlu" ayakta duruyorlardı. Aralarında daha o zamanlar tanışmadığım Dimitrov'la selâmlaşım. Dimitrov'un yanında Buharin dikilmişti. Görüşmem biter bitmez, kolumdan tutup bana doğru eğilerek:

– Bir saat sonra Metropol'da buluşabilir miyiz? diye sordu. Sizinle konuşmak istiyorum.

Yanımdan duran Pierre Herbart bu sözleri işitmişti. Alçak sesle mırıldandı:

– Oraya gelmeyeceğine bahse girerim.

Gerçekten de Buharin'in bana yaklaştığını gören Koltsov, hemen bir kenara çekmişti. Neler dediğini bilmiyorum. Yalnız Moskova'da kaldığım sürece bir daha Buharin'i görmedim.

Önemsiz gibi görünen bu uyarıyı farketmesem, hiç bir şey anlamayacaktım. Buharin'in gelmeyişi savaşımlarına, kayıtsızlığına verecektim. Beni bir daha görmesinin ne de olsa kendi açısından pek fazla önem taşımadığını düşünecektim. Görüşme isteğini, *asla elinde olmayan nedenlerden ötürü yapamadığı*, aklımın köşesinden bile geçmeyecekti.

Leningrad'a gemiyle gelen Guilloux, Schiffrin, Last ve Dabi'yi, Pierre Herbart'la birlikte karşılamıştık. Trendeki özel vagonla hep birlikte Moskova'ya döndük. Birkaç gün sonra, aynı trenle Onkonikidze'ye gidiyorduk. Konforu mükemmel olan üç arabayla Kafkasya'yı geçerek ertesi gün Tiflis'e vardık. Önceden belirlenen gezi programına göre bir gün gecikmeyle Gürcistan'ın başkentine ulaşmış oluyorduk. Kendi ülkelerinin sınırına kadar gelip dağın başında bizi candan karşılamaya hazırlanan Gürcü ozanlar iş-

te bu gecikme yüzünden yirmi dört saat yolumuzu beklemek zorunda kalmışlardı. Bu insanların bizi karşılamalarındaki incelik, candan, kibarca davranışları, bizi ağırlarken hiç değişmeyen sevimli tavırlarının beni ne kadar duygulandırdığını, sırası gelmişken burada belirtmek isterim. Bir mucize sonucu, şu kaleme aldığım kitap eğer bir gün ellerine geçerse –benim hakkımda kulaklarına gelecek her çeşit söylentiye rağmen– onlar için en derin minnettarlığı yüreğimde taşıdığımdan emin olsunlar.

İlk günlerde, büyük ölçüde düş kırıklığına uğratan Tiflis, günden güne bizi daha çok kendine çekiyordu. Bu yüzden gezimiz iki hafta uzamıştı. Kakhetie'ye yaptığımız dört günlük yolculuğa da buradan çıkmıştık. Kakhetie, her bakımdan ilginç, hayran kalınacak bir yerd. Ne var ki Schiffrin ve Guilloux için yolculuk bir hayli zahmetli geçmişti. Yol yorgunluğundan bitkin duruma düşen bu arkadaşlar yeterince dolaşıp heyecanlandıklarını, artık Fransa'ya dönmek istediklerini açıkladılar.

Üzülerek ayrılmıştık, içten bir arkadaşlıkları vardı. Ancak gittikçe artan sıcaklığı görünce, onların dayanılmaz yorgunluğuna hak vermiştik sonradan.

Yolculuğumuzun ikinci bölümü gene de büyük ölçüde öğretici olmuştu. Eskisinden daha sağlam bakışlarla, biraz daha uyanık davranarak halkla daha artan bir ölçüde doğrudan ilişkiye girmiştik. Nihayet Tiflis'te gözlerimiz gerçekten açılmıştı.

Kimisi yirmi yıldan, kimisi elli yıldan beri böylesi sıcaklık görmediğini söylüyordu. Ancak biz sıcaktan bunalmamıştık ve Dabit'nin üç hafta sonra bu yüzden öleceğini asla tahmin etmiyorduk. Hastalığına ilişkin birtakım yorumları burada içerleyerek kınamak isterim. Kötüniyetli kimileri, ölümün teşhis hatasından kaynaklandığını söylüyorlardı. SSCB'de, kızıl benzer bir sürü bulaşıcı hastalıktan ileri gelen çeşitli rahatsızlıkların kızıl adı altında yorumlanması mümkündür. Yanılmıyorsam Dabit, gerçek kızılın başlangıç belirtileri sayılan o kasma nöbetlerini geçirmemişti. Paris'e dönüşünden az sonra, bir tıp dergisinde, hastalıklara ilişkin bir istatistik tablosu gözüme çarpmıştı. Diğer ülkelerle karşılaştıran, SSCB'de görülen "kızıl hastalığı" vakalarındaki korkunç oran beni şaşırtmıştı. Üstelik kızıl, diğer hastalıklara nazaran önemli bir yer tutuyordu bu ülkede. İşte bu nedenden ötürü, kızıl sözcüğünün bizdekinden daha genel anlamıyla kullanıldığını sanırım. Teşhis hatası deniyor, oysa böyle bir şey söz konusu değil. Kaldı ki Paris'te bile aynı şey olabiliyor. Bizzat ben Charles-Louis Philippe ile Jacques Rivière'in başından geçen acı olayı verebilirim: Bu iki insana başlangıçta basit bir grip vakası teşhisi konmuştu, ancak hastalığın daha sonra tifo olduğu anlaşılmıştı. Ama ne derseniz derseniz, şunu iddia edebilirim ki Dabit, Sivastopol'un üç tane en iyi hekimi tarafından çok titizce, sürekli özen

gösterilerek tedavi edilmişti. Üstelik arkadaşımız Bola tam anlamıyla özveri göstererek bu sözümü kanıtlamış oluyor.

Dabit'nin *notları'na* yönelik bir başka imâlı sözü de burada aynı şekilde kınamak zorundayım. Söz konusu notlar, kendisine ait olan diğer yazılar gibi benim aracılığımla ailesine gönderilmişti. Ancak bana emanet bırakıldıktan birkaç zaman sonra gönderildiği doğrudur. Gene söz konusu notların, sansürün dikkatini çekecek hiç bir özelliği kesinlikle taşımadığı da doğrudur. Gene söz konusu notların, sansürün dikkatini çekecek hiç bir özelliği kesinlikle taşımadığı da doğrudur. Dabit, aşırı ölçüde ihtiyatlı biriydi. Çalışmasını ve huzurunu bozacak tartışmalara girmekten özenle kaçındığını bana güvenip içini açarak (1) bir çok kez söylemişti. Son günlerinde neredeyse yalnız çalışmasını düşünüyordu. Bu, birçok kez bana sözünü ettiği bir romandı. Şimdi ne yazmak istediğini daha iyice gördüğünden yeniden ele alıp tümüyle tekrar yazmayı planlıyordu. Öyle sanırım ki Paris'ten ayrılmadan önce yazmış olduğu yüz sayfayı da az çok tümüyle imha etmişti.

- Döner dönmez, yeniden başlayacağım, diye yineleyip duruyordu. Bu kişisel isteği kendisini öyle sıkıştırıyordu ki bizim dönüşümüzün geçikmesi halinde, hemen tek başına dönmekten söz ediyordu. Zira dönüş yolu üzerinde bulunan Odessa'ya, oradan da Kiev'e gitmemiz söz konusuydu.

Hayran kaldığımız pek çok olaya rağmen, Dabit de benim gibi, hepimiz gibi birçok şeye üzülmüştü. O da bizim gibi SSCB'de yalnız mutlu görünümlerle karşılaşacağını umud ediyordu. Halktan gelen biriydi, işçi sınıfı davasına içten ve yürekten sıkı sıkıya bağlıydı. Bir hayli kavgadan kaçan mizacıyla Don Kişot'tan çok Sanço Pança'yı andırıyordu. Montaigne tarzı bir sağduyu sahibi olarak herhangi bir idealin çok ötesinde, yaşama inanmıştı ve hiç bir idealin yaşamı feda edecek denli değerli olmadığı düşünceesindeydi. İspanya'da yaşanan olaylardan enikonu ürküyordu. Hükümet yanlılarının zaferinden bir an için olsun, kuşku duyulmasına bile tahammül edemiyordu. İşte ürkmemesinin kaynağı da buradan geliyordu. Ancak Jef Last, milislere katılmak üzere (daha sonra katılmıştı) İspanya'ya gitmek istediğini söylediği zaman şiddetle kınamıştı. Sivastopol'da birlikte geçirdiğimiz son günün akşamı, birden gerçekten tepesinin attığını görmüştüm; oysa her zaman sakin görmeye alışkındım. Jef Last, faşist boyunduruğuna düşmektense, çocuklarının ölümünü görmeyi yeğleyeceğini söylüyordu. Üçümüz akşam yemeğini yeni yemiştik. Bu söz üzerine, Dabit masaya yumruğunu vurarak bağırıp çağırmaya başladı. İlk kez ses tonunun bu denli yükseldiğine tanık oluyordum:

- Senin bu söylediğin canavarlık, diyordu. Evet canavarlık! Bir fikir uğruna başkalarının yaşamını feda etmeğe hakkın yok; hatta kendininkini bile feda etmeye hakkın yok. Yaşam, her şeyden daha değerlidir.

Ansızın olağanüstü bir konuşma becerisiyle uzun uzun anlattı. Jef de karşılık veriyordu. Bazan onu, bazan Jef'i öhaylayarak dinlemekle yetiniyordum. Daha doğrusu, Jef'i coşturan inancını daha fazla takdir etmekle beraber, özellikle Dabit'yi ve başkaldıran sağduyusunu onaylıyordum. İnsanlık ailesi içinde bu iki tür insanın da bulunmasının yararlı olacağını düşünüyordum. Böylece birbirinin aşırılıklarını yatıştırma yararlı olacaktı. Ne var ki Jef, Dabit'ye karşılık verirken "korkaklıktan" söz edince, bu sözcüğün bizim aramızda geçerli olamayacağına itiraz ederek birden sözlerini kestim. Dövüşe gitmek için çoğu kez büyük cesaret gerekli olmakla birlikte, bazan hiç de daha önemsiz sayılmayacak bir cesaretin dövüşmeyeceğini açıklarken gerekli olacağını söyledim.

Şimdi bunları yazarken, ansızın Giono'yu ve *İtaati Red 2* eserini anımsıyorum. Dabit, Giono'yu çok severdi, bazı yönlerden benziyordu. Her ikisi de "güzelliğin anlamlı" olmasını ister, bundan üst düzeyde haz duyarlardı. (Bununla ne anlaşılması gerektiğini yalnız onu bilenler anlayabilir.) (3) Gırcistan'da iken Giono'yu sık sık anmıştık. Böylesi el değmemiş, bitki örtüsüyle süslü bir ülkenin ne denli hoşuna gideceğini düşünüyorduk. Ama bazı şeyleri görseydi çok acı duyacağını da düşünmüştük; evet, "güzelliğin anlamı" her yerde yitip gittikçe acı duyması kaçınılmazdı.

Bu söylediklerimden Dabit'nin gezimize büsbütün ilgisiz kalması anlaşılmasın, ama işin doğrusu, pek de ilgili sayılmazdı ya da bizden daha az kendini veriyordu; gittikçe kendi içine çekiliyor, okuyup yazmakla vakit geçiriyor ya da şiir yazıyordu. (4) O sırada, Mongault'nun çevirisinden *Ölü Canlar*'ı okumaktaydı. Kitabı yanımda getirdiğimden benden almıştı. Arasıra, hayran kaldığı pasajları okuyordu. Özellikle, kitabın ikinci cildinde bulunan Gogol'ün *Dört Mektubu*'undan birkaç satır mutlaka mırıldanırdı. Bu kipten SSCB'den Dönüş'te söz etmiştim. Bize sık sık anlattıkları demek ki doğrudu. Başka şeyler de hiç kuşku bırakmayacak biçimde bunu gerçekten doğruluyordu; Çarlar zamanında halk yararına hiç bir şey yapılmamıştı; daha doğrusu böbürlenilecek hiç bir şey yapılmamıştı. Şu satırları dinleyin:

"Çar I. Pierre'in bizi uykudan uyandırıp Avrupa kültürünü yaymaya başlamasından bu yana neredeyse yüz elli yıl geçti; bu amaç için bütün kolaylıkları bize sağlayarak..."

O zamandan beri "Hükümet durmaksızın çalıştı: Ciltler dolusu yönetmelik, kararname, tüzükler; bir sürü inşa edilen yapılar, basılan kitaplar, iyiliksever, insancıl, eğitime ilişkin binbir çeşit girişimler, bütün bunların dışında yabancı ülkelerde bile benzeri olmayan kuruluşlar bu olayın tanığıdır."

Bu sözlerde blöf olsa bile, görüldüğü gibi bugünün tarihini taşıyor.

NOTLAR

- (1) Son zamanlarda, bir gün Jef Last, bir gün Pierre Herbart'la odasını paylaştıktan sonra, onlar da bunu biliyorlardı. Zira onlarla daha sık konuşma fırsatı bulmuştu, üstelik aralan daha içli dışlıydı. İşte budan ötürü M. Pierre Seize'in beni suçlaması karşısında (aynı suçlama sonradan Friedmann tarafından daha kumazca yapılmıştı.) itiraz etmişlerdi. Suçlama şöyleydi: Kitabımı Dabit'ye ithaf ederek, adını maksatlı kullanmışım; böylece onu yanıma alarak, birlikte düşünüp yaşayarak olayları yansıtır gibi görünüyordum.

Şimdi P. Herbart'ın makalesinden bir alıntıyı aşağıda veriyorum:

"Friedmann'a şunu açıklamak isterim ki -SSCB'den Dönüş'ün Eugène Dabit'ye ithaf edilmesi konusundaki notuna cevap olarak - Dabit'yle ölümünden birkaç gün önce Sivastopol'da aramızda bir konuşma geçmişti.

"Gide'in Fransa'ya dönüşünde, kendisiyle gezi boyunca çoğu kez paylaştığı kaygıları sergilemesinden çok çekindiğini söylüyordu. O, kendi içini dökmeyi bece-recektir, diyordu. İçtenlikle konuştuğu anlaşılacaktır."

"Buna benzer ithafları konusunda yorumlar nasıl olursa olsun, Gide'in SSCB'ye ilişkin düşünceleriyle dostumuzun adını bağdaştırmasında kendisini haklı, hatta Dabit'ye borçlu gösterecek diye bir tartışma açılması bana hiç de gerekli görünmüyor."

(29 Ocak 1937 tarihli *Vendredi*'den.)

Bundan sonra Jef Last'ın mektubunu okuyalım:

Azis Dostum Friedmann,

Makalenizde, aşağı çıkardığım sözleri okuyunca şaşırım:

"Ama Dabit, Gide'den de aşırıya kaçarak bu izlenimleri eleştirip doğrulamamış mıydı? SSCB'de geçen günlerini uzatmayı tasarlıyor, yeniden dönerek görmek-ten söz ediyordu. Söz konusu izlenimlerin psikolojik değerlerinin ötesinde sezilen çarpıtmanın Gide'den daha bilinçli olarak farkında değil miydi? Tam böylesi bir ortamda, bu izlenimlerin olağanüstü yankı yaratmasını kabul eder miydi? Kaldı ki Karadeniz'de karşılaşmamız sırasında, bu gibi düşüncelerin yetersizliğini kendisi bana söylemişti.

"Bu sorular her zaman sorulacaktır. Onların sorulabilmesi yeterli sayılacağı için, böylesi soruların susturmaya da hakkım yoktur."

Kanımcı bunlar pek doğru gözüküyor.

Daha Tiflis'teyken, Dabit oldukça şaşırtıcı bir tavırla geziye karşı ilgisizleşme-yi başlamıştı. Bir çok kez görüşüğümde, daha uzun süre Sovyetler Birliği'nde kal-mak ya da yeniden gelmek arzusunda olduğunu asla belirtmemişti. Tam tersi, Ki-ev'i ziyaret ederek yolculuğumuzu uzatma planımıza ısrarla karşı çıkıyordu. Tif-lis'ten Moskova'ya gidip, oradan uçakla Paris'e dönmek istiyordu. O sıralarda Gre-co üzerine bir eser hazırlamaktaydı. Bu eseri bitirmek için İspanya'nın küçük bir

köyüne çekilerek sessiz sedasız çalışmak istediğini birçok kez belirtmişti. Hepimizin üzülererek gözlemlediğimiz gibi SSCB'deki pek çok şey onun da hoşuna gitmemişti. Ama gördüklerimiz karşısında gösterdiğimiz tepkiler çok farklıydı. Dabit, bunları çok kez Gide'le konuşmuştu. Kendisi kavgacı bir mizaca sahip olmadığından Gide'e güven duyarak içini açmıştı. Şundan emin olarak söyleyebilirim ki Gide'in yazdığı kitap, tam anlamıyla Dabit'in beklentisi olan ve yazılmasını istediği bir kitaptı.

JEF LAST

- (2) Yazar, Jean Giono'nun 1937'de yayımlanan «Dağdaki Çarpışmalar ve İtaati Red» isimli kitabına değiniyor. Giono'nun eserlerinden yansıyan mesaj, kırsal yaşam ve el değmemiş doğaya hayranlık ve bundan fıskıran «yaşama sevinci»'dir. (Çev.)
- (3) Tiflis'te, Sovyet yöneticilerinden söz ederken X şöyle diyordu: "Yalan söylüyorlar, hepsi yalan söylüyor." Onun sözlerine yalnız ben ve Herbart kulak veriyorduk. Devam ediyordu: "Sahici gerçeğe tüm bağları yitirdiler. Bunların hepsi teorisyen, hepsi soyutlamalarla uğraşıyor." Sesi heyecandan titriyordu. İlk başta dikkat etmediğim, sonradan Herbart'ın bana anımsattığı şu cümleyi yineliyordu: "Güzelliğin anlamını yitirdiler." Herbart bu söze hayran kalmıştı (gerçekten de öyleydi) ve çoğu kez ağzında mırıldanırdı.
- (4) "İçimdeki yalnızlık ve sessizlik istediği!" diye ölümünden birkaç gün önce yazmıştı not defterine.

YOLCULUK NOTLARINDAN

Her zaman tatlı dilli Koltsov, sırlarını açmaya hazır ve kararlı görünür. Uygun görmediği şeyleri söylemekten çekineceğini iyi biliyorum; ama o şekilde anlatıyor ki onun güveniyle pohpohlandığımı hissedebileyim. Sizden saklayacak hiç bir şeyim olamaz, havasına bürünerek başlıyor:

– Her adımda karşımıza yeni sorunlar çıkıyor, bunların ne kadar acayip olduğunu düşününüzden bile geçiremezsiniz. Yeni çözümler bulmamız gerekiyor. Bugünlerde en iyi işçilerin, stakhonovcuların hep birlikte fabrikaları bırakıp gittiklerini biliyor muydunuz?

– Peki bunu nasıl açıklıyorsunuz?

– Oh! Çok basit. Olağanüstü ücretler alıyorlar; öyle ki canları istediğinde hepsini harcamaları mümkün değil. Daha piyasada hâlâ satın alınacak çok az şey var. Çok ciddi biçimde kafamızı kurcalayan bir konu bu. Harcayamadıkları için para ceblerinde kalıyor. Birkaç bir ruble biriktiği zaman, mutlu yaşam sürmek amacıyla gruplar halinde işi bırakıyorlar. Biz de onları elimizde tutamıyoruz. En nitelikli işçi olduklarından, her zaman tekrar işe alınacaklarını biliyorlar. Bir iki ay içinde geri dönüyorlar. Yani meteliksiz kaldıkları zaman. Yeniden işe almak zorunda kalıyoruz. Onlardan vazgeçemeyiz.

– Bu durum canınızı sıkıyor olmalı. Sayıları kabarık mı?

– Binlerce. Üstelik her işçinin ücretli izin kullanma hakkı var. Ancak fabrikada üretimin zarar görmemesi için elbette hepsine izin verilmez; izinler elverişli zamanda kullanılır. Ama anlattığım olay farklı; kullanacakları izin parasını öderler ve kendi isteklerine göre izin kullanırlar; yani hepsi birden, canları ne zaman isterse...

Usul usul gülüyor. Dilimi tutuyor, ama düşünmeden edemiyorum: Durum bu kadar kötü olsaydı böyle konuşmazdı. Bunları anlatması, Stalin'in sonradan bu soruna karşı geliştirdiği yeni bir maharetinin değerini göstermek için. Süslenmeyi, takıp takıştırmayı, diş sıkılığının (1) yeniden onurlandırılmasını o istememiş miydi?

– Haydi, yoldaşlar, kadınlarınıza çekidüzen verin! Süsleyin! Paranızı onlar için harcayın!

Son zamanlarda, birbiri ardına yeni mağazalar açılmış. Bir yığın "manikür" faaliyet gösteriyor. Her yanda (tabii özellikle kaymak tabaka muhitin-

de) kırmızı tırnaklı, yüzü boyalı kadınlarla karşılaşmak beni en çok hayretler içinde bırakan olaylardan birisi.

X Otelinin "güzellik salonunda" çalışan görevliye arkadaşım H... Soruyor:

- Ayda kaç para alıyorsunuz?
- Yüz elli ruble.
- Konut veriliyor mu?
- Hayır; yemek de yok. Oda için en az yirmi ruble lâzım.
- Bu durumda geriye yirmi rubleniz kalmış oluyor. Ya yemek?
- Oh! Ucu ucuna en az iki yüz rubleyle geçinebilirim.
- Öylesye ne yapıyorsunuz?

Hüzünle gülümseyerek

- Eh madam sağ olsun! Üstesinden geliyor.

Jef, Sivastopol'da bir öğrenciyle arkadaşlık kurmuştu. Çocuğun bir özelliği yoktu, ama Jef'in çok ilgisini çekmişti, çünkü aynı durumda bir sürü öğrenci vardı. Jef, ondan bilgi alabiliyor, sonradan bizi aydınlatıyordu.

X... rejimin ateşli bir hayranıdır. Güven ve umut doludur. Birinci sınıf öğrencisi olarak geliri ayda altmış rubleye ulaşıyor. Gelecek yıl yetmiş ruble alacağını düşünerek seviniyor. Üçüncü yıl kazancı seksen ruble olacaktı. Öğrencilere ayrılan konutlarda yaşamaya hakkı var; oradaki yemekler bir ya da iki rublemiş. Ama yaşlı anasından ayrılmak istemiyor; bu kadıncağzı niteliksiz aşçı kadın olarak ayda doksan ruble kazanıyormuş. İkisi de ayda on ruble ödeyerek aynı odada kalıyorlar. Neredeyse yalnız ekmek besleniyorlar. Ancak günde dört yüz gram ekmek açıklanmış giderir mi bilinmez. Ama bu "doyurucu besin" diye savunuyor. Bu yüzden tek kelime yakınması yok. Daha önce anasıyla birlikte kaldıkları bu odaya bir kız arkadaşını da seve seve getirecekti. Kızı anası davet ediyormuş ve onların evliliğini görmeyi diliyormuş. Ama kürtaja karşı çıkarılan yeni yasa genç ürkütüyor.

- Düşünebiliyor musunuz, yaşamak için bunca zorluğa katlanıyoruz. Üstüne üstlük bir de çocuk olursa. Oh! Ne diyeceğinizi biliyorum. Ama prezervatif bulunmuyor; bulunanlarsa öyle bozuk kaliteli ki güvenilirmez. Bizim yerleşme biçimimize göre alınacak önlemler de kolay değil.

Sonra iyimserliği yeniden baskın çıkıyor ve nasıl olsa kötü beslendiğinden dem vurarak perhiz yapmanın çok daha iyi olacağı sonucuna varıyor sevinçle.

Oradaki bazı doktorlara inanmak gerekirse, SSCB genellikle en çok istimna yapılan ülkelerden biri.

Yeni bina projeleri hazırlanıyor. Mimar N... yeni apartman planları sunuyor bize.

- Şuradaki alanı görüyor musunuz?
- Hizmetçi için oda.
- Hizmetçi? ... Artık hizmetçi olmadığını siz de biliyorsunuz.

Teoride artık hizmetçi olmadığına göre, bu insanı koridorda, mutfakta ya da her hangi bir yerde yatırmak için mükemmel bir neden çıkmıştır ortaya.

O insan için bir oda düşünülmesi ne biçim bir itiraf olurdu kimbilir! SSCB'de hâlâ hizmetçiler varsa, bunu onlar düşünsün.

Ayda ellii rubleye çalışmak için Moskova'ya gelenlerin aşağı yukarı hepsi yoksul kızlar. Bir fabrikada ya da rastgele bir yerde iş bulmak umduyma köylerinden kalkıp kente üşüşmüşler. Sıra beklerken bir iş buluyorlar, bu da kuyruk olmanın bir biçimi. Sahanlık konşularımız H....'ların hizmetçisi hâmile. Komşular, içleri sızladığından yanlarına almışlar. Dara-cık bir odada kalıyor, öyle ki yersizlikten kıvrılarak yatıyor. Beslenmeye gelince...

Komşulara yalvarıp yakarıyormuş:

- Ne olar, madam artıklarını atmasın.

Çöp sepetinin içinden topluyormuş.

Resmî bildiriler yoluyla kamuoyunu biçimlendirerek rejimin herkesi arından sürüklemeyi başardığı elbette söylenemez. Bazı isimler, özellikle *Yesenin* alçak sesle anılıyor. Ama gene de anılıyor. Daha doğrusu şöyle söylemek zorundayım: Hâlâ birtakım isimler geçmekte, ama alçak sesle. *Yesenin*'in şiirini yakından tanımıyorum. Ne var ki başımdan geçen küçük bir serüven onu okumak için büyük istek uyardırdı bende. Birazdan anlatacağım. Duygusal nedenlerden, *Yesenin* de *Mayakovski* gibi kendini öldürdüğü söyleniyor. Olabilir. Daha derinliğine birtakım intihar nedenleri kurmak için hepimiz özgürüz.

Soçi'de bazı akşamlar, nefis bir yemekten sonra içimizdekileri dışa vurma için tam kıvamına geliyorduk. Şarap ve votka bu konuda yardımcı oluyorlardı. X... özellikle bir hayli içmişti, coşkuluydu. Bizim rehber kaygı belirtileri göstermeye başlamıştı. X... konuşurken ileri gitmişti... Bir de *Yesenin*'den dizeler okumak istediğini söylemesin mil Bunun ardından rehber, ansızın araya giriverdi:

- Çok sarhoşsunuz. Ne dediğinizi bilmiyorsunuz. Susar mısınız?

O zaman X... çok bilinçli bir tavırla ve sarhoşluğuna rağmen kendine hâkim olarak şimdilik susmayı tercih etti. Sonra yine sarhoşluğunu oynayarak rehberden bir paket sigara almasını istedi. Rehber uzaklaşır uzaklaşmaz, X... olağanüstü güzellikte bir şiir okumaya başlamıştı. Basılıp dağıtıl-

ması yasaklandığından beri ağızdan ağıza yayılan bir şiirdi. Yesenin, bunu küfürlü bir makaleye karşılık yazmış. Sözlerini makale yazarına yönelterek özetle şöyle diyordu:

- Papazlara karşı çıktığın zaman seni onaylıyoruz. Cennet-çehennem, Kutsal Bâkireyi, Allah babayı alaya alırken seninle beraberiz. Ama İsa'dan söz ederken dikkati ol. Şunu aklından çıkarma ki insanlar için canını veren o Varlık dünyayı sömürenlerin yanında değildi; yoksullar, alçak-gönüllü insanlarla beraberdi. Ona Tanrı'nın Oğlu deniyordu, ama o, kendine "İnsanlığın evlâdı" dedirterek en büyük zaferine ulaşmıştı. (2)

X... bunları okurken, sesi yalnız sarhoşluktan titremiyordu. Dizeleri okuyup bitirdiği zaman yüzünden yaşlar akıyordu. Bütün gece boyunca, saçma sapan şeyler konuşmuştuk... Bunları yazarken yalnız X...'e değil, hepimize haksızlık ettiğimi hissediyorum. X..., gitgide hepimizi coşturmuştu. Çin'de inanılmaz serüvenler, ard arda içeri atılması, içerden kaçışları, bütün anlattıkları bizi büyülemişti. Pek yakışıklı olduğu söylenemezdi; ama bir çeşit yabanıl zekâ pırıltısı yüz çizgilerini kızıştırıyordu. Hem boğuk, hem heyecanlı olan sesi, o dizeleri okurken olağanüstü bir yumuşaklığa bürünmüştü. Bu yumuşaklık, az önce rehber yanımızdayken takındığı karanlık ve sert havayla acayip bir çelişki meydana getirmişti. Sanki içinde saklı kalan sevecenlik bölgelerinin keşfedilmesine razı olur gibiydi; bu, ansızın esas gerçeği yansıtan, hiç deşilmemiş bir duygu alanı gibi gelmişti bana. Dıştan görünen o karanlık ve sertlik belirtileri, içinde taşıdığı en iyi duyguları koruyucu yapay bir örtüydü. Bu kaçamak gizli görüntü, ancak bir an sürmüştü. Rehber geri döndüğünde, konuşmalar yeniden gürültüye dönüşüp anlamsızlaşmıştı.

Dostum, bayan arkadaşım H... anlatıyor. Can sıkıcı vagonda, yedi saat karşı karşıya oturduktan sonra, nihayet genç Rus onunla konuşmaya karar vermiş. Yolculuğun başından beri, bakışları ve dostça tavrıyla dikkatini çekiyormuş.

"Kesinlikle otuz yaşın üstünde göstermiyordu, ama yaşam kavgasının daha şimdiden bir hayli yıpratmış belli oluyordu. Sorduğum sorulara kaçamak cevaplar vermemesi için güven verici açıklamalar yapmak zorunda kaldım. Sadece bir yabancı olduğumu, çekinerek her şey olmadığını, söylediklerini hiç kimseye iletmeyeceğimi özellikle üstüne basarak belirttim. Yanında karısıyla üç yaşlarında bir erkek çocuk vardı. Masraftan kaçındığından ve Moskova'da başına ne geleceğini kesin bilmediğinden diğer iki çocuğunu X...'e bırakmış; bunu sonradan öğrendim.

"Bu kadın güzel olmalıydı; hasta yatağından yeni kalkmış gibiydi. Ard arda birçok kez çocuğa meme verdiğini görünce hayretler içinde kalmıştım. Çocuk, uzun süreden beri sütten kesilmiş olmalıydı. Kadının memesi boş bir tulum gibi sarkıyordu; yavruya ne emzirdiğini pek kestiremiyorum. Gelgelelim, bütün yol boyunca başka besin almamıştı. Ana babası daha aç görünüyordular. En sonunda erkek benimle konuşmaya başlayınca, kadın, açıklaması zor bir biçimde kaygı belirtisi göstermeye başlamıştı. Sağına soluna bakıyor, yakınlarında işitecek birinin olup olmadığını kontrol ediyordu. Ancak bizim kompartımda, uyuklayan yaşlı bir ayyaşla budala görünümüne bir köylü kadından başka kimse yoktu.

Kadın bana dönerek

– Hep böyle çok konuşur, bu yüzden her zaman zararlı çıktık, dedi.

"Sonra adam, bana yaşam hikâyesini anlatmaya başladı: Kirov'un öldürülmesine kadar her şey yolunda gitmiş. Kimden geldiğini bilmediği bir ihbar spuncu kuşkulu durumuna düşmüştü. Enikonu yetenekli bir işçi olduğundan ve bu yüzden sitem edilecek bir yanı bulunmadığından çalıştığı fabrikadan hemen yol verilmemişti. Ne var ki dostlarının, arkadaşlarının birer birer kendisinden uzaklaştığına tanık olmuştu. Onunla konuşan herkes lekelenmekten çekiniyordu. Nihayet fabrika müdürü yanına çağırarak başka yerde iş aramasını önerdi. Doğrudan doğruya kapı dışarı edemezdi, çünkü bunu yapacak hiç bir gerekçe yoktu elinde. İşinden ayrıldıktan sonra o fabrika senin bu fabrika benim, o kent senin bu kent benim dolaşıp durdu. Gitgide daha kuşkulanılır olmuş, takip edilmişti. Her yerde aşağılanmış, itilmiş, geri çevrilmişti. Her türlü destekten, yardımdan yoksun bırakılmıştı. Çocukları için de hiç bir şey elde edemediğinden tüyler ürpertici bir sefaletin içine itilmişti."

Kadın:

– Böyle bir yıldır sürüyor, dedi. Artık dayanamıyoruz. Bir yıldan beri, neresi olursa olsun, ancak on beş gün barınabildik.

Adam sözü alarak devam etti:

– Neden suçlandığımı bir öğrenebilsem. Biri aleyhimde konuşmuş olmalı. Kim olduğunu bilmiyorum. Hakkımda ne dediğini de bilemem. Yalnız ber şeyi biliyorum; suçlanacak hiç bir yanı yoktu.

"Bundan sonra, duruma ilişkin bilgi edinmek için Moskova'ya gitmeye karar verdiğini söyledi. Başarabilirse temize çıkacak ya da böylesine haksız bir suçlamayı knayarak oyunu kaybedecekti."

Seksen kopek, hatta altmış kopek fiyatına sigara satılıyor. Çok kötü içmi olan bu sigaralara "emekçi sınıfı sigarası" deniyor. Bizim içtiğimiz siga-

ralar -bu sigaraları yalnız yabancılar içiyor- (3) beş veya altı ruble ediyor. Daha pahalı olanları da var.

Gori'de birkaç saat durmuştuk. Tütün bayiinin nerede olduğunu bilmediğinden, Pierre Herbart, ırmak kıyısında bir işçiye danışarak kendisine bir paket sigara satın almasını istemişti. Herbart sordu:

- Sigara ne kadar?

- Beş ruble.

İşçi, keyfi yerinde gülümsedi:

- Bir günün ücreti.

Bayan X... Moskova dolaylarında kır gezisine çıkıyor, yanında bir "sorumlu" (yöneticiler böyle çağrılıyor) eşlik ediyor. Bu adam karşısına çıkan bütün işçilere büyük yakınlık gösteriyor. Bunu "Benimle aynı düzeyde olduklarını hissetmelerinden hoşlanıyorum. Onlarla arkadaş gibi, kardeş gibi konuşuyorum. Benimle konuşmaktan asla çekinmezler." diye açıklıyor.

Böyle dolaşırken bir tarım işçisine rastlıyorlar. Az önce dediklerini kanıtlarmışçasına sorumlu:

- Eh, dostum, işler yolunda mı? Hayatınızdan memnun musunuz? diye soruyor.

Buna karşılık işçi:

- Yoldaş, bir soru sormama izin verir misiniz?

- Elbette dostum. Sizi cevaplandırmak için buradayım.

- Siz her şeyi bildiğiniz için, kuşkusuz beni aydınlayabilirsiniz. Ne zaman gücümüz kadar çalışıp tıka basa karnımızı doyuracağız? Ne zaman gerçekleşecek bu?

Bu kez sıra bana gelmişti. Bayan X...'e dönerek sordum:

- Peki sorumlu ne dedi?

- Doktrinden konuştu.

Batum'a doğru arabayla yolculuk. Yolun iki yanında uzanan yeni ağaç fidanları. Arkadaşlar hayran kalıyorlar. Birkaç yıl içinde gölgelik oluşacak. Bütün fidanların bir tekinin bile ayakta kalmayacağını neden anımsatmıyorum acaba? Zamansız dikilmişler. Şunu demek istiyorum: Yeniden canlanabilmeleri için elverişli olmayan bir mevsim. Öyle sanırım ki yukardan gelen bir emri yerine getirmek ve buna uymak, eleştirilere kulak asmaktan daha çok önem taşıyor. İstar ağaçlar ister insanlar söz konusu olsun, bu emre uyarsa doğa uyar.

Voronov aşıları ve başka çeşitli deneylerde kullanılmak amacıyla Suhu-mi'de büyük oranda maymun yetiştiriliyor. Hayvanların geldiği.yeri öğren-mek istiyorum. Ancak verilen bilgiler, Afrika sömürgelerinde işittiklerim gibi birbirini tutmuyor ve çelişkili. İnsanların büyük çoğunluğu yerli yersiz, belli belirsiz sözcükler kullanmaktan hoşlanıyor. Bize tercümanlık ve rehberlik hizmeti veren sevimli bayan arkadaşımız da o insanlardan biri. Zaten hiç bir soru onu güç duruma düşürmüyor, her şeye bir cevap uyduruyor. Tam bilmediği için kesinlikle tartışmaya yer vermek istemiyor. Bir konuyu bilip bilmediğinin de farkına varamıyor. Bu tavrıyla bende gayet açık seçik bir izlenim uyandırdı: Farkına varılmayan bilgisizlik insanın büyük ölçüde kesin konuşmasına neden olur. Bu insanların kafası şöyle böyle öğrenil-miş, yanlış yanlış, kopya bilgilerle çevrilmiş...

– Burada büyütülen maymunların hangi ülkeden getirildiklerini öğrene-bilir miyiz?

– Tabii. Çok kolay.

(Bu kez kendisi, bize eşlik eden kişiye danışıyor.)

– Bu maymunların birçoğu burada doğup büyütülmüş. Evet, aşağı yu-karı hepsi burada doğmuşlar.

– Ama ülkenizde maymun yaşamadığı söylendi bize. Demek ilkin dı-şarıdan getirildiler.

– Öyle.

– O zaman nereden geldiler?

Bu kez yanındakine danışmadan, kesin bir çabuklukla:

– Şöyle böyle her yerden.

Sevimli bayan rehberimiz kusursuz bir esirgemezlik ve nezaket simge-si. Ancak biraz can sıkıcı bir şey var ki bize ilettiği bilgiler yanlışlardan yola çıkarak açıklık kazanıyor.

Paris'e Dönerken.

Oradan ayrılırken büsbütün gözleri kamaşan iyi yürekli C...:

– Üst düzey yöneticilerinin bu denli ayrıcalıklı olduklarını da nereden çıkardınız? diye soruyor bana. Çok dostça ve sade bin insan olan K...'yı sık sık ziyarete gitmiştim. Oturduğu apartmanın içini dolaştırmıştı; ne lüks, ne gösteriş vardı. Tanıştırdığı karısı da sevimli ve onun kadar sade biriy-di...

– Hangi karısı?

– Ne demek hangisi? Karısı, canım.

– Ah! Öyle meşru olanını söylüyorsunuz. Üç kansı olduğunu bilmiyor-sunuz siz. Yazlık için gösterilen kolaylıkları saymazsanız, iki tane daha

apartman daresi var. Üç arabası var; siz en gösterişsiz olanına bindiniz. Yani günlük işlerde kullanılan arabaya.

- Böyle şey olabilir mi?
- Olabilir ne demek; tam tamına doğru.
- Peki Parti nasıl göz yumuyor böyle şeye? Stalin nasıl razı...
- Bu kadar saf olmayın canım. Stalin'in çekindiği insanlar hiç ödün vermeyen, cılız kişiler.

1

NOTLAR

- (1) *Pravda*, 31 Aralık 1936 tarihli sayısında, kolhoz işçilerinin giyim kuşamla ilgili sorunlarına ilişkin mektuplarını yayımlıyor. Okuyalım:
"Biz de sıkça giyinebiliriz; bizim de zevkimiz var, üstelik modayı izliyoruz.
"Ben, yeni çıkan eteklik ve bluzları sevmiyorum. Ama yine de moda yüzünden onları giymek zorunda kalıyoruz."
- (2) Kuşkusuz son derece noksan ilettiğim Yesevin'in dizelerini Rusça bilen birkaç dosttan benim için araştırmalarını rica etmiştim. Onları yeniden aradıklarında bulamamışlardı. Bu durum bende kuşkular uyandırmıştı; belki de kitabın son çıkan resmî baskılarında içinden çıkarmışlardı. Bunun doğru olup olmadığı anlaşılabilir. Öte yandan, Yesevin'e atfedilen bir yığın uydurma şiirin ağızdan ağıza dolaştığı söyleniyordu.
- (3) Yabancılar satılan bu sigaraların bazılarına «Intourist» deniyor. Büyük olasılıkla SSCB Devlet Turizm Teşkilatı Intourist'in satışa çıkartmış olduğu sigaralar. (Çev.)

MEKTUPLAR VE TANIKLIKLAR

Nice Sovyetler Birliği Dostları Derneği Yardımcı Sekreteri Bay A.G...

28 Aralık 1936

Sevgili Arkadaşım,

Gönderdiğiniz mektuptan dolayı teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Pierre Alessandri'nin Nice'te verdiği konferans metninden aslında haberli kılınmış ve bana da gönderileceği vaad edilmişti. Gelgelelim, bugüne kadar metin elime geçmemişti. Şimdi bu metni okurken can alıcı ayrıntıları anlamış oluyorum, ama hiç de şaşkınlığa uğramış sayılmam. Metinde kullanılan kanıtlar, değişilen rakamlar; evet bunların hiç biri bana yabancı değil. Bu rakamları hiç kuşkulandırmadan benimsemek kadar doğruluğunu tartışmak da bana zor geliyor. Onların gerçeğe uygunluğunu ve Pierre Alessandri'nin haklı olduğunu bütün kalbimle dilerim. Ancak bütün bu iddiaları onunla tartışmak için beni can sıkıcı bir tavır almaya iteliyor. Her şeye rağmen ve uğradığım düş kırıklığının şiddeti acısına rağmen SSCB'nin bir dostu olarak kalacağımı anlamasından dolayı teşekkür ediyorum kendisine. Evet, yapmak zorunda kaldığım üzücü gözlemlerimde yanılmayı istemedim. Şu var ki aynı gözlemler, İngiliz İşçi Partisi'nin büyük lideri Sir Walter Citrine'inkilerde (1) büyük doğrulukla birbirini tutmaktadır. Pierre Alessandri, şaşırtıcı istatistikleri hiç denetlemeden olduğu gibi benimsiyor. Ben, bunların doğruluğunun tartışılması için Citrine'in uzmanlığına sığınıyorum. Elde edilen sonuçlardaki yoğunluğu, gösterilen çabayı Citrine'da hayranlıkla karşılıyor; SSCB'nin iç ve dış koşullar elverdiği ölçüde, belki de bundan daha fazlasını yapamayacağını o da kabul ediyor; ama ulaşılması gereken hedeflerin hâlâ çok uzadığında kalınmasından dolayı üzüntü duyuyor ve blöfle yalandan ibaret bir propagandanın iğrenç biçimde abartmalarını görünce lânet yağıdırıyor. Elinden bir şey gelmeyen zavallı rehberini eleştiriyor: "Sizin ne zaman canınızı sıkırsa istatistikleri yok ediyorsunuz; halkınızın başka ülkeler halklarından daha mutlu koşullarda yaşadıklarını kanıtlayamadıkları zaman o istatistikleri tutmuyorsunuz. SSCB halklarının gerçek durumu nasıldır? Çok özenle kişisel bir araştırma yapılmadıkça bunu anlamak olanaksızlaşıyor" v.b., v.b.

Pierre Alessandri'nin eleştirileri en kibarca eleştirilerden. Belirgin iyi niyetine rağmen şunu söylemek zorundayım ki ben belki biraz daha farkındayım, biraz daha iyi bilgilenmişim, ancak çok etkili nedenlerden ötürü eleştirilerimi kitabımda dilegetirmeye cesaret edemiyordum. Her şeyden önce gezide tek başına değildim; yanımda beş arkadaş daha vardı, bunlardan ikisi yolculuğun ilk ayında aramızdan ayrıldılar. Oysa geziye başlarken hepimiz çok istekliydik. Arkadaşlardan ikisi bir hayli iyi Rusça konuşuyordu, bir üçüncüsü altı aydan beri Moskova'da hem yaşamakta, hem çalışmaktaydı ve altı ay boyunca birçok şeyi daha iyi görüp anlayabilmişti. Bu arkadaşların kişisel gözlemleri çok yaklaşık olarak benimkileri doğruluyordu, özellikle orada altı ay geçiren arkadaşın gözlemleri çok yararlı olmuştu. Onlar olmasa, güven uyandırıcı dış görünümün gizlediği gerçeği hiç kuşkusuz algılayamayacaktım. Bunun sonucu, SSCB'den döndüğümde Alessandri ile beraber övgüler düzecektim. Oysa Alessandri'nin bütün iddialarına yansıyan kusursuz iyi niyetine rağmen şimdi bulunduğum noktaya varamayacağını sanıyorum. Zira bütün görebilip anlayabildiğim her şeyi onun da görmesi, işitmesi ve şaşkınlığa düşmesi gerekiyordu. Alessandri'nin arzuladığı gibi aydınlatıcı nitelikte birkaç örnek verebilmişim; bunlar da soyut ve kıyıköşe olaylardı. Anlatmamın nedeni de çok üzgün ve tipik örnek oluşlarıydı. Başka bir sürü olayı anlatacaktım. Ne var ki etrafıca bilgi verenleri ve tanıklığına başvurduğum kimseleri tehlikeye atma korkusu bunu yapmamı engelledi.

SSCB'nin genel durumu öylesine içler acısı, öylesine kötü olmakla birlikte, belirli bir süre susmayı yeğledim. Bunun nedeni, iyiye doğru bir gelişmenin beklentisine kendimi inandırmamdı. Ne var ki bizim yukarı doğru çıkmasını dilediğimiz merdiven basamaklarını SSCB aşağı doğru iniyordu. Büyük devrimin binbir güçlüğüle eline geçirdiği olanakları (ki bunlar olağanüstü ya da hiç olmazsa görünüşte doğru olan nedenlerdi) birer birer terk ediyordu. Bu gelişmenin Fransız Komünist Partisi'ni de onarımı imkânsız yanlışlara sürükleyeceğini görerek dehşete kapıldım. İşte o zaman, görevimin her şeyi açıklamak olduğuna inandım.

Pierre Alessandri'yle tanışıyorsanız, kibarca eleştirilerinin kusursuzluğundan dolayı kendisine teşekkür ettiğimi söyleyiniz. Bir kez daha yineleyeyim: Haklı olmasını dilerim.

(1) *I search for Truth In U.R.S.S (Sir Walter Citrine)*

Azis Dostum X...,

Geçen yıl, on günümü Borinage'da geçirdim. Maden ocağına inerek işçilerin ve özellikle boşta duranların arasına karıştım. Lille'deki işçilerin sefaleti bunlarınkı kadar değildir. SSCB'ye inanarak sefaletin berbatlığı az da olsa giderilemez. Ama diyeceksin ki hiç olmazsa umutlandırıp oy alıyor. Sen ne dersen de, öbür dünya için umutlanmak ve ölümden sonraki yaşamda teselli bulmak bin kez iyidir.

"Manevî değerlerin" yitirilmesi konusunda, kitabımda üzerine basarak durmuştum. Bir toplum açlık ve soğuktan can çektiği zaman, ilk önce kurtarılması gereken bu olumsuzluklar değildir. Eğer topluman maddî durumunun gelecekte çok iyiye doğru gideceği güvence altına alındıysa, uzun süre bu olumsuzluklarının devam etmesine diyeceğim olamaz. Ne var ki SSCB hem manevî hem maddî değerleri yitirmektedir. İşte korkunç olan budur.

Korkunç olan, devrimin binbir güçlüğü eline geçirdiği olanakdan birbiri ardına yitirmesini görmektir. Umutlarımız giderek kararmaya başlarken, bu dehşet verici düşüşü görüp gözünü dört açmanın tam zamanıdır. Bizi umutsuzluğa sürüklmemek önemlidir. SSCB aynı gidişatına devam ederse, kapitalist rejimde kınayarak tiksindiğimiz her şey pek yakında hortlayacaktır. Ücretler arasındaki ayrımlar artan ölçüde yoğunlaşmakta, toplumsal sınıflar yeniden canlanmakta, bürokrasi baş köşeye oturmaktadır. Bir kez daha yineleyeyim: En azından yığınların yararına toplumun geleceği güvence altına alındıysa, düşünce özgürlüğü Almanya'ya da İtalya'daki kadar varsın kısıtlansın, diyeceğim yok. Ne yazık ki bundan çok uzaktayız. Şimdiki durumu kabul edin, diyorlar. Kötülüğün geçici olduğunu, olayın, çıkılması gereken merdivenin basamaklarından biri olduğunu söylüyorlar. Ama SSCB, merdiveni çıkacağı yerde, aşağı iniyor. Bu gidişle Ekim Devrimi'nden önceki günlere dönülmesi kaçınılmazdır. Uyarlamak için haykırmanın zamanıdır: Ayağınızı denk alın!

Paris, 5 Ocak 1937.

Baylar,

Bana göndermiş olduğunuz ortak imzalı mektubunuz, (*) ne yazık ki hiç de şaşkınlığa düşürmedi. Ama görmezlikten gelemeyeceğim ağır sövgüler içeriyor. Çıkar sağladığım "büyük ticarî işten" söz ediyorsunuz. Ne yani! Pekî SSCB'nin bana sunmuş olduğu göz kamaştırıcı olanaklar, göğsü-

me taktığı altın nişan neden bir tekizin aklına gelmiyor? Ya o ikramlar, görkemli karşılamalar vb.? Bütün bunlarla o "büyük ticarî işi" aranızdan biri olsun neden karşılaştırmıyor?

Ne yani! Grubunuzun başkanlığını sunarken, demek beni hiç tanımadığınız; demek böyle saldırılara hiç kulak asmayacağımı bilmeyecek kadar kötü tanıyorsunuz.

Ötekilerle birlikte yalan söylemeyi kabul etseydim, o zaman "iyi iş" yaptığımdan söz etme hakkını bulacaktınız kendinize demek! Böylece içtenlikle davrandığımdan, benden kuşkulandırmayı aklınızın köşesinden bile geçirmeyecektiniz. Hafife kaçan, saçma sapan suçlamalara aklınızın yattığını gördükçe, her lâfa kanarsanız hiç şaşmam doğrusu.

Mektubunuz el yazısı olduğundan ve belki de başka kopyası bulunmadığından, daktilo edilmiş iki kopyasıyla kendi cevabımı gönderiyorum. Dürüstlüğüne sığınarak bu yazıları kamuya açıklamamızı ve henüz okumamış olan arkadaşlarınıza da okutmanızı öneriyorum. Aranızda iyi niyetli birkaç kişinin bulunduğuna eminim. Her şeye rağmen onlar daha açık seçik görecekler, olaylara olduğu gibi bakacaklardır.

Bir gün, büyük bir saygıyla bana yeniden güven duyacağınızdan emin olduğumdan, dün olduğu gibi bugün de size yürekten bağlı kalıyorum.

A. Gide.

Paris, 23 Aralık 1936.

(*)PARİS 7. İlçe Komünist Gençlik Derneği

Sayın André Gide.

Yeni kitabınız SSCB'den Dönüş'ü titizlikle okuyup, içinde bulunan sözûmona kanıtlar ve çeşitli delilleri şöyle bir ölçüp tarttıktan sonra, SSCB'ye yaptığınız kurnazca saldırılar karşısında şahsınıza karşı derin bir tiksinti ve hoşnutsuzluk duyduğumuzu burada belirtmek isteriz.

Sovyetler Birliğini yermekten çok savunmanın gerektiği tarihin böyle bir evresinde, sizin döneliğinizi ve faşist gazetelerden adınıza övgüler yağdığını midemiz bulanarak görüyoruz.

Yoldaş Ribard'ın 18 Kasımdan Magic City'de, Gençler mitinginde söylediği sözleri tekzip edeceğinizi bir an için umud etmiştik; ne acıdır ki böyle bir tekzip yapılmadığı gibi kitabınızın büyük bir ticarî iş yapmak amacıyla yazılmış olduğu sonucuna vardık.

Bundan böyle bizim Fahrî Başkanımız olmaya lâayık olmadığınız görüşüne vardık. Sekiz ay boyunca bize gösterdiğiniz yardımlardan dolayı teşekkür eder, saygılar sunarız.

Bay Pierre Scize, bir yazısında verip veriştiyor. Daha geçenlerde, Henri Béraud'nun saldıran yazılarına bir hayli benziyor.

Bu tür saldırılara pek fazla önem vermem. Benim açımdan açıklanması önem taşıyan yanlışlar araya sızdırılmamışsa, aldırmam geçerim.

Sert eleştirisinin başında, Bay Seize "sahici mi sahici" iki hikâyecik anlatıyor ayrıntılarıyla. Dediğine göre tanıdıkları allayıp süslemişler.

İşte birinci hikâye:

Yazarlığımın başlangıcından beri sürekli arkadaşım Pierre Louys, Saint-Sulpice meydanında randevu veriyor. Mevsim kış. Hava berbart. Çeşmenin yanında, yağmur altında yarım saat bekliyorum. Böyle beklerken, bir dükkânın arkasına bir güzel saklanan Louys, soğuktan büzülüp durma bakarak eğleniyor.

Bay Seize'in anlattıkları doğru ve sözlerime uyuyor. (Bkz. Tohum Ölmezse... X. Bölüm) Çok yalın biçimde, hiç sıkıntıya girmeden rolleri değiştiriyor: Bana gözetleyici, Louys'a soğuktan büzülen rolünü veriyor –bunu bütün gerçeğe benzerliğe, gerçeğe benzer yönlerle rağmen yapıyor. Ama ben, Bay Seize gibi bunun hödürlük olduğunu düşünmüyorum. Ben bu olayı, Pierre Louys'un o zamanlar yaptığı sayısız "şakalardan" biri olarak yorumluyorum. Pierre Louys, bütün bunları ne zaman kızıp köpüreceğimi görmek için yapıyordu. Hayır, Bay Seize, şundan emin olunuz ki Pierre Louys hödüğün teki değildi.

"Sahici mi sahici" olan ikinci hikâyecik şöyle:

Emile Verhaeren'le dostu Belçikalı ressam Willy Schlobach, mimar Octave Van Rysselberghe'e akşam yemeğine gidiyorlar. Ressamın kardeşi olan Octave, Brüksel dolaylarında oturmaktadır. Tren biletlerini almayı Verhaeren üstlenir. Dönüşte, bilet kontrolü yapılır, Verhaeren cebinden biletleri çıkarmak için davranır, ancak bir tekini bulunca yaygarayı basar:

– Hay Allah! Bak şu Willy... Senin *biletini* kaybettim!

Benim üstüme yıkmak istediği "bilet" sözcüğünde Bay Seize pis bir cimrilik belirtisi görüyor. Oysa bu sözcük, Verhaeren'in dostlarının ağzında dolaşa dolaşa ünlenmiştir. Kaldı ki ilkin Verhaeren'in ağzından eğlencelik olmuş ve içten bir şekilde yineleyip durmuştur. Verhaeren'i tanıyan herkes, cimrilik yerine cömertliğe ne kadar önem verdiğini bilir; o, kişisel egoizmin gelgeç olması gerektiğini her zaman savunmuştur. Hayır, Bay Seize, şundan emin olunuz ki Verhaeren'de cimrilikten eser yoktur.

Bu yanlış yorumlardan yararlanarak Bay Seize, benim bir görüntümü çizmeye çalışıyor. İzin verirse, buna benzer bir yanıma bulamadım. Yazısının geri kalan kısmında da boş kuruntulardan başka bir şey yok. Bunlar

kendini daha da kızıştırmış olmalı. "Ahlâk" sorunlarına değiniyor. Bu alanda da hırıltılı sesler çıkarıyor. Zaten başkası da beklenmezdi. Kongo'dan dönüşümde, tanıklık ettiğim olayları gözden düşürmeye çalışan Bonardi, bundan âlâsını yapmamıştı. Fakat bu konuda, salt kendime kızmam lâzım; bundan böyle silâhlarımı kuşandım artık. Ama üzöldüğüm bir şey var; edebiyat camiasında açık sözlülük böylece sindirilmiştir. İşte bu yüzden bu tür saldırılar yüzkarasıdır. Bay Seize, aynen Stalin'in yöntemini kullanıyor: Gerçeği ürkütmek. Bir şey daha söylememe izin verirse, bu hakaretleriyle hâlâ büyük hata işlemektedir. Gelgelelim şunu söylerken onur duyuyor: Çılgınca alay ediyorum. Okuyucuları arasında belki biraz daha az alay edenlerin bulunmasını dilerim.

O uğursuz Moskova duruşmalarını hayranlıkla onayladığını gördükten sonra, böylesine düşünce yetersizliği, araştırılan konuda böylesine yanlışlara düşülmesi, dürüstçe davranıştan böylesine yoksun (bunlardan birinin seçimini kendine bırakıyorum) kalınmasına hiç de şaşırmadım doğrusu. Bay Pierre Seize, bütün bunları söylerken "tedirginlik duymadığını" ileri sürüyor. Bunu da kanıtlıyor gerçekten.

17 Şubat 1937.

Azizim Guehenno,

13 Şubat tarihli *Humanité* gazetesinde, Andre Wurmser'in size göndermiş olduğu mektubu okuduktan sonra, birkaç not almak gerektiğini duydum:

Wurmser, sizin makalenizden bir cümleyi mektubunun başına almış. Son Moskova duruşmasına ilişkin *Gereksiz Ölüm* başlıklı makaleniz. Cümle şöyle: "Bize sorarsanız, bizim ne troçkist, ne stalinci olmaya ihtiyacımız var. Bunlar, Rusların kendine özgü konuları. "Tümüyle sizin görüşünüzde olmadığını belirtmeme izin veriniz. Siz de öbürküler gibi, er ya da geç bir karara varmak zorunda kalacaksınız. Ama ben, Stalin'i onaylamamak için ille de troçkist olunması gerektiğini sanmıyorum.

Wurmser, bunun ardından benim bir cümlemleri aktarıyor. *SSCB'den Dönüş*'ten alınan cümle şöyle: "Bir ülkenin kendine özgü yanlışları, evrensel ve uluslararası bir davanın gerçekliğine gölge düşürmeye yeterli olamaz. "Wurmser'in yorumlamak istediği şekilde anlaşılsın diye, yani Devrim'in amacına ters düşmek için yazmamıştım bu sözleri. Kesinlikle tam tersine devrimci ilkelerin savunulmasının gerektiğine inanıyordum. Oysa ki Stalin Rusyası bunlardan birer birer uzaklaşmaktaydı. O ilkelerden gitgide kopuşun kesin delillerini bulduğum kanısındaydım. Daha uzun süre gözleminin

körelmesine rıza göstermeyecek olan bütün iyi niyetli kişilerin de yakında aynı kaniya sahip olacaklarına inanıyorum. Günümüzde, Devrim ilkeleriyle Sovyetler Birliği'ni özdeşleştirmek son derece tehlikelidir. Bunun ısrarla üstünde durmak gerekir. Tekrar ediyorum ki bunun tersini düşünenler o ilkelere gölge düşürürler.

İşte bunları knadığı için Troçki halk düşmanı ilân edilmiştir. Oysa ilkelere ters düşen Stalin'in kendisidir. Troçki, faşizme yaklaştı diye suçlanmıştır. Oysa Stalin'in kendisinden çok daha aşın bir faşizm düşmanıdır. Antifaşist ve devrimci olduğu için Stalin'in uygulamalarını kınamıştır. Ama gelin de uyutulan halka anlatın bunu bakalım!

Bir de şu sözünüzü kesinlikle onaylayamam: "Bu siyasî mahkumların suçlulundan kuşkuya düşülmesi mümkün görünmüyor... Bu insanlar suçludurlar." diye yazıyorsunuz. Bu, gerçekten kanıtılsaydı, idam infazlarından o denli dehşete kapılmama rağmen Stalin bu adamları ortadan kaldırmakta iyi yaptı derdim. Ne var ki duruşmalarda yapılan itirafların inandırıcı değeri bence en karanlık noktalardan biri olarak kalıyor. Sabotajla suçlanan teknisyen ve mühendisler konusunda, Kleber Legay'in gönderdiği mektuptan bilgi almanızı dilerim. Sibiry'a'da, Kemerova'daki maden ocaklarını yöneten bu insanlar ölüm cezasına çarptırılmışlardır. Yönetimlerinde çalışan tüm işçiler, olayları incelemek için gönderilen tüm uzman teknisyenler onların lehine tanıklık yapmışlardır. Şaşılacak şey şu ki bütün lehteki delillere rağmen kendilerini suçlayıp, suçlarını *itraf etmişlerdir*.

Yanlış öylesine derindir ki onu kabul edip etmemekte bile kararsızlığa düşülmüştür. Meyvenin içinde kurt vardır; yarıltıcı olan onun görkemli dış görüntüsüdür.

29 Ocak 1937.
Magdeleine Paz'a.

Moskova Duruşmalarında ölüm cezasına çarptırılanları savunan yazılarınızı tutkuyla ve büyük ilgi duyarak okudum. Özellikle bu duruşmalarda yargılananların güncel durumu ilginçtir. Nedenine gelince:

Bildiğiniz gibi Rusya'dan dönüyorum. Oradaki araştırmalarımız sırasında, bu davalara ilişkin ayrıntılı bilgisi olan kişilerle görüşmeler yaptık.

Davanın sanıktan arasında iki adam vardı ki Rusya'da konuşma fırsatı bulmuştuk.

Bunlar, ağır sanayi ve tanmda görevli halk komiseri yardımcılardı.

23 Kasım gününün sabahı, tercümanımız yoldaş Smerling, trende bizim kompartımana gelerek

"Fransız yoldaşlar, teknisyenlerle mühendisler hakkında, *Pravda*'da yayımlanan iddianameyi getirdim size, okumanız için, dedi. Sibirya'da, Kemerovo'da maden ocaklarını yönetirken sabotaj yapmakla suçlanıyorlar."

"1935 - 1936 yıllarında, ocakları yönetirken içerdeki grizu gazının artmasına bile bile göz yumarak, bütün bu süre boyunca sürekli olarak gazın patlamaya hazır durumda tutulmasına neden olmuşlardır."

Tercüman, şunları ekleyerek devam etti:

"Soruşturma sırasında, tüm sanıklar suçlarını kabul etmişler, karşılıklı olarak birbirlerini suçlamışlar ve halk komiseri yardımcılarıyla işbirliği yaptıklarını da itiraf etmişlerdir."

Ertesi sabah, Schaktik'e vardığımızda, sekiz sanığın ölüm cezasına çarptırıldığını hayretler içinde öğreniyoruz.

Biz, beş kişiydik Fransız Maden İşçileri Ulusal Federasyonu sekreteri Vigne, Vermesles (Pas-de-Calais) Maden İşçileri temsilcisi Planque; Carmaux Maden İşçileri sekreteri Sinot; komünist milletvekili Quinet. Evet beş kişi, tercüman Smerling'in okuduğu yazıyı ve açıklamalarını hepimiz dinlemiştik.

Dostum Vigne'in öfkelenerek Smerling'e bağırması hâlâ gözlerimin önüne geliyor. "Kuzum sizin sanıklar yalnız suçluluklarını kabul etmekle kalmıyor; en inanılmaz şeylerle birbirlerini karşılıklı suçlamaya da kalkışıyorlar. İnsan meraktan çatlayabilir gerçekten!

Yöneltilen suçlamalara inanmamıştık ve hiç bir zaman da inanmayacağız. Bunları Smerling'e de söyledik. İnanmadığımızın nedenlerini açıklayalım:

Sendika sorumluları, maden ocaklarını çok sıkı biçimde denetleyen bir servisin bulunduğunu ileri sürmüşlerdi.

Söz konusu denetim şöyle işlemekteydi:

1. Halk komiseri tarafından tayin edilen bir mühendis;
2. Ocak bölümlerinde, maden kuyularında görevlendirilen, işçilerce seçilmiş temsilciler.

Öyle anlaşıyor ki bu görevliler tam yetkiyle donatılmışlar. Tehlike oluştuğunda ya da yalnızca tehlike belirtisi sezildiği zaman maden ocağındaki çalışmayı durdurabilirlerdi.

Maden ocaklarını bu kadar sıkı denetleyen bir sisteme rağmen, suçlu mühendislerin böyle korkunç cinayetleri hiç zorlanmadan yıllarca önceden planlanmış olmalarına bir türlü akıl erdirememiştik doğrusu.

Temsilci Planque söyleniyordu: "Ben maden işçisiyim, otuz yıldan fazla çalıştım ocaklarda. Otuz yıllık hizmetimin on iki yılını can güvenliğinden sorumlu temsilci olarak grizu patlaması bakımından Fransa'nın en tehlikeli ocaklarından birinde geçirdim. Ne kadar uzman olursa olsun, bir teknisyen-

nin maden ocağında sabotaj hazırlayabileceğine inanmıyorum. Çünkü denetim sorumluları ne kadar budala olurlarsa olsunlar, böyle bir olayı patlama anında görmemeleri mümkün olamaz."

"Ocakların güvenliğinden sorumlu denetim servisi olayı görmediyse, ya suç ortağıdır, ya da Kemerovo'da böyle bir servisin varlığı söz konusu değildir."

"Eğer böyle bir servis varsa, öteki sanıklardan suçu daha ağırdır ve madem Moskova'da kurşuna dizmek günün modasıdır, ilk önce o servis görevlilerini kurşuna dizmek gerekirdi."

"Eğer böyle bir servis yok idiyse, işçilerin güvenliği korunuyor diye bize yalan söylenmiştir. Bu durumda, en ciddi konularda ziyaretçilerini bile yalıtılan iktidardaki adamlardan başka ne beklenir?"

"Güvenlik denetim servisi olmasa bile, bir maden ocağına sabotaj hazırlığı yapılmasının görülmemesi olanaksızdır."

"Ustalar var, gözetim var, ocaklara giren binlerce işçi var. Bunlar mutlaka bir şeyleri görüp farkederdilerdi."

Bütün bu insanların kendi yaşamlarını tehlikede görmelerine rağmen, sanıkların suçluluğu kesinlikle kanıtlanmasın diye suskunluğu yeğlemiş olmaları mantıkla bağdaşabilir mi? Zira böyle bir olay gerçekse hepsinin birden yok olması an meselesiydi.

Hayır, herkesin razı olmasına rağmen, bir maden ocağı grizu patlamasına sürekli hazır halde tutulamaz. Teknik bakımdan mümkün değildir bu.

Maden ocağında olan bitenden en az haberi olan insan bile itiraz edecektir. Asla bizi böyle bir beklenti içinde tutamazlar, diyecektir.

Smerlin'in bize anlattığı ve kafamızı karıştıran bir başka şey daha var: Kemerovo maden ocağının müdürü 1928'de de müdürlük yapıyormuş ve o zaman meydana gelen olayda elebaşı olarak suçlanmış. O zamanki olayda Schaktik maden ocaklarından 53 mühendis suçlu bulunarak yargılanmışlar, aralarından 11'si ölüm cezasına çarptırılmış.

Gelgelelim müdürün cezası 1928'deki olayda bağışlanmış. Sovyet hükümeti, bu insanın binlerce kişinin hayatını tehlikeye attığını bile bile, yeniden ocakların başına getirmiş! Peki buna ne demeli?

Adam, Kemerova'da yeniden işinin başına dönüyor. Yine Alman mühendis Schiking'le beraber çalışıyor. Sonunda cezası bağışlanıyor. Bu nasıl şey?

Düşünmek bile insanı titretiyor ve bu uğursuz komedinin ne demek olduğunu insan kendine sormadan edemiyor.

SSCB'deki çeşitli siyasal davalar konusunda yazılarınızı okuduktan sonra size bu mektubu yazmayı uygun buldum. Gerçeğin görülmesi doğrultusunda yaptığınız ve yapacağınız açıklamalarda ne kadar haklı olduğunuzu söylemek isterim.

Gerçek, kamuoyuna tümüyle yansıtılmadan, birtakım zavallı insanlar suçlanmakta, kurşuna dizilmektedir. Bu türden davalarda yargılanan insanları savunanların tüm baskılardan bağımsız olmalarını dilemekten başka yapılacak bir şey yok.

Arkadaşlarımız yargılanarak, çok sudan nedenlerle kurşuna dizilme cezasına çarptırılmaktadır. Size yolladığım mektubun, bu alanda gösterdiğiniz çabalara destek olacağını umarım.

Eğer verdiğim bilgilerden kuşkuya düşerseniz, yol arkadaşlarım Vigne, Sinot ve Planque'a danışmanızı öneririm. Onların düşüncelerinin yazdıklarını doğrulamaktan ibaret olduğunu göreceksiniz.

Beşinci kişiden (Quinet) söz etmiyorum; çünkü Moskova ilâhlarını kızdırmaktan çekiniyor. Oysa bu ilâhlar şimdilerde efendi gibidirler, ama belki yarın kurşuna dizileceklerdir.

Olayların nereye varacağı bilinemez. Rus Devrimi'nin kurucuları birbiri ardına canlarını alırlarsa hiç şaşmayın.

En iyi dileklerimi kabul etmemiz uyuduyla.

LEGAY KLEBER,

Maden İşçileri Ulusal Federasyonu Sekreter Yardımcısı
("Syndicats"nın 25 Şubat tarihli sayısında yayımlanmıştır.)

★ ★ ★

Kleber Legay'ın Açıklamaları (Eclaireur du Pas-de Calais'den sonra Le Temps'da 20 Aralık 1936'da yeniden yayımlanmıştır.)

Rusya'da kadınların çalışma tarzının sosyalizmle uzak yakın hiç bir ilgisi göremiyorum. Fransa'da da böyle olmasını dileyelim. Rus kadınlarının bu tarzda çalışmayı rıza göstererek yaptıklarını kim iddia ederse etsin, buna inanasım gelmiyor.

Çünkü onlara göre yalan söyleyen benim, Rus devrimine iftira eden de benim.

Carvin'deki konuşmamda, gördüklerimi söylerken protesto edilmiştim. Şimdi yazılı olarak aynen yineliyorum:

"Rus işçilerinin güncel durumu, devrim öncesine oranla hatırı sayılır bir ilerleme göstermiştir.

Rus maden ockalarındaki çalışma koşullarından ayrıntılı biçimdeki iki örnek vererek söz etmiştim. Bizim işçilerimizce aynı koşulların benimsenmesi mümkün değildir; kaldı ki bizimkilerin durumu çok daha iyidir. Çok ağır yalanlar söyleyerek Rus devrimini küçük düşürmekle hâlâ suçlanmaktaydım. Öyle acılı bir devirde yaşıyoruz ki gerçekleri söyleyenler namus-

yleyerek Rus devrimini küçük düşürmekle hâlâ suçlanmaktaydım. Öyle acılı bir devirde yaşıyoruz ki gerçekleri söyleyenler namussuzlukla itham edilmekte, yalan ise göklere çıkarılmaktadır. Açıkladığım gerçeklere karşı birçok maden ocağında çalışan komünist arkadaşlardan protestolar yükselmiştir. Bu protestolar gerçekten içtenlikli midir? Açıkça itiraf edeyim ki kuşkuluyum. Üstelik bu gibi olayların beni şaşkınlığa düşüreceği hiç sanılmıyorsa. Birçok yerdeki sendikal örgütlerde sorumluluk taşıyan görevler aldığım da unutulmasın.

Rusya'da birtakım olumlu şeyler yapıldığı doğrudur; işçi sınıfının yazgısının iyileştirildiği doğrudur; Rus tarzı sosyalizmin inşa edilmesi doğrudur. Ama Fransız işçilerinin çalışma koşulları, iş güvenliği, yaşam ve kültür düzeyleri bakımından Ruslardan hiç de aşağı kalır yanırları yoktur; hatta tam tersi, onlardan çok çok daha iyi durumdadırlar.

Dr. A. DENIER

La Tour du Pin (Isère)

4 Aralık 1936.

Sayın Bayım,

Gorki'nin cenaze töreninde, ben de Moskova'daydım. Sizin konuşmanızı dinlerken üzüntü duydum. İçtenlikli bir insan olduğunuzu bildiğimden orada geçirdiğiniz günlerde ne can sıkıcı bir aldatmacayla karşılaşmanızdır kimbilir. SSCB'den Dönüşünüzü az önce okuyup bitirdikten sonra geniş bir soluk alıyorum. Birtakım fizik ve biyoloji konularında çalışmak üzere ben de Rusya'ya gitmiştim. Bütün tercümanlardan bağımsız olarak, bütün resmiyetten uzakta meslektaşlarımla özgürce beraber oldum. Gönül gönüle çalışmıştık o insanlarla. Buna rağmen üzgünüm. Siz de yazılarınızda çok güzel açıklıyorsunuz. Evet, rejimin kurallarına uymayan, kendi başına buyruk kişi (non-konformist) hayatın dışına itilmiştir. "İçinde cevher taşıyan" bütün meslektaşlarım, düşündüklerini dışa vurmamak ya da yazmamak için kendilerine gem vuruyorlar. Hatta el kol hareketlerini bile sürekli olarak bastırmak zorundadırlar. Özgür düşünceli bu dostlar –içlerinde pratisyenler, tanınmış profesörler vardır– iki ayrı kişilik gösteriyorlar: Dıştan görünen, konuşan ve çalışan bir kişilik; diğer kişilikse son derece derinlerde gizleniyor ve ancak içli dışlı yakın dostluk günlerinde belli oluyor.

Saygılarımla.

A. DENIER.

Tıp Fakültesinde, 1936 Ekim'inde yayımlanan bir bildiriden seçmeler,

SSCB'de kimler hekim olabilir? İşlerinden artakalan zamanlarda, Fakültede dersleri izleyen işçiler ya da 110 ruble aylıkla öğrenciler. Bunlar 10'la 15 ruble kirası olan odalarda barındırılmaktadır.

Sınavlarındaki başarı sonuçlarına göre ücretlerini düşürülmekte ya da arttırılmaktadır. Fakülteyi bitirdiklerinde, yardımcı doktor veya hastabakıcı olarak köylere gönderiliyorlar. Şimdiki halde, yaklaşık 100.000 hekim çalışmaktadır; ancak 400.000 kişiye daha ihtiyaç duyulduğu tahmin ediliyor.

İki yıl öncesine kadar bir hekim ayda 110 ruble ücret almaktaydı. Elleri-ne geçen para bir hayli yetersiz kalındığından, bazı hekimler ücretlerini yükseltmek amacıyla teknisyen işçi olmuşlardı. Öte yandan bir işe alınmak da kolay değildi; öncelik hakkı kadınlardaydı. Hekim, planlanan dönemde hiç bir şey üretmemekle beraber, Devlet, ücretlerini 400 rubleye çıkarmak zorunda kaldı. Yardımcı hekimler için öngörülen öğrenim düzeyleri de yükseltildi.

1930, 1931, 1932, 1933 çıkışlı bütün hekimlerin meslek yaşamlarında yetersiz kaldıkları anlaşıldı. Tamamlayıcı dersleri izlemek üzere altı aylık süre için zorunlu olarak Fakülteye döndüler.

Çalışma saatlerinin altı saatle sınırlandırılmış olması uygun görünebilir, ne var ki bu lâfta kalmakta, altı saat çalışanlara nadiren rastlanmaktadır. Ücret 400 ruble olduğundan doğal olarak geçimi karşılayamamakta, bir hekim iki yada üç işi birden yapmaktadır. Zira rublenin satınalma gücünün verdiği olanaklar göz önünde tutulursa, en azından 800 ilâ 1200 ruble arasında bir aylık kazanç sağlamak gerekmektedir. Sözelimi olağan bir elbisenin değeri 800 rubledir; iyi kalite bir çift pabuç 200 ilâ 300 ruble arasındadır; 1 kilo ekmek, 1,90 rubledir; 1 metre kumaş 100 rubleye satılmaktadır. Üstüne üstlük 1936 yılına kadar yapılan uygulamalarda, Devlete borçlandığından, bir ay Devlet için ücretsiz çalışılmaktadır. Hekim ailesiyle beraber bir tek odada barınmakta, aynı yer, hem yemek hem yatak odası olarak kullanılmakta, kütüphane ve mutfak görevini de görmektedir. Odanın aylık kirası 50 rubledir. Her şeye rağmen çocuksuz ailelere ne mutlu!

Meslektaşlarımızın araç gereç ihtiyacı ipler acısıdır. Ancak düşünsel bas-kılar daha da korkunçtur. Kapıcısıyla konuşurken ağızını tutmak zorundadır, çünkü adam G.P.U üyesidir. Hastanedeki çalışma arkadaşına her düşüncesini söylemez. Olay, dünya savaşında ülkemizde simgeleşen özdeyişi andırıyor: "Susunuz, sakınınız, düşman kulaklar sizi dinliyor." İşte orada, bütün güncelliğiyle moda bu.

Bilimler Akademisi'nde üye, önemli bir meslektaşımız, iki yıl hapisten çikamamıştır. Akıbetini soran yabancılara hasta olduğu söylenmiştir. Bir başkası, bilimsel görüşü komünist teorileriyle bağdaşmadığı gerekçesiyle kürsüden uzaklaştırılmış, laboratuvar çalışmaları yasaklanmıştır. Adamcağız sürgün cezasından paçayı kurtarmak için görüşün geri aldığına dair kamuya açık bir mektubu tıpkı Galile gibi yazmak zorunda bırakılmıştır. Ora-

da beni bekleyen meslektaşı neden göremediğimi de bu arada anlatayım: Gönderdiğim telgraf, ziyaretine gidişimden bir ay sonra eline geçmiş. Kendisi görmeye gittiğimde, yerinde bulunmadığına dair haber gönderiyor. Oysa yerinde oturuyordu.

Paris, 29 Kasım 1936.

Bayım,

Sizi Soçi'de gördüğüm zaman, kandırılacağınızdan epeyi korkmuştum. İlerlemenin en dehşetli düşmanı olan bir partizan kafası toplumun yeni durumu hakkında size övgüler düzecekti. Ama SSCB'den *Dönüş*'ü okuduktan sonra gerçek bir zevk duyarak ferahlıyorum.

Rusça bilen biri olarak, orada görüp işittiğiniz şeyleri, kendi gözlerimle görüp, kendi kulaklarımla işittiğimden büyük ölçüde onaylıyorum. Bütün bunları açıklamaya cesaret ettiğiniz için size müteşekkirim.

Orada tutmuş olduğum naçizane notlarımdan birkaçını size gönderirken memnun olacağınızı dilerim.

Fransa'mızın sağduyulu ve dengeli biçimde yeni yolunu çizmesi umduğuyla Tanrı yardımcımız olsun.

X.....

Üç yıl aradan sonra, üçüncü kez Rusya'yı görmüş oluyorum. Ayakta-kımlarının kaba saba davranışlarıyla zıvanadan çıkan rejim, daha başlangıcında duyarlılık, kültür ve sanatın yerinde saymasına göz yummuştur.

Barbar istilâlarının çağıdaş bir biçimi böylece ortaya çıkmıştır.

Devrimin üzerinden yirmi yıl geçmesine rağmen, vagonlarda hâlâ ikinci ve üçüncü mevkiler göze çarpmaktadır. Son zamanlarda inşa edilen büyük bir Rus yolcu gemisinde yolcuların sınıflarına göre dağılım oranı şöyle sıralanmıştır: 3. mevki % 75, 2. mevki % 20, 3. mevki % 5. Besin maddelerinde, giysilerde, otellerde de aynı dağılım oranı söz konusudur. Bedelini ödeyebilen kişiler en iyi yerlerden yararlanabilirler.

Bir işçi günde 6 saat üzerinden 5 işgününde 40 saat çalışır. Yılda 5 gün tatili vardır. Fransız işçisinin 40 saatlik işgününe karşılık Devlet için 400 saat fazla çalışmaktadır. Fakat ücretler öyle düşüktür ki değişik iki işyerinde 12 veya 16 saat çalışmak zorunda kalmaktadır.

Parça başına iş kestirilmeyecek kadar yoğundur. Elinden iş gelen yanındaki arkadaşından daha çok kazanabilmekte, bu durumda arkadaşı daha beceriksiz olduğu için onu çekememektedir.

İş bittiği zaman işçi, işsiz ve ücretsiz kalmaktadır. Devlet, işçinin bu haline duyarlık gösterip canını sıkıntıya sokmaz. İş verdiğinde işçi bunu hızlı yapıp verimli sonuçlandırmalıdır. İş biter bitmez, işçi kendi başına çaresine bakmak zorundadır. Açlıktan ölmek için bir başka iş arayacaktır.

Çekememezlik, birbirinin kuyusunu kazmaya çalışmak her yerde geçerlidir. "Udarnik" diye çağırılan zeki ve bilinçli işçiler her zaman arkadaşlarından daha çok para kazanırlar. Dolayısıyla iki hafta yerine bir ay ücretli izin kullanabilirler.

Gayretli çalışma, genellikle desteklenerek ödüllendirilir. Gösterişsiz, alçakgönüllü başarıların arasına sızan adam kayırmacılık hâlâ geçerlidir. Merkezî otorite denetiminden uzakta, tümüyle el altından iş görmektedir.

Çok zeki, hırslı, kendini göstermesini becerebilen, kurnaz bazı kişiler aşırı ölçüde ayrıcalıklı konumlara yükseltmektedirler. Bunların aylık ücretleri 150 ilâ 5000 ruble arasında değişir. Bazıları çok az kazanırken, bazıları çok daha fazla kazanırlar.

Elle iş gören 25 yıllık bir işçi, 65 yaşına geldiğinde aylık 37 ruble emekli maaşı alır.

Tasarruf yapamayanlar ya da yapmasını beceremeyenler, çocuklarına yük olmak isteyenlere çalışmaya devam ederler. Bunlar en büyük çoğunluğu oluşturmuştur.

Ülkenin yeniden inşası, bizim dünya savaşından sonraki döneme benzeyen bir canlılık getirmiştir. Ama canlılık, özellikle Rusya'da, zorunlu olarak refah ve bolluk anlamına gelmiyor.

Bütün işyerlerinde ek çalışma saatleri düzenlenmiştir; zira her şeyin fiyatı inanılmaz biçimde yüksektir.

Birimlerde görevli yöneticiler ve yönetici yardımcılara gelince, belirli bir zaman dilimi içinde bir işin bitirilmesi emrini aldıkları zaman, emirlerindeki işçiler veya görevliler yeterli çabayı göstermezlerse, ek çalışmayı bizzat yapmak zorundadırlar ve gerektiğinde 18 saat çalışırlar. Çünkü emirlerindeki adamların davranış ve tutumlarından, elde edilecek sonuçtan onlar sorumludur.

Yöneticilik, gerçekten de hiç kolay değildir ve işçinin savsaklaması söz konusu olduğunda merkezî otoriteye karşı bazan çok zor duruma düşmektedir.

Yapılan işi savsaklaması durumunda, işçi önceden üç kez uyarılır. Uyarılara uymazsa, kendisine hiç bir yazılı bildirimde bulunmadan, tazminatsız olarak işine son verilir.

Ziyaret ettiğim bir fabrikada benzer bir olaya tanık oldum: Bir yönetici, önceden belirlenen parça sayısı kadar üretim yapılacağı konusunda işçileri uyarır. Uygulama 1 Eylül'de başlayacak ve bu üretim düzeyini tutturamayan işçilerin sorgusuz sualsiz işlerine son verilecektir.

Birim yöneticileri ya da yönetici yardımcıları, yapacakları fazla mesai için hiç bir ek ücret alamazlar. Bununla birlikte izinli günlerinin iki katına çıkma olasılığı umutla beklenir. Teşvik primleri beklentisi de ayrı bir umuttur. Çoğu kez söz konusu olanaklar sağlanmaktadır, ama bunlar Devlet için bir yükümlülük doğurmaz ve genellikle Devletin kaprisine bağlıdır.

Devlet malî sıkıntı içine girince, ya vergileri artırır, ya da borçlanma yoluna gider. Arttırılan vergiler doğrudan doğruya ücretlere yansıtıldığından vergi kaçırılması mümkün olamaz.

Öte yandan, bütçe giderlerini kapamak amacıyla malların fiyatları yükseltilir. En sıradan bir ipek kumaşın metresi 165 frank değerindedir. Bu yolla palazlanan tüccar, çiçeği burnunda zenginleşerek parasını saçıp savurur; ondan yakınmaya kimsenin cesareti yoktur.

8 Ağustos'ta bir kararname çıkartarak, faşizme karşı savaşan İspanyollara yardım amacıyla ücretlerde kesintiye gidileceği bildirir. Bu uygulama Devletin yasal hakkıdır. Kimse itiraz edemez. Bu nedenle bireyin bütçesinde gedik açılması önemli değildir.

Bütün bunlara karşılık, Devlet okullar açar, fabrikalar kurar, hastaneler ve sanatoryumlar yapar. Çocuklar için bakım merkezleri, işçiler için dinlenme tesisleri açılır. Dıştan görünüşü hayranlık uyandırıcı olan dinlenme tesislerinde, işçiler izin dönemlerini geçirirler, ne var ki hepsi birden koşu kalırlar. Hırsızlık ve adam öldürme gibi suçlara hiç tereddütsüz sürgün ya da ölüm cezası uygulanır. İnsanların ahlâkî bakımdan kalkınması izlenmiş, fahişelik ülkenin her yerinde yasaklanmıştır. Analık sorunları korumaya alınmış, şimdiye kadar bilinmeyen oranlarda düşük olan eğitim yaygınlaştırılmıştır. Rus halkının % 80'inin ayağında pabucu ya da terliği vardır artık. Oysa çarlık Rusyasında insanların % 80'i yalın ayak başı kabaktı.

Bu arada basın özgürlüğü tam anlamıyla ortadan kaldırılmıştır. Aleynine kamu davası açılarak cezaya çarptırılan suçlu tarafın savunmaları basında hiç yer almaz. Buna karşılık, siyasî bir suçtan dolayı verilen kararlar ilgili yorumlar günler boyu bütün basını oyalayabilir. Bu konuya yönelik kamuoyu büyük ölçüde saptırılmaya çalışılır.

Sovyet ileri gelenleri, havaacılar, bilim adamları, siyasîlerin en önemsiz bir başarı ya da kahramanlıkları haftalar boyunca gazetelere geçer. Bu, bir çeşit uyutma taktiğidir. Bu insanların Tanrı'sı Stalin'dir.

1917'nin kanlı şekilde ekip biçtiklerinden yığınların sağladıkları yarar yeterli ölçüde büyük olmuş mudur? Gerçekleştirilen olağanüstü ilerlemeye ve her yerde apaçık belli olan gözkaşırtıcı çabalara rağmen bütün bunların sonucunda gerçek anlamda hangi düzeye varılmıştır?

Her yerde, eski farklılaşmaların yerine yenileri daha şimdiden gelmeye başlamıştır. Yeni farklılaşmalar gitgide eskilerin yerini sürekli dolduracaktır. Bu durum, denizde dalganın arkasından bir yenisinin gelmesi kadar kesindir.

Eski toplumsal ayrımların yerine on yıl geçmeden yenilerinin geleceği kaçınılmaz gibi görünüyor.

2 Aralık 1936.

Sevgili Bay Gide,

SSCB'den Dönüş'a az önce okuyum bitirmiş bulunuyorum. 1934'ün Aralığında, Kirov'un öldürülmesi fırsat bilinerek artan baskılar sonucu bu ülkeden ayrılmak zorunda kalmıştım. İşte Sovyet Rusya'dan ayrılışımdan bu yana bütün tanıklık yazılarını yutar gibi okuyup bitirmekteyim. Birkaç hafta önce Victor Serge'in size yazmış olduğu mektupta, Ignazio Silone'nin mektubunu Moskova'da okumuştum; bu yazılardan sonra sizin kitabınızı da okuyunca büsbütün hüzün duymakla birlikte mutluyum. Mutluyum, çünkü kitabınız bir kez daha gerçeği kanıtlamıştır ve bana göre bu gerçek, yaşamın anlamını oluşturan ana koşuldur; gerçek yalnızca bir tek, iki yüzlü olamaz. Eski bir komünist militan, Sovyet görevlisiyim; SSCB'de iken, basında, propaganda aygıtında, işletmeler müfettişliğinde üç yıldan fazla çalıştım. İçimdeki buruk çekişmeler, yaşamımdaki en şiddetli çatışmalardan sonra sizinle aynı sonuçlara varıyorum. Siz, başka bir ülkeden, başka bir ortamdaki gelerek orayı gördünüz. Serge'de, Silone de bizimle aynı görüşte; kitabınızda sözü geçen "konformizmi" onaylamayan insanlığın bir bölümü de bizimle aynı görüşte.

SSCB üzerine yazdığım yazılar belki sizin ilginizi çeker, diye düşünüyorum. Küçük kitabım *Die Wiederentdeckung Europas* ile *Der Moskauer Prozess* isimli broşürümü aynı posta adresinize gönderiyorum. Öte yandan Zürih'te bulunan yayıncı Schweizer Spiegel Verlag'tan kalın kitabım *Abschied von Sowjetrußland*'ı size ulaştırmasını rica ettim. Bir yıl önce yayımlanmıştı.

Size veda etmeden önce, durmadan kafamı kurcalayan bir soru sormama izin veriniz. Kitabınızın sonunda, SSCB'de olan bitenden inandığınız

davayı sorumlu görmenin tehlike oluşturduğunu ve bunun kınanması gerektiğini vurguluyorsunuz. Bu tehlike bana göre gerçekten çok büyüktür. Gerçekten çok büyüktür, çünkü buna Sovyet propagandası neden olmaktadır ve siz kelime oyunu yapılmaması (sh. 42)*, "devrimci inancın artık sökmeye başladığı"nin kabul edilmesi gerekliliğini söylediğiniz yerde aynı propaganda bunu söylemek cesaretini bulamamaktadır. Ne var ki böylesine hatalı bir tavır yüzünden, içtenlikle davaya inanan sayısız devrimci, SSCB ve sosyalizm, daha adaletli bir toplumsal düzenin temelleri ve Stalin politikasını özdeşleştirmeye devam edeceklerdir. Şunu söylemek zorundayım ki aynı hat, insanlığın ilerlemesini sağlayan en kararlı güçleri felç ederek yok edecektir. Bu acıdı sonuçtan sakınmak için ne yapılmalıdır?

Zinoviev-Kamenev duruşmaları, kitle halinde kurşuna dizilenler, Beyaz Deniz, Sibirya ve Türkistan'da bulunan toplama kamplarına götürülen binlerce "karşı-devrimci" olayında sizin tavrınızın ne olduğunu bilmiyorum. Rus arkadaşların yanında yabancılar, Schutzbund (*) üyeleri de aynı kamplardadır. Bu insanlar ki daha iki yıl önce Ottakring barikatlarında daha iyi bir gelecek için çarpışmışlardı. Bir zamanlar Pierre ve Paul kalesinin zindanlarında -bu zindanlar Neva ırmağının suları altındaydı- yatanlar şimdi aşırı kamplardadır. Zenzi Mühsam da Sovyet hapishanelerindedir. Ne trajik ve anlamlı bir rastlantıdır ki bu kadın, Hitleri'nin toplama kampında can veren bir adamın dul karısıdır. Belki çoktan ölmüş olan ya da yaşayan ölümler olan benim dostlarım da o kamplardadır. İşte bu dostlar, bütün ileriler, sosyalistler, komünistler kadar devrimcidirler.

Gelgelelim, kamuoyu, "kamu vicdanı" bütün bu olan bitenlerden dolayı hiç oralı değilmiş gibi geliyor. Moskova duruşmalarının trajik bir tekran olan Novosibirsk duruşması hangi olumsuz tepkiyi uyandırabilmiştir? Sorarım sizlere. Şu sonuca bakın: İki gün süren duruşmadan sonra, hiç bir tanığa danışılmadan, biricik ve gülünç bir dayanak olarak sırf "itiraflar" kanıt sayılmış ve altı insan kurşuna dizilmiştir.

Ölümler geri gelmez. Ama başka insanların da aynı şekilde önlemlerin önüne geçilmelidir. Beyaz Deniz kıyılarında, Sibirya'nın dev tundraları arasında bulunan kamplarda, ünlü Loubianska ve G.P.U zindanlarında hâlâ soluk alan insanlar yaşama geri döndürülebilir.

Ben, bütün gücümle mücadele ediyorum. Fakat gücüm sınırlı. Çağrılan sınırlı sayıda kulaklara ulaşıyor. Seslenişim hapishane duvarlarının ötesine geçemiyor.

(*) I. ve II. Dünya Savaşları arasında Avusturya'da etkinlik gösteren yarı-askerî sosyalist örgüt. 1934'de fiilen dağılmıştır.(Çev.)

Ama siz tanınıyorsunuz. İnsanlığın en büyük ideali uğruna bu trajik haksızlıktan işleyenler seslenişinizi geçiştirmeye cesaret edemeyeceklerdir.

Hitler'in kurbanı Ossietzky serbest bırakıldı.

Stalin kurbanlarının kurtulmasına yardımcı olunuz!

Elinizi sıkıkmama izin veriniz!

A. RUDOLF.

5 Kasım 1936.

Bayım,

Vendredi'de yayımlanan yazılannızı minnet dolu bir heyecanla okumuş bulunuyorum. Bu yüzden size yazmaktan kendimi alıkoyamadım: özür diliyorum. Devrim'in bütün insanları için sosyal adalet ve insanlık onurunu sağladığını ve tüm insanlığın Devrim'e minnettar kaldığını söylerken, haklısınız. Şu bilinmezlerle dolu yeryüzünde, Devrim'in ne anlama geldiğini, gerçekte yüzyüze gelmeye devam ederek ve gerçeği gördükleri yerde yüksek sesle dışavurarak cesaretle açıklamanın yazarlar için ne kadar zor olduğunu biliyorum. Öte yandan insanın kendisiyle sürekli "tutarlı kalma isteğinin" de ancak bütünüyle açık yürekli davranıldığı zaman gerçek anlamda mümkün olacağını da biliyorum. İşte sayın Gide, bu açık yüreklilik işçi sınıfı davasına hiç bir zaman zarar vermemiştir. Zararlı olan, yönetimler ve uzlaşmalardır.

Satırlarınızı bir kez daha okuyorum ve Ekim Devrimi'ni başından beri savunan insanların neler hissedebildiklerini hiç kuşkusuz şimdi anlamış olduğunuzu sanıyorum. Çünkü o insanlar devrimi başından beri kabul etmişlerdi; onlara göre devrim, savaşa karşı verdikleri mücadelenin devamıydı, kendilerinden verebildikleri her şeyi onun için feda etmişler ve eski dünyanın pisliklerine yavaş yavaş (aylardan beri değil, ama Lenin'in ölümünden beri) bulaştığını da görmüşlerdi; kendi kalıcılığını sağlamak için varlık nedeni olan devrimci ilkelerini tehlikeye attığına da tanık olmuşlardı...

Marcel MARTINET.

Paris, 25 Kasım 1936.

SSCB'ye yöneltilen eleştiriler yerinde midir? Ben de yerinde olduğu görüşündeyim.

Rusya devrimci deneyimini araştırmak gereklidir. Lenin, devrimin eleştiri-

rilmesini bütün diğer ülkeler komünistlerinden bizzat istemiştir. Ama şimdi bunun zamanı mıdır? Bir komünist, gerçeklerin araştırılmasından kaçmaz: Yoksa bu, marksizmi inkâr etmek olur. Araştırmayı özellikle komünistler yapmalıdır, çünkü işçi hareketi geleceğinin temsilcileri olarak, işçi sınıfının cesaretini kırmamak bahanesiyle, devrimci bir deneyimin yanlışlarını işçi hareketinin gözünden gizleme hakkına sahip değildirler. Tam tersi, Rus Devrimi'nin izlediği yolu araştırmakla yükümlü ve sorumludurlar. Bu yolun araştırılması özellikle Fransa açısından önemlidir. Fransız işçi sınıfı, devrimin yanılıya düştüğünü anlayabilecek siyasal olgunluğa ulaşmıştır. Böylece kendinin kandırılmayacağını da anlayabilecektir. Söz konusu araştırmayla 'sosyalizmin SSCB'de gerçekleşmediği kanıtlanmış olacaktır. Devrimin başından geçen *çatışmalar*, devrimci *başarılar*, devrimin *koşulları* da aynı araştırmayla anlaşılacağından, işçi sınıfının gelecekteki mücadelelerinde değerli birer malzeme özelliğini taşıyacaktır. Böylesi bir tavır, burjuvazinin oyunu olmaktan çok uzakta, işçi sınıfı bilincini aydınlatmaya, tehlikeli düşlerden uzaklaştırıp abartılmış bir iyimserliğe karşı da koruyarak sınıfının kavgası içinde varolan devrimci karakteri pekiştirmeye devam edecektir.

Kapitalist ülkeler ekonomisine nazaran Sovyetler Birliği ekonomisi olağanüstü ilerleme sağlamıştır. Ancak bağrında *kapitalist unsurlar* barındırdığını da gözden uzak tutmamak gerekir. Serbest piyasa özellikleri, ücretlerdeki eşitsizlikler bütün sonuçlarıyla göze çarpmaktadır.

J. Sen.

SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) diye bir devlet yok artık. Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde kuruluş ve yükselişine tanık olunurken yüzyılın sonunda çöküşü ve dağılışı tartışılıyor...

Bu "**son**"a nasıl geldi SSCB? Yetmiş yıllık süreçte hangi yanlışlar "**Devrim**"i bu noktaya getirdi? Bu yanlışları ilk kimler gördü? Kimler uyarı ve eleştirilerde bulundu?

Kuşkusuz bu insanların en ünlülerinden biri, döneminin popüler yazarı ve bugünde eserleri okunan **ANDRE GIDE**'di. "**Devrim**"in en ateşli savunucularından olan yazar, 1936'da **Maksim Gorki** 'nin cenaze törenine katılmak için gittiği SSCB'de, birkaç Fransız yazar ve komünistiyle birde inceleme gezisine katılır. Onun için sonuç tam bir düş kırıklıdır... Dönüşte birçok aydının tersine gördüklerini yazma yürekliliğini gösterir. Amacı yapıcıdır. Ancak **kıyamet kopar...!**

İşte bu kitap o dönemin bir belgeselidir. **Bugün**'e yolaçan **Dün**'ün tanıklığıdır.